

Domoznanski oddelek

tp 07

JESENSKI listi

2006

/13.

070.48-057.75(497.12 Ilirska Bistrica)

2000883, 13

COBISS •

KUJZANICA HANKE ČOMŠIČ
ILIRSKA BISTRICA

Ilirska Bistrica
Trnovo, cerkev sv. Petra

Foto: E. Seles

Beseda urednika

Na zadnji seji izvršnega odbora društva upokojencev v mesecu decembru je stekla tudi beseda o Jesenskih listih. Prav vsi prisotni člani so izrazili naklonjenost izdaji nove številke našega literarnega glasila. Pooblastili so uredniški odbor, da pristopi k pripravam za izdajo nove številke našega glasila. Kmalu se je sestel tudi uredniški odbor in resno poprijel za delo.

K sodelovanju je povabil vse dosedanje avtorje prispevkov ter njihove znance in prijatelje. Odziv je bil več kot pričakovan. Do dogovorjenega roka smo prejeli dovolj gradiva za sestavo glasila, ki je sedaj pred nami.

Svojo hvaležnost izražamo prav vsem, ki so z nami doslej kakorkoli sodelovali in pripomogli, da je na »svitlo« dana trinajsta številka naše revije. Seznam zaslužnih je predolg, da bi jih naštevati. Zelo kratek pa bi bil seznam tistih, ki so za svoje delo zahtevali plačilo. Njihovih člankov seveda nismo objavili. Posebna zahvala pa velja vodstvu društva upokojencev, ki je tudi tokrat poskrbelo za kritje stroškov tiska.

Urednik

Za naslovnico našega glasila smo tokrat izbrali pomladanski posnetek dela Ilirske Bistrice.

Čeprav smo jih doživeli že veliko, je vsaka pomlad za vse nas zmeraj nova, pričakovana, obljubljena.

Urednik

Pisali so nam in povedali

- Gospa Vlasta Beltram, vodja pokrajinskega arhiva iz Kopra: »V mrzlem zimskem jutru, tudi na našem koncu, so me prijetno presenetili Jesenski listi, tako po obliki in obsegu kot po vsebini. Res prijetno za dušo in za oko, pa še koristno za moje muzejske potrebe. Čestitke celotnemu uredniškemu odboru in Vam še posebej kot gonilni sili, g. Mitko.

- Gospa Marija iz Zabič je prebrala celo glasilo in v njem našla dosti zanimivih vsebin. Se že veseli nove številke.

- Bralka iz Šembij meni, da so Jesenski listi, glasilo bistriških upokojencev, toliko pestri, da so zanimivi za vsakega bralca. Sestavki so iz preteklosti in sedanjosti in prav to naredi glasilo zanimivo. Zato po njenem Jesenske liste označuje dobro zastavljena uredniška politika.

- Marica Zrimšek, upokojenka, nam je pisala iz Maribora. Da, tudi tam so naši bralci. Pisala je o domotožju, ki ga čuti, saj je neprestano v mislih v teh krajih, med Postojno, Pivko in Brkini. Vsa svoja najlepša leta je tu preživela, zato so ji ti kraji in ljudje ljubi. Nešteto pešpoti je naredila med Kilovčami, Premom, Janeževim Brdom, zato se v mislih neprestano vrača v te kraje. Zadnji dve leti, odkar je v Mariboru, so tudi vesti iz teh krajev najdražje. Tudi Jesenski listi. Pozdravlja dopisnike in vsebino revije, o kateri misli vse lepo. Naj ne zmanjka vzpodbud za nadaljnje delo, pravi.

- Našo upokojensko revijo pozna tudi bralka Maruša iz Kranja, ki se je z drobnim prispevkom tudi sama oglasila v Jesenskih listih.

V svojem pismu je napisala: »Iskrena hvala za poslano Jesenske liste. Ugotovila sem, da bi vaša revija lahko spadala med literarne stvaritve, ne samo kot list upokojencev. Ne govorim tega zato, ker sem našla med stranmi tudi sebe, kar je prav svojevrsten občutek. Toliko lepega na enem kupu od poezije, potopisov in zgodovine še nisem zasledila doslej. Iskreno čestitam! Prebirala jo bom počasi z »andohtjo«, kot radi rečemo z izrazom za pozornost, skrbnost in občudovanje.«

2000883/13

Okruški Kettejevega življenjepisa

Moje preučevanje Kettejevega življenja in dela, ki se je udeležilo v dveh knjigah, v pripovedi Oče in sin in Zagorski zvonovi (2005) ter v izboru pesmi z delovnim naslovom Dragotina Ketteja veseli del (v počastitev 130-letnice pesnikovega rojstva, 2006), je razkrilo kar nekaj napak, ki se pojavljajo in ponavljajo v zapisih s tem v zvezi. Bolj moteče je, da se ponavljajo, da jih je verjetno težko izkoreniniti.

V spremnih besedilih druge od omenjenih knjig sem jih skušal nekaj popraviti, ob spoznanju dr. Franceta Koblarja, urednika Kettejevih Zbranih del (1949), da se sicer v sleherni delu prikradejo napake, a da jih je dolžna vsaka nova izdaja popravljati in odpravljati. Tu se moram omejiti le na nekatere, ki se mi zdijo večje.

Kettejeva družina

Pišejo, da sta se Filipu in Ani Kette rodila le dva otroka, poleg Dragotina (na Premu, 19. januarja 1876) še njegov mrtvorojeni in brezimni bratec (v Zagorju, na novega leta dan 1880), dejansko pa jih je bilo pet. V matičnih knjigah premske župnije so izpričani: Marija Jožefa, rojena marca 1973, Ana, rojena avgusta 1974, Dragotin, vpisan po latinsko kot Carolus, in Maksimilijan, rojen februarja 1877; a poleg prvorojenke, ki je živela vsega tri leta in Dragotina, nihče drug ni dočakala niti prvega rojstnega dne. Ne drži tudi, da se je Filip z Ano Valenčič poročil »nekaj let po rojstvu nezakonskega otroka«: pesnikova polsestra Frančiška Špilar se je v Nadanjem selu rodila vsega tri mesece po Filipovi prvi ženitvi; pozneje poročena Gašperšič je na Premu rodila deset otrok in doživela 56 let.

Dragotinovo osnovno šolanje

Navajajo, da je Dragotin obiskoval ljudsko šolo v Zagorju v letih 1881–1886. Kronika enorazredne ljudske šole v Zagorji, ki jo je zastavil prav Filip Kete, pa priča, da je bil Dragotin (po sklepu krajnega šolskega sveta) v štirih šolskih letih dvakrat posebej pohvaljen, in sicer kot učenec 2. razreda in

konec šolskega leta 1886/87 kot učenec 4. razreda – torej je obiskoval očetovo ljudsko šolo od jeseni 1883, do poletja 1887. V Kroniko ga je oče obakrat vpisal kot Dragotina Keteja, z enim t. Iz vpisov je tudi razvidno, da Keteji tisti čas niso stanovali v šoli, marveč v hiši Zagorje št. 98; najbrže zato, ker so prav tisti čas pripravljali predelave in dozidave šole, kar pa se je zgodilo že po Filipovem odhodu z učiteljskega na nadučiteljsko mesto v Košano.

Zapisovanje priimka Kette in Kete

V matičnih knjigah na Premu je Filip kot oče družine Kette vpisan z dvema t, torej je bil to njegov izvorni priimek. A kaže, da je sina, ki je tam vpisan po latinsko kot Carolus, Karol, v svojem domoljubnem in za tisti čas značilnem vseslovanskem vzhičenju poslovenil v Dragotina. Sebe in njega pa je očitno iz istega razloga začel zapisovati z enim t. O tem priča več vpisov v zagorski Šolski kroniki, ki jo je prvi pisal Filip sam, pa zapisi v učiteljskem zborniku Postojnsko okrajno glavarstvo (1889), katerega soavtor je bil tudi Filip Kete, in nazadnje še vklesan napis na njegovem nagrobniku, ki ga je že pol leta po njegovi smrti v Košani postavilo Okrajno učiteljsko društvo. A kot dokazuje Dragotinovo pismo uredniku Ljubljanskega zvona, Postojnčanu Viktorju Bežku, poslano iz Trnovega pri Ilirski Bistrici 10. avgusta 1898, se je Dragotin pozneje pisanju z enim t upiral. Tam med drugim preberemo: »Še nekaj! Jaz nisem ni Zor ni Mihajlov, ampak Dragotin Kette, ki vas prosi, da bi mu ne pačili nemškega priimka, ker Kete nima nobenega pomena.«

Trnovski stric Janez / Ivan Valenčič

V literaturi se pojavlja kot Anin in/ali kot Dragotinov stric. Pregled trnovskih matičnih knjig, ki ga je januarja 2006 opravil Vojko Čeligoj, sodelovali sta tudi Je(j)čkova Sonja Valenčič Penko in Lavra Novak s Kettejeve šole, pa nedvoumno kaže, da je bil Dragotinov varuh in čudaški podpornik, trgovec in posestnik v Trnovem,

stric Dragotinove matere Ane. K nejasnosti je verjetno nehote pripomogel Dragotin sam, ki ga je očitno oslavljajl kar s stricem, njegovo ženo Ivano pa kar s teto.

»Predraga teta! Ljubi stric!« se začinja prijazno pismo, poslano iz Novega mesta 1. aprila 1897, v katerem se Dragotin zahvaljuje za podporo in se priporoča tudi za naprej. S »Predraga teta!« začinja tudi dopisnico iz Trsta dne 5. oktobra 1898, v kateri blagohotni ženi, ki mu ni odrekla podpore do njegovih zadnjih dni, poroča o začetku svoje vojaške službe.

Dragotinova bolezen

Vztrajno se ponavlja trditev, da se je Dragotin prehladil in potem resno zbolel na vojaških vajah. A njegov mladostni znanec Josip Ribarić, doma iz Vodice v Čičariji (spoznala sta se v Zagorju, kjer je imel Josipov brat krčmo), je 1936. natančno popisal Kettejeve zadnje dni v Trstu; tam beremo: »Najbolj čudno pa te zadene, kadar premišljuješ o njegovi bolezni. Če si ga poznal iz Zagorja ali iz Trsta, ko je vstopil k vojakom, ne bi nikdar dejal, da je bolan za jetiko, vsaj očitne barve tuberkuloznih bolnikov ni kazal. Vendar je bilo navadno prehlajenje vzrok, da se je brzkone prej v njem tleča iskra te bolezni razplamtela do požara, ki ga je ugonobil. Pesnik mi je omenjal, da se je prehladil, ko je šel po stopnicah iz tržaškega »Gozdiča« (Boschetto) proti Sv. Alojziju. Hiteč navzgor se je spotil; na vrhu je pihala burja; to je zadostovalo, da je legel. Potem je čez nekaj dni meseca januarja prišel v garnizijsko tržaško bolnišnico v ulici Fabio Severo, a ozdravel ni nikdar več.« Zgodilo se mu je torej prav enako kot osem let prej v Brkinih (Ostrožno Brdo) očetu Filipu.

Kétečkina hiša v Zagorju

Večkrat je slišati, da je tam prebival pesnik, kar pa ne drži. Stoji nasproti pročelja kulturnega doma, čez cesto, in še zmeraj se je drži tudi ime. Vendar je za časa Dragotinovega življenja še ni bilo. Po pričevanju Milene Fatur iz Zagorja, daljne sorodnice Dragotinove mačehe

Franciške Fatur, se je le-ta po Filipovi smrti vrnila iz Košane v rojstni kraj. Na krajevno običajen način so ji po možu rekli Kétečka. Po rajnkem nadučitelju je prejela skromno pokojnino. Bila je tudi »zlatih rok« in s prihranki je v začetku 20. stoletja (1905) na robu Zevnikov postavila skromno hišico. V njej je kot teta Kétečkina doživela visoko starost devetdesetih let, umrla je šele po drugi svetovni vojni, leta 1949. (Visoko starost kar triindevetdesetih let je doživela tudi nesojena Dragotinova ljubezen Angela; poročena Vojska je umrla 1973. leta in je enako kot Dragotin pokopana na ljubljanskih Žalah.)

Silvo Fatur

40 let spomenika in grobnice na Hribu svobode

Spomenik na Hribu svobode v Ilirski Bistrici bo letos poleti slavil 40-letnico odkritja.

Na slikovitem griču med Ilirsko Bistrico in Trnovem, kot domačini še znamo ločiti dvoje nekdanjih samostojnih naselij, sredi spominskega parka, dominira eden največjih in najlepših spomenikov na Primorskem. Postavili so ga skoraj tri stotim žrtvam borcev narodno osvobodilnega boja padlih v zaključnih bitkah druge svetovne vojne na Bistriškem.

Velik betonski kubus je oblikovan tako, da daje vtis iz kraškega podzemlja izrezano kocko s kapniki, ki hkrati spominjajo tudi na človeške kosti položene v grobnico pod spomenikom.

Spomenik je posvečen padlim borcem 4. armade jugoslovanske vojske, borcem prekomorcem in borcem domačinom katerih skoraj tristo posmrtnih ostankov je položeno v grobnico pod njim. Spomenik je avtorsko delo arhitekta Janeza Lenassija, okolico spomenika pa je projektno parkovno uredila arhitektka Živa Baraga. Pesnik Rado Bordon pa je avtor v betonsko grobnico vtisnjenih verzov:

Iz kraških globočin
vaš zadnji dom kipi.
Spomin na vas ne mine,
med živimi živi.

Padlim, Borcem prekomorcem
Borcem IV. armade JA
Borcem domačinom

Odkritje spomenika je organizacijski odbor načrtoval že za slavje ob velikem zboru Prekomorskih brigad v Ilirski Bistrica leta 1965. Predvideno je bilo, da bo spomenik odkril podpredsednik Jugoslavije Aleksander Ranković, ki se je velikega zbora Prekomorskih brigad tudi udeležil. Žal so se dela pri zahtevni konstrukciji spomenika zavlekla in Splošno gradbeno podjetje Primorje Ajdovščina je dela pri spomeniku zaključila šele ob koncu leta, zato preberemo na podnožju spomenika vtisnjen datum: 29. 11. 1965, ko naj bi spomenik bil odkrit ob Dnevu Republike.

Organizatorji so se odločili drugače in so za odkritje spomenika določili občinski praznik 4. junija 1966. Pripravili so veliko slovesnost, ki se je udeležil tudi visok zvezni državnik, član sveta federacije in narodni heroj Veljko Vlahović, ki je spomenik tudi odkril.

Kipar Janez Lenassi je za spomenik na Hribu svobode dobil Prešernovo nagrado.

Ob letošnjem jubileju, 40-letnici spomenika, v ponedeljek, 5. junija letos bodo domači filatelisti pripravili priložnostni poštni žig na pošti 6251 Trnovo - Ilirska Bistrica in izdali spominsko dopisnico ter tako obogatili lep jubilej spomenika na Hribu svobode.

Tekst in foto Vojko Čeligoj

Kulturna klepetalnica

Občni zbor univerze za tretje življenjsko obdobje, dne 10.02.2006

Pred dobrimi štirimi leti smo se sešli prvič, skoraj sami prosvetni delavci, ki smo pogrešali druženje, kramljanje in tudi resne debate o aktualnih dogodkih, predvsem kulturnih, kakršne smo gojili v zbornici šole med odmori in tudi po pouku. Čeprav smo otroci prejšnjega stoletja, celo tisočletja, smo še vedno zelo radovedni, radoživi in zagledani v skrivnosti življenja. Še vedno se želimo izpopolnjevati, se pogovarjati z zanimivimi ustvarjalci, spoznavati njihova dela, odkrivati koticke naše lepe dežele, skratka, družiti prijetno s koristnim. Želimo aktivno in koristno preživeti tretje življenjsko obdobje.

Sprva smo skromno načrtovali le naša srečanja in izmenjavo mnenj, kmalu pa smo svojo dejavnost razširili. Zamikalo nas je pokukati v ateljeje slikarjev, obiskovati razstave, poklepetati z literati in še marsikaj.

Že v prvih dveh letih smo imeli 12 zelo zanimivih srečanj. Vojko Čeligoj, tedanji poslanec in član našega krožka, nas je sprejel v Skupščini RS, kjer smo preživeli res zanimiv dan. Nepozaben je bil izlet v italijanski Treviso; tam smo si ogledali svetovno razstavo z naslovom Impresionizem in Van Gogh.

Enkratno doživetje, kakršnih pa je bilo v naslednjih letih še več. V Gorici smo se navduševali nad razstavo znamenitega Zorana Mušiča. Motivi iz koncentracijskih taborišč so nas spremljali še kar nekaj časa. Sprejel nas je tudi g. Andrej Kosič, goriški slikar bistrških korenin, in nam razkazal svoj atelje. Kasneje smo se udeležili tudi njegove razstave v Tolminu, organizirali pa smo tudi srečanje z njim v naši Bistrici. 100-letnico rojstva kraškega pesnika Srečka Kosovela smo počastili z obiskom njegove spominske sobe v Tomaju.

Med ekskurzijami moram omeniti še nekatere: v rudarsko Velenje, v staro Ljubljano, po Rilkejevi poti v Devin in nazadnje v Trst. To slednje nas je vse navdušilo. Z imenitnim vodičem smo si ogledali mesto, kakršnega ne poznamo, in razstavo Histria v tržaškem muzeju Revoltela, kjer je bilo razstavljenih 21 umetniških del, ki so bila 1940. leta odtujena iz koprskih, izolskih in piranskih muzejev in cerkva.

Člani KK pa nismo samo »vandrali«, ampak smo si tudi doma organizirali mnoga mikavna srečanja. Obiskali so nas mnogi kulturni ustvarjalci in nam predstavili svoja dela.

Naj omenim vsaj nekatere: prof. S. Šlenc, slikar J. Šajn, pesnik in prevajalec Bekrić, ga. Pardova, pesnik V. Jaksetič, g. D. Kolenc, g. I. Spetič Magajna, prof. S. Fatur, g. F. Klun, ga. M. Gaberšnik, kolega F. Gombač in nazadnje ob izteku lanskega leta naš mlajši kolega g. R. Volk s svojim družinskim ansamblom. Nepozabno! trdimo »klepetalci«. Na več srečanjih nas je razveseljeval naš Mitko s svojo harmoniko, ob kateri smo tudi veselo zapeli.

In kaj smo počeli, ko smo bili sami? Prebirali smo Menartove, Minattijeve in Jesihove pesmi, premlevali Bartolovega Alamuta, se seznanjali z aktualnimi Prešernovimi nagrajenci... Tem nam res nikoli ne zmanjka.

Taki pač smo. Osrečuje nas nenehno izpopolnjevanje, izobraževanje, predvsem pa druženje s starimi prijatelji in kolegi.

Zala Šajn

Marušine pesmi

Jutro

Nežno so dahnila sape
s planin v temne grape,
na vrhovih sonce že žari,
tu v mestu jutro se budi.

Jutro v mestu ni tako, kot
nekoč doma, tam kjer vsak
vsakega pozna, kjer lahko
jutranji pozdrav zakliče.

Ob odprtem oknu zrem
na strehe, čakam, da jih
sonce osvetli, nočem slišati
hrumenje mesta, ki se budi.

Miladi

Nad poljem se dvigajo meglice,
odkrivajo poti in stezice, gazi,
gore odete v snežno odejo,
vse k nebu kipi.

Sonce, vir moči in življenja,
belo odejo topi, v potoke se
zbirajo kapljice vode, hitijo
v daljne dežele, kjer zime ni.

Tudi zate čakam pomlad,
da ti bo vlila novih moči,
prinesla ti zdravja,
z lepoto svojo prekrila
v pozabo te težke dni.

Domotožje

Ko se ti stoži po domu ...

Ljudje zapuščamo dom. Nekateri preprosto
gedo, da bi si ogledali svet, druge
utesnjuje ozka dolina, tretji gredo za
kruhom in se znajdejo v Kanadi, v
Avstraliji, v Argentini ... Nema lokrat je
vzrok odhoda zunanje nasilje: cesar te
pokliče v obrambo »domovine« in ne da bi
te vprašali če hočeš, te odženejo na fronto,
v Galicijo, Karpate, na Sabotin ... in gledaš
moriho mladih in ti povedo, da je to
potrebno in častno ... Mnogim fantom in
možem je domotožje ugasnilo v strelskih
jarkih ...

Nekateri so se vseeno vrnili, kot moj
pokojni oče, ki je preživel sedem let
v vojaški suknji, da bi prispeval k cesarjevi
veličini in slavi »domovine«. Potem cesarja
vzame hudič in »domovina« se sesuje
v prah. Če imaš »srečo«, potešiš
domotožje, ki ti je tiščalo v prsih ...

Dodelijo ti novo »domovino« in povedo,
da nisi več to kar si, temveč pripadnik
velike dedinje slavnega Rima. Mnogi
zbežijo, da bi se izognili nasilju in tam
sanjajo o potoku za hišo, o placu ...
Domotožje, ki ne mine ...

»Domovina« spet pokliče fante, jih vkrc
na veliko ladjo, ki odpluje proti Sueškemu
prekopu in naprej do Eritreje. Od tam na
abesinsko mejo, od koder bo slavna armada
korakala osvobajati zaostale Abesince.

Ko se prebijejo v gore, se fantom stoži
po Snežniku ...

»Divji« Abesinci se upirajo, pa jim maršal
Badoglio po Dučejevem ukazu spusti nad
glave strupene pline in, ko jih veter
razkadi, fantje napredujejo med stotinami
skrotovičenih teles ... a bi bili najraje
doma na Ravnicah ...

Začne veliki pohod tisočletnega Rajha.
Duče je zraven in naši fantje, tisti, ki jih
niso odvedli na jug v specialne bataljone,
se znajdejo v ruski stepi, kjer jih ubija
mraz, sovražnik in »zaveznik«.

Z zmrznjenimi udi ležijo v snegu in sanjajo
domače ognjišče. Ludviku njegovo
domotožje ugasne na obali reke Don.
Ko mu življenje uhaja in bolečina bleđi,
se naenkrat znajde v toplem Darinkinem
naročju ...

Pridrvijo valpti »novega reda« in odvedejo
mnoge v taborišča. Domotožje je takrat eno
sama nepretrgana mora, ki se nekaterim
razblini v plinskih celicah ...

Po končani moriji, se preživeli postopoma
vračajo. Nekaj sem jih srečal v živinskem
vagonu vlaka, ki je vozil iz Vidma proti
Trstu in naprej. Izmučeni, pa polni
hrepenenja so zrlili na vzhod, da bi čim
prej zagledali premski grad in trnovsko
cerkev ...

Ne glede na vzroke, zaradi katerih
zapuščamo dom, je domotožje v človeku
vedno prisotno. Včasih komaj zaznavno
v globini, včasih plane na površje in takrat
se, zlasti v starejših letih, v nespečnih
nočeh prikrade v misli. Sebe zagledaš
v otroštvu, bredeš po bistriški vodi, loviš
postrvi, se potepaš v Šušokorebru in Gradini,
greš na Ahec ... trepetiš, kot takrat, ko je
bilo doma kaj narobe ... se zazreš deklici
v oči, ki se ti naenkrat zazdijo globoke
in bleščeče ...

Priznam, včasih je klic doma – domačije
nismo imeli, moj dom je Guranji kraj –
tako silen, da se odpravim in grem.
Obiščem Gradino, sam, da ne bi kdo zmotil
mojih misli. Sedem na rob previsa in
podoživljam otroštvo. Potem se spustim k
vodi, se ustavim ob podrtem mlinu svojih
prednikov, pa pred lopo, kjer je nekoč
bila Hlistova žaga in pri Ličanovem zajetju,
kjer smo otroci poleteli zganjali norčije ...
in sem za nekaj časa potešen.

Le žalost me zgrabi ob misli, da so vsi
bistriški mlini in žage propadli, kot ne bi
prav oni pričali o preteklosti ... in tudi za
to je včasih domotožje bolj boleče ...

Frane Tomšič

Moje hoje na Snežnik

Ah, Snežnik!!

Sploh obstajajo besede, dovolj lepe in dobre zanj?

Mnogi so ga opisovali, slikali, preučevali, merili, ga občudovali in se navduševali nad njim; študirani in znani prav tako kakor neuki in za zmeraj neznanani ... Marički Žnidaršič je bil kakor oče, Otonu Župančiču je gledal pod prste, ko se je umaknil pisat v Koča vas in mu namigoval nekaj o minljivosti vsega; upodobil se je na slikah Lojzeta Perka, Stane S. Pudobske in še marsikoga. Zaznamoval je ljudi pod sabo, umetnike še posebej.

Prvi vzpon: s "kredenco" nad Sviščake

Bila sem še osnovnošolka in mati me je vzela s seboj na sindikalni izlet, kamor so šle tudi nekatere moje leto starejše vrstnice, ki so svojo prihodnost za majhen denar že zapisale tovarni in njenim "štancam".

Peljali smo se tistikrat s starim tovarniškim avtobusom, ki se mu je reklo "kredenca" in ga je šofer z izdatno božjo pomočjo priguncal precej visoko nad Sviščake – pač v skladu z nazorom, da se je bolje slabo peljati kot dobro hoditi!

Tam smo se v svojih tankih krilih in zguljenih jopicah ali morda tudi v ta boljših hlačah zapodili po stezi v gozd, pa med skale in ruševje kot da gre za zelo pomembno udarniško akcijo. Kako tudi ne: ko se vrnemo, je bilo rečeno, nas čakata pijača in pečenka ... Obuti smo bili v platnene copate, ta nove sandale, vseh sort šlape, kmašne šolne, sposojene ali podedovane čizme ... Ne vem, ali je kdo imel poštene čevlje. Ko smo se vrnili še tega nismo imeli več: povečini se je strgalo, scefralo, odlepilo, obtoklo. Pridelali smo nekaj prask, bunk in žuljev, toda – bili smo na Snežniku. To pa je pomenilo prvi pogled z visokega v dolino in naokoli do obzorja – tako, z božje perspektive, da smo videli, kje smo pravzaprav doma; prvo srečanje s planikami in ruševjem v živo. Pa zmagovit občutek, da smo zmogli.

Potem je na Sviščakih sledila veselica, pilo se je in pelo "Rdeči cvet" in "Mi pa ne gremo dam' " do hripave onemoglosti ... Res smo nekako prespali noč, kolikor jo je ostalo, deloma v "kredenci", deloma na prostem; kdaj in kako smo se pritovorili domov ne vem več ... Bili pa so tedaj nekateri v takem stanju, da bi rekli mački botra. Hudo poučno, res.

Ljubezni, kronične in neozdravljive

Veliko nas goji poseben odnos do Snežnika, ker je pač izjemna gora: alpsko dinarski (in zato za spoznanje balkanski), primorsko notranjski, fudžijamast in olimpski, ne čisto zemeljski a tudi ne samo bogôvski ... Prej tisti kraj, kjer sta si božje in človeško najbližje, kjer je sveto tako očitno, da je samoumevno in zato neopazno. Bistričani ga ljubijo strastno in glasno, mi na severni strani tiho, vdano in zvesto ... Velike ljubezni so to, usodne; kronične in neozdravljive, polne pretresov in naporov, a tudi velikih doživetij in blaženega mačjega predenja.

Ljudem pod seboj pa Snežnik že od pamtiveka neprizanesljivo gleda pod prste, v skledo, v dušo. Določa ali bo dež ali ne, ali se naj že sadi fižol in krompir, ali bodo polhi debeli ali ne, kdaj se naj drvari in kdaj lovi. Ljubeznivo popelje sanjača skozi nenaseljena prostranstva ali ga neusmiljeno zaustavi v snežnih zametih. Otročad v dolinah pod njim pa se že zgodaj nekega dne zastrmi tja, kjer seže mili obris z belo konico nad širnim gozdovjem najviše, in spozna, da tako lepega hriba ne more biti nikjer več na svetu in ga zagotovo tudi ni ...

Čprav bo pozneje vsakdanje življenje, povezano s Snežnikom, tudi marsikoga od njih počasi strojilo vse do spoznanja, da je sentimentalnost odvečen luksus. "Čič ne da nič" pravijo stari, treba je trdo delati, če hočeš kaj imeti; posedanje in postopanje nista samo greh in grdobija, ampak prinašata tudi lakoto in uboštvo..

Ljudski glas

Poprej, pri starem, so snežniški gozdarji prihajali domov samo enkrat na teden ali na štirinajst dni; tudi pozimi so delali, če le ni bilo prehudo zameteno; tedaj pravzaprav še najbolj, ko je bilo po njivah vse postorjeno, drevje pa golo. S sabo so imeli orodje, pa hrano in obleko, včasih tudi živino za vleko. Postavili so si bajto, kolibo – zasilno zavetje pač, pustili v njem odraščajočega

fanta, kalibárja, da je kuhal, gospodinjinl in se gredoč učil gozdarskih veščin, manir in govorice, medtem ko so sami podirali, klestili, vlačili, žagali, delali cepanice, zlagali skladovnice ...

Če kalibarjá niso imeli, je pa vsak dan eden kuhal.

Ko je bil enkrat za kuho na vrsti menda Z Daline Bezlaf ali S Hriba Uajaf ali Majzelj ali Japec ali morda Špelkin, če ne celo Jozelj ali Logarček - ne ve se prav dobro - je pripravil velik lonec prežganke. Ob tem je postal hudo lačen in ko je zaslišal, da končno prihajajo tudi drugi drvarji na kosilo, je zelo pohitel, da bi sam prvi začel zajemati. Juha pa je bila vroča ko sam pekel, pa je pisker dvignil z ognja in ga pred bajto postavil v sneg, da bi se brž ohladil ter skočil noter še po žlico. Pride ven in kaj vidi: pisker prevrnjen, prežganka pa polita. Sneg se je bil stopil, lonec nagnil, juha iztekla. Taka sveta jeza ga zagrabi, da s tistim težkim okovanim čizmom brčne nič krivi črni pisker daleč proč in stisnjenih zob zarenči:

"Zdej pa še nauač nábon žor!"*1

Pa tudi drugi niso, ko niso imeli kaj ...

Ob nedeljah so hodili pa v gostilno ali na veselico. V gozdu so se še ves teden spominjali, kako je bilo. Če je minilo brez pretepa so se Prezidanci jezili:

"Fcira je bu pa taku dougcas na veselice, ku se nejsa nec garbale!!"*2

Sosedom Babnopoljcem to tudi ni bilo prav, a bi bili povedali mogoče za spoznanje bolj razločno ... Majhna je razdalja med obema naseljema - čeprav je zdaj državna meja vmes, že od nekdaj pa tudi pre-zid, rimski limes - utrdba ali kaj; pozneje "konfin". In tudi razlike v govoru čutijo le oni sami, zato pa to tako ostro in natančno, da so se znali zaradi njih neusmiljeno oponašati, spakovati in špotati in če se jim je ravno zahotelo, tudi zgarbati.

Garbati - to se pravi z odrte kože notranjo plast maščobe in mrenic odrgniti - vprašajte

strojarje ali izdelovalce polhovk. Gorani in njih sosedje pa so se garbali s krepelci na veselicah in so to kruto zabavo hudo pogrešali, če je kdaj izostala.

Za uvod v garbanje so si povedali nekaj krepkih:

"Navuola zbančena!"*3

"Te buon ták' vedreu, de te nábo ni smrti, ni zdravja!"

"Jest pa tjebe táku, de náboš f trugo pašou!"

Tudi ženske niso zaostajale:

" Te buon f guavo skačiuu pa po ano uas dule puleua!"*4

Kakšna silna, krvava vitalnost!!

Niso pa bili tudi čisto brez umetniškega daru; še litanije so sestavili o značilnostih krajev od Tršča - ali Trstja - noter na Kranjsko, a se žal niso ohranile v celoti:

"Bug nas varji Lipeta - tu je po trstjansku; 'driegnu te bon z britveco' - tu je po prez'dansku; žgance kuhat, babe ... hm - tu je pa po palsku ..."*5

Skomine, razgledi, čudeži in strahovi

Ko se izza domače mize ozrem vanj, včasih zamrgolijo skomine, da me noter pri duši nekaj privzdigne in začnem nervozno mencati naokoli in iskati izgovor, da bi spet kar šla v tiste nepregledne gozdove pod njim in se potem malo više obirala med skalami, preizkušala razglede od tu in tam, morda videla medvedje sledove ali srečala znanca ...

Na vrhu potem poseliš malo z obrazom proti Kvarnerju in zelenemu hribovju Gorskega Kotarja s Snježnikom, Risnjakom in Učko, malo noter v domačo dolino in naprej k Jezeru, Velikemu Javorniku in Zelšam pod njim. Pogled nese tudi na Postojnsko k Nanosu in tovarišiji ter tja naprej proti Alpam. Če bi se premaknil proti vzhodu, bi videl Racno goro in Poljane, Požarišča in Prezidansko s Kozjim vrhom ...

Včasih so rekli v Dolini čenčam in

izmišljotinam, da so "loška češčina" (tej so nemara zakrivili ime s Češkega v mesto Lož priseljeni K&K uradniki, saj so v kleno loško špraho vnašali zmedo s svojo varljivo in le na videz razumljivo govorico); danes takšno malo verjetno in težko preverljivo snov oddaja "televizija Kozji vrh"... To je tam na koncu sveta, kjer stoji na Žalostnem vrhu cerkvica Matere Božje in so v njej ... "davno nekoč sredi noči zaslišali nebeško lepo petje in videli cerkev vso bleščeče razsvetljeno od zunaj in od znotraj - pa ni bilo nikjer žive duše. Potem je pa vse izginilo ... so šli pogledat, pa ni bilo več nič, čisto nič."

Na loški strani Snežnika okoli Kozarišč pa straši in dela red Mračnik:

"Mračnik ?!!!

... Tu naj aden, tu sta dva, taku vesuoka ku huoja!! Uo mrake uen s Kozlówke prideta pa damú poterata use, kar u gozdu ne pašau!" *6

Srh spreleti človeka, ko sliši zanj, zakaj njegova resničnost sploh ni vprašljiva, celo njegov dih se zdi da začutiš za vratom tam v divjini pod Bičko goro.

Snežniško cvetje - poglavje zase

Ni slučajno vrh Snežnika (izven Alp najvišja naša gora) Meka botanikov in naš najstarejši botanični rezervat (od leta 1964). Tu se prepletata alpsko in mediteransko - dinarsko rastlinje, tu se pojavljajo vegetacijski obrati, kar pomeni, da so značilne vrtače na dnu gole ... Tu rastejo take rožice, kot malokje drugje!

Priznam: na nekem s slikami spremljanem predavanju o snežniškem cvetju sem kar v poltemi delala zapiske - vse nekaj drugega je, če se spominjaš zgolj cvetja ali pa veš, da si videl planike, svišč, kranjsko lilijo, zlati klobuk, divjakovec, sleč, kosmatinca, (mleko da se skisa, če tega položiš poleg posode, pravijo v Ilirski Bistrici), kuštravi oklep, murke, julijski lan, nebino, zvončnice, Justinijanov zvonček, pogačico, glavinec, repušnik, balkansko materino dušico, murke, mladomesečino,

brstično lilijo, encijan, čemaž, navadni zlati koren, torilnico, kopitnik, lepi čeveljc, alpski srobot, pljučnik, kraški tulipan ... to ni potem več "malo cvetoče ljudstvo" ampak so čisto konkretni znanci, ki ima vsak svoje ime in osebnost. In celo naslov: Botanični rezervat Snežnik

Še bolj natančno: z malo sreče ti kak šegav slučajni znanec na videz čisto iz sebe pokaže kakšno oddaljeno skalno gmoto in ves v ognju pove, da toliko in tako velikih planik kot danes tamle gor še svoj živi dan ni videl in da se vsekakor splača narediti kratek ovinek ... in se potem še vso pot domov hahlja, ker te je videl, kako sredi maja po tistem skalovju stikaš za planikami, ki bodo - če bodo - zacvetele še julija ali avgusta ...

Spet enkrat, a nikakor ne poslednjič

Zadnjič sem spet enkrat prilezla gor s Sviščakov ... Kateri pot je bilo že zdavnaj ne štejem več, naveličam pa se Snežnika nikoli ne. Vsakokrat odkrivam drugačne mike: razgibane poglede na zeleno in modro morje, bele, rdeče, zelene in vsakršne pomembne točke; nenavadne skalnate figure in obraze; mile rastlinice, ki jih zadnjič še ni bilo in tiste, ki me vedno počakajo, a so skozi leto vsakič drugačne - bonsaje in ikebane, skalnjake in skrivnostno zamotano urejene parke; vrtače in brezna, pa kamne, ki se jim bog ve kako reče in živalce, ki so lahko povsem nevtralne ali miloglasne in očarljive, ali nadležne in celo strah vzbujajoče ...

Nežno in prosojno mlado zelenje v sončni luči ali dvajsetcentimetrsko ivje, ki se - belo na belem - prikazuje med podečimi se kosmi volnate megle; soparno brezvetrje ali strupen piš, ki ne pustita dihati; blago morsko pahljanje ali sever, ki počisti obzorje, da vidiš noter v Benetke, ne da bi te kdo za ušesa potegnil navzgor v ta namen ... Zdi se celo, da je Snežnik zadnja leta nekoliko zrasel, kar je za hrib gotovo nenavadno ...

Ogromno nas je bilo tokrat in vsak je vsakemu voščil dober dan. Res je samota v hribih predmet poželenja št. 1, a tudi takile dve razpotegnjeni procesiji, kjer se ljudje vsevprek pozdravljajo, je po svoje pomenljiv in nekako tolažiljen pojav v tem prenaseljenem in odtujenem svetu ...

Ah, Snežnik! Koliko lepote, koliko zgodb in kakšnih; koliko doživetij! Naj se nikoli ne neha.

Milena Ožbolt

Narečni zapisi pomenijo:

*1 "Zdaj pa še nalašč ne bom žrl!!"

*2 "Včeraj je bilo pa tako dolgčas na veselici, ko se niso nič garbali!!"

*3 "Te bom tako udaril, da ti ne bo ne smrti, ne zdravja!"

"Jaz pa tebe tako, da se v krsto ne boš prilegal!"

"Nevolja spačena !"

*4 " Ti bom v glavo skočila pa po en(o) las dol pulila!

*5 "Bog nas varuj Lipeta - to je po trstjansko;

'dregnil te bom z britvico' - to je po prezidansko;

žgance kuhat, babe ... hm - to je pa po (Babno)poljsko ..."

*6 "Mračnik ?!!!

... To ni eden, to sta dva, tako visoka ko hoja!! O mraku ven iz Kozlovke prideta pa domov poženeta vse, kar v gozd ne sodi!"

Op.: Od *1 do *5 gre za poenostavljen zapis prezidanskega oziroma babnopoljskega govora (gebarsko narečje), pripoved o Mračniku pa je doma v Kozariščah, v Loški dolini in je v tem govoru tudi zapisana.

Spomini na Božidarja Jakca

Božidar Jakac z ženo Tatjano, novinar Bogdan Pogačnik, Darinka Žbogar in pevski zbor Dragotin Kette

O Novo mesto, mesto mojih mladostnih sanj, vse v tebi in okrog tebe je posvečeno s podobo moje matere, mojo mladostjo.

Izjemno smo bili počaščeni, ko je bil naš najboljši slikar in grafik Božidar Jakac gost v knjižnici Makse Samsa v Ilirski Bistrici. Z zgornjim tekstom in pristrčnim vabilom smo 24. junija 1986 povabili Bistričane na srečanje z velikim umetnikom.

Božidar Jakac ali Dori, kot so ga po domače imenovali, je bil moj daljni sorodnik. Po pismih sva se spoznala leta 1938, ko nam je poslal fotografijo desetletne sestrične, ki je umrla v Clevelandu. Tam je namreč stanoval pri svojem stricu in moji teti.

Prvič sva se srečala leta 1960, ko smo se skupaj z mojo sestro in hčerko peljali iz Ljubljane na zagrebško letališče in pričakali teto, ki je "priletela" iz ZDA. Avto je vozila Dorijeva žena Tatjana. Med potjo nas je povabil v gostišče Otočec. Obiskali smo še grob njegove mame in grob očeta mojega moža – oba sta pokopana v Ločni pri Novem mestu.

Ko je bila teta na obisku pri mojih starših na Janeževem Brdu, sta se z ženo pripeljala k njim. Ob tej priliki mu je moj oče

poklonil nekaj starih predmetov, ki sta jih hranila v stekleni omari v svojem stanovanju v Ljubljani.

S svojo ženo Tatjano sta nekoč bila na obisku tudi pri nas. Tokrat jih je moral pripeljati drugi šofer. Prav vse je obdaril. Vsakemu je s posvetilom podaril grafiko. Prelep spomin!

Jakčev rod izvira iz Padne v Istri. Preselili so se v Novo mesto, kjer je njegov oče Anton imel gostilno, imenovano Pri Brunerju na Bregu v Novem mestu. 16. junija leta 1899 je bila velika vrtna veselica Glasbene matice. Kar naenkrat zaigrajo "tuš" in humorist židane volje pove, da se je gostilničarju rodil sin. Razglasili so ga za Krokarčka. "Tako se je moj prvi jok mešal

z godbo in petjem razigranih gostov", je svoje rojstvo Jakac opisal v avtobiografiji. V to gostišče so zahajali mnogi znani kulturniki. Med njimi pisatelj Janez Trdina in naš rojak s Prema pesnik Dragotin Kette. Še danes je tam Kettejeva soba. Jakac je odraščal v ljubeči družini. V svojih spominih se Jakac spominja, kako mu je mama kot otroku kupila svinčnik in kako se je kleče na kolenih zabaval z risanjem. Kot otrok se je izkazoval tudi z izrezovanjem papirnatih jasic.

Šolal se je v Novem mestu, Idriji, nato pa še v Pragi, Benetkah in drugje, kjer se je izšolal za akademskega slikarja in grafika. Svoje slike in grafike je razstavljal vsepovsod, na kar je bil še posebej ponosen.

Božidar Jakac se je vključil v Osvobodilno fronto že leta 1942, v partizane pa je odšel leta 1943 skupaj z ženo Tatjano. Njegova partizanska doživetja so se pričevala na Rogu. Udeležil se je kočevskega zbora in bil je delegat AVNOJ-a v Jajcu. Takrat je prvič portretiral maršala Tita. Fotokopijo portreta Tita je podaril tudi meni in jo hranim v predalu. Ohranjenih je veliko njegovih grafik iz obdobja med vojno.

Velikokrat sem ju obiskala in vedno sta bila dobre volje. Otrok nista imela. Po smrti Dorijeve sestre, ki je umrla med porodom, sta posvojila njenega sina. A usoda dečku ni bila naklonjena. Enajstletnega fantka je avto povozil do smrti.

Dori mi je razkazoval svoj atelje, ki je bil zraven kuhinje. Hranil je tudi starine, ki jih je zbiral po celem svetu. Nešteto krat sem ga prosila, da bi imel razstavo tudi pri nas v Ilirski Bistrici.

A nikoli ni imel dovolj časa, saj je bil zaseden z razstavami v domovini in zamejstvu. Ko sem ju nekoč užalostila obiskala in jim povedala, da odhajam v pokoj, me je grdo pogledal. Mislim, da se norčujem. A Tatjana mu je prinesla koledar in 24. junij je bil določen za knjižnico Makse Samsa v Ilirski Bistrici in Galerijo Rostislava Palovlovskega. Zame srečen dan!

Ob njegovem prihodu v knjižnico v Ilirski Bistrici mu je dobrodošlico zapel moški zbor Dragotin Kette. Bilo je veliko navdušenih obiskovalcev. V čast mi je bilo, da sem lahko v imenu knjižnice in Bistričanov pozdravila dragega gosta. Njegovo bogato umetniško pot pa je predstavil izjemni novinar in njegov zvesti spremljevalec gospod Bogdan Pogačnik.

Nato so mu zopet zapeli Kettejevci.
 "Tu sem doživel zenit svojega življenja",
 je ob koncu povedal Dori – Božidar Jakac.
 Že tisti večer so obiskovalci razstave, bila
 je v Galeriji gospoda Pavlovskega, pokazali
 veliko zanimanja za njegove grafike.
 Veliko grafik je bilo prodanih – seveda na
 obročno odplačevanje.

Toda prišel je dan slovesa. Dori je umrl
 20. novembra 1989 v ljubljanski
 bolnišnici. Tatjana mi je sporočila žalostno
 novico. Ko sem šla na pogrebno slovesnost
 sva obe jokali.

Od izjemnega umetnika se je poslovilo
 izredno veliko ljudi. Po občutenih
 poslovnih govorih je zapel Partizanski
 pevski zbor, ki je žaro pospremil do
 kombija. Pokopali so ga v Ločni pri
 Novem mestu, kjer je pokopana njegova
 mama. Ob smrti Božidarja Jakca je
 Jovanka Broz ženi Tatjani napisala sočutno
 pismo: Ti vsaj lahko jočeš ob možu, meni
 pa še to ne dovolijo.

Tatjano sem večkrat obiskala. Ker je imela
 stanovanje v tretjem nadstropju, mi je z
 okna v vrečki vrgla ključ, da sem lahko
 prišla do njenega stanovanja. Ob odhodu
 mi je spustila vrv, v vrečko sem dala ključ,
 ki ga je potegnila k sebi. Bila je osamljena,
 vendar bogata s svojimi čustvi. Velikokrat
 sva se pogovarjali tudi po telefonu. A se je
 tudi njej iztekla življenjska pot. Sedaj sta
 skupaj v grobu, kjer uživata večni mir.
 Spomini nanju pa so zelo lepi, zlasti ko
 gledam portret Tatjane iz leta 1956 s
 posvetilom: Moja Tatjano – naši dragi
 Darinki v spomin! Božidar Jakac.

Darinka Žbogar

Pričakovanje pomladi

Zima bo kmalu od nas zbežala,
 kako bi reva v soncu spala?
 To bo kot za stavo grelo,
 da bo nadoknadilo vse,
 kar je bilo zamujeno.
 Narava zeleno bo barvo dobila.
 Pomlad nešteto cvetja privabila.
 Mladi bodo pot pod noge vzeli.
 S pohodov si naravo ogledovali
 in novih moči nabirali.
 Starejši pa pred hišo posedali,
 na toplem soncu uživali.
 Mi pa bomo vrt kopali,
 razno seme posejali.

Ej pomlad, pridi k nam,
 čakamo te prav vsak dan!

Ana Seles

Pobiraš se sam

Da ne znaš kloniti,
 zmage niso dokazi,
 deli življenja
 so tudi porazi.

Poraze sprejemati
 se dolgo učiš,
 ne samo za zmage,
 tudi zanje živiš.

Zmagovalec in junak si,
 ko znaš sebe pobrati,
 življenju v uteho
 imaš vedno kaj dati.

V kakšni bitki boš jutri
 še danes ne veš,
 če gre za obstoj tvoj,
 kloniti ne smeš.

Stojan Vid Jaksetič

Spomenik ob reki Reki

Na življenje ob reki Reki
 ni ostal le spomin,
 tistemu času še priča
 Novakov je mlin.

Mlini ob reki Reki
 klonili času so vsi,
 le tedanji, zdaj Dolganov noče,
 ta se še vrti.

Preteklost čar rad zabriše,
 a vendar ne vse,
 da od človeka je odvisno,
 ta mlin nam pove.

Ena priča za jutri
 tako je ostala,
 z njo krutost sedanjega časa
 se ni poigrala.

Ta mlin zasluži spoštovanje
 kot preteklosti lik.
 In še enkrat Dolganovim hvala
 za ta spomenik.

Stojan Vid Jaksetič

V dom si moraš želeti

Še vedno je med ljudmi razširjeno mnenje, da se za odhod v Dom človek odloči šele tedaj, ko izčrpa vse možnosti pomoči v domačem okolju. Podatki o sprejemih v našo hišo v večini primerov to trditev tudi potrjujejo. Razen nekaterih izjem, so naši stanovalci prosili za sprejem v Dom šele tedaj, ko zaradi boleznih in starostnih težav, niso imeli primerne oskrbe v domačem okolju.

To je tudi razlog, da so ob preselitvi doživljali hude osebne stiske, povezane z izgubo znanega okolja kot dela njihove osebne zgodovine in njihov samih.

Tokrat bomo zapisali osebne izkušnje, povezane z odhodom v Dom, ko še niso nastopili razlogi, ki običajno predstavljajo tisti odločilni, sprožilni moment v človeku, da odide. Moji sogovorniki: gospe Annamaria, Dragica in Ivanka, pa gospoda Drago in Jože, menijo "da je to potrebno napraviti tedaj, ko je človek še toliko pri močeh, da sam, brez hujših stresov prenese preselitev, predvsem pa da to prejme kot svojo odločitev."

"Ni lahko, pa tudi tako težko ni, zlasti če imaš srečo, da postaneš stanovalec takega Doma, kot je naš tu v Ilirski Bistrici", so menili sogovorniki.

"Preden sem se odločila za bivanje v Ilirski Bistrici," je pripovedovala o svoji izkušnji gospa Annamaria, "sem obiskala šest slovenskih domov. Ko sem se po telefonu dogovarjala za obisk v Ilirski Bistrici, sem že v stiku s sogovornikom na recepciji in s socialno delavko dobila prijeten občutek. Povabilo, da si pridem ogledat hišo, sem sprejela in to kar sem doživela in videla je zadostovalo, da sem se odločila. Bilo je tisto kar sem si želela - prijetna, urejena hiša, prijazno osebje in dogajanje. Moje potrebe so v tem okolju zadovoljene in počutim se dobro," zaključila svojo pripoved gospa Annamaria.

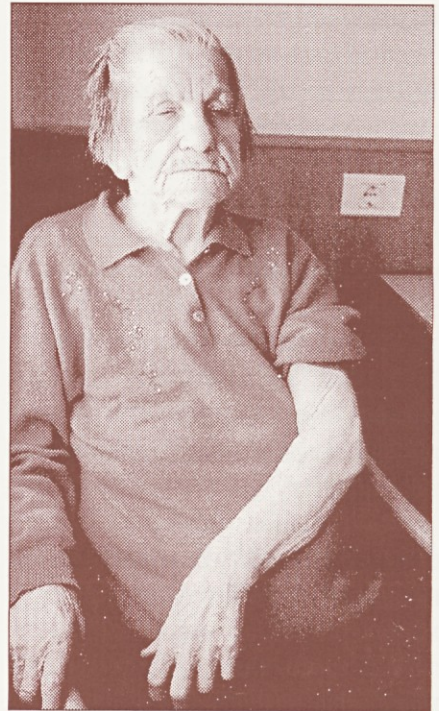
Gospa Dragica ima drugačno izkušnjo. V Dom je prišla, ker je bolna, vendar ne tako bolna, da ne bi še nekaj časa "potegnila" bivanje v svojem stanovanju. Sama se je odločila in se tudi dogovorila za sprejem. V hiši je šele par mesecev in priznava, da se še prilagaja. V veliko pomoč pri tem so ji dnevna druženja s stanovalci, pa osebje, ki ji z razumevanjem in potrpežljivostjo stoji ob strani.

Tudi gospod Drago se je zaradi dobrega zdravja in gibljivosti v tem okolju dobro znašel. Razmišlja o tem, da ima pravzaprav veliko srečo, da je z njim še tako, da se lahko sprehodi po Ilirski Bistrici, da lahko priskoči na pomoč sstanovalcem in da zares v polnosti uživa svojo starost.

Tudi gospod Jože in gospa Ivanka sta se sama odločila za Dom, oba še dokaj zdrava in samostojna. "Tu sem po dolgih letih ponovno zaživel," pravi gospod Jože. "Doma, na vasi sem bil osamljen, odmaknjen od vsega dogajanja. Tu pa se vsak dan, vsako uro nekaj dogaja, kar človeka dalj časa ohranja poskočnega."

Mira Lenarčič

Umreti in ponovno zaživeti

Spomin na žrtve holokavsta; 60 let po osvoboditvi Auschwitza

Kumšetova družina je bila še vedno občestvo vseh-očeta, matere in pol ducata prestrašenih odraslih otrok. V tistih nemirnih časih druge svetovne vojne, ko sta groza in smrt postali nerazdružljivi sopotnici življenja milijonov ljudi, ko je bil človek človeku najhujši sovražnik, so Kumšetovi ostali skupaj z bogastvom, ki mu je ime **življenje**.

Francka, najstarejša med otroki, se spominja da so tistega pomladnega dne leta 1944 sedeli pri mizi. Tišina, ki je lezla po kotih izbe je motilo le enakomerno tiktakanje stenske ure in podrsavanje nog po sveže zribanem podu.

V to tišino je kot daljni odmev padla očetova beseda. Ozrl se je k Francki in ji z glasom, ki je ukazoval, naročil: "Danes boš šla z vlakom v Trst! Kruh in krompir boš odnesla Ani, da ne bodo umrli od lakote." In tako se je zgodilo. Še preden se je družina razšla, je Francka že držala v rokah popotno torbo napolnjeno s tistim, kar je še ostalo v domači kašči.

S čudno slutnjo je prestopila hišni prag, ne da bi rekla besedo v slovo. V svoja nedra jo je vzela prašna cesta, nad katero so valovale tople plasti zraka in ustvarjale privide plesočih deklet odetih v bele tančice.

Še danes, po več kot šestdesetih letih, se Francka ne more spomniti kako se je v Trstu znašla sredi človeške reke, ki jo je potegnila v svoj tok in odnesla v zapor Coroneo. Brez popotne torbe je nemočna stala v celici in čakala neskončno dolgo ne da bi zmogla dojeti dogodke, ki so prehitevali njene misli.

Tudi tedaj, ko so jo strpali v živinski vagon, skupaj z ženami iz Furlanije, Gorice in Dalmacije, ni razumela kaj se dogaja. Spominja se le, da so neskončno dolgo potovali, da so bili lačni, žejni in neznosno utrujeni. Svetlobni prameni, ki so vdiral skozi reže živinskega vagona, so napovedovali jutra. In ko je svetloba izgubila, so vedeli da je noč. Vmes se je kompozicija kdaj pa kdaj ustavila, vendar le za toliko da so vojaki v vagon porinili vedro vode in par hlebov vojaškega komisa. Čas je v teh dneh prenehal obstajati. Ostal je le ropot vlaka, dim in vonj prepotenih teles ljudi, iz katerih se je na tej poti izlivala življenjska moč.

Bučna glasba za dobrodošlico je končno prekinila to dolgo potovanje. Stroga povelja vojakov so, kljub tuji govorici, postala razumljiva transportu izčrpanih ljudi. Šibki so bili pahnjeni na levo, močnejši, bolje prehranjeni na desno stran in potem je sledil hitri marš na povelje skozi vhod, nad katerim se je bočil napis "Arbeit macht frei".

Ljudje še vedno niso razumeli kaj se dogaja. Ko je iz teles padel zadnji kos oblačil in so nagi, obriti, z odvzetim človeškim dostojanstvom stali pred pazniki, se je zgodilo še zadnje dejanje – odvzem krstnega imena, Francka je postala številka 81702 v taborišču Auschwitz. Brez dokumentov, brezimna z vžgano številko

na levi roki, zgubljena v množici enakih brezimnih ljudi.

V spominu so ji ostale gmote valečega dima iz hiše na robu barakarskega naselja, vrste premikajočih, izčrpanih ljudi, ki so prihajali skozi vhod z zloveščim napisom "Arbeit macht frei", glasbo in vrste, do onemoglosti izčrpanih ljudi, ki so jih pazniki s puškami v rokah porivali proti hiši z visokim dimnikom.

Francka nosi v sebi še vedno strahove, ki se v človeku podeseterijo ob trpljenju množic. Ko pade mrak, vsi ti strahovi dobijo svojo fizično podobo sotrpinov iz taborišča Auschwitz, s katerimi jo je za vse čase povežalo skupno trpljenje in tista strašna želja preživeti pekel, se rešiti, biti človek in se do siteda najesti.

Francka se nerada vrača v ta čas. O tem spregovori le tedaj, ko ne zmore več živeti sama s seboj, ko jo pograbi strah, da bo na mizi zmanjkalo kruha. V njeni zavesti tedaj oživi Auschwitz. Pred očmi se zvrstijo podobe ljudi, ki so za vedno ostali tam. Vidi paznika, ki jo išče s pogledom in ko se obrne proti sojetnici in zavpije: "Ti", ve, da ji je za ta dan poklonjeno življenje.

Zapisala Mira Lenarčič

Utrinki so povzeti iz spominov gospe Francke Tribušon, ki je preživela taborišče Auschwitz in Mauthausen

Slalom

Celo življenje se slaloma učiš in kako se pobrati, ko vratca zgrešiš.

Tega spusta v neznano ni lahko zvoziti, na tem slalomu količki so skriti.

Če človek pomisli, kaj vse preživi, res slalomu podobne so njegove poti.

Stojan Vid Jaksetič

Vse je samo nekaj

Vse je samo »nekaj«, vse kar dobimo. In od tega »nekaj« prav vsi živimo.

Ko že dobljeno bogastvo nam premajhno se zdi, v iskanju »še nekaj«, večkrat skrenemo s poti.

Tudi človek je samo »nekaj« dokler živi.

Ko dan mu ugasne, niti »nekaj« več ni.

Stojan Vid Jaksetič

Spomini

Gospa Ivanka je 90. rojstni dan proslavila v družbi svojih najdražjih.

Ropot mlinskih koles je že davno utihnil. Voda ob Novakovem mlinu pa še vedno teče v brezčasju časa pokrajine ob reki Reki. Včasih je tok reke lenoben, drugič mogočen in silen, tako kot je bilo mogočno in silno življenje ljudi, ki so se rojevali, odrašali in odhajali iz Novakovega mlina v sosledstva bližnjih vasi.

V Novakovem mlinu se je pred 90. leti rodila tudi gospa Ivanka, poročena Oblak.

Njeno častljivo obletnico rojstva so, poleg domačih, počastili številni ljudje od vsepovsod. V trenutkih tega pomembnega slavlja, sem tudi sama stopila v njeno bližino, nagovorjena od vseh dobrih želja ljudi, ki so jo v življenju učili, preiskovali in bogatili, da je zmogla živeti in tudi v obilju vračati. Kdo bi se v takih trenutkih zmožal upreti skušnjavi spominov?

Tudi gospo Ivanko so premagali in pripoved, obsegajoča polnih 90 let, je stekla med nama.

"Rojena sem bila v času vladavine cesarja Franca Jožefa, leta 1915," začelja s svojo pripovedjo gospa Ivanka. "Moj dom je bil Novakov mlin, samotna hiša v samotnem kraju ob reki, ki je kraju dajala neko skrivnost in poseben čar. Otroci smo hodili v šolo na Prem, uro tja uro nazaj, tudi pozimi v snežnem metežu. Prve tri razrede

je bil pouk še v slovenščini, zadnji dve leti pa samo v italijanščini. Že kot otrok sem si želela da bi odšla iz kmetije. Mikalo me je mesto, delo gospodinjke pomočnice.

Iskala sem priložnost in jo tudi našla pri gospe Linič v Ilirski Bistrici. Skrbela sem za gospodinjstvo in se učila kuharskih veščin kar zahtevne, pa vendar zelo dobre, Liničeve družine.

Ko so gospodarji odšli na počitnice, sem se udinjala kot služkinja pri njihovih sorodnikih na Reki. Boljša plača novih gospodarjev, ki so mi ponudili kar 150 lir za enako delo kot sem ga opravljala pri Liničevih, me je za nekaj let zadržalo na Reki.

Pisalo se je leto 1941, leto pričetka II. svetovne vojne. Italijani so z Reke začeli množično bežati, bali so se maščevanja domačinov. To je bil razlog, da sem tudi jaz zapustila Reko in se vrnila k domačim v Novakov mlin. Samotna domačija je postala partizansko skrito gnezdo. V tem času sem iz Reke dobila pisno povabilo svojih gospodarjev naj se vrnem. Moj nekdanji gospodar in delodajalec je bil zagrozen fašist, namestnik perfekta na Reki in direktor časopisne hiše. Ko so partizani za to povabilo izvedeli, so mi strogo zabičali, da se ne smem vrniti k tej družini. Ostala sem v Novakovem mlinu in skupaj s člani družine preživljala strahote vojne.

Spominjam se poboja osemindvajsetih ljudi v Kilovčah, dveh obešenih v Ilirski Bistrici, požiga petih vasi...

Vse to se je zgodilo 4. junija 1942. Tem dogodkom so 16. junija sledile aretacije. S sestro Drago sva bili najprej zaprti v Ilirski Bistrici, potem so naju odpeljali na Reko, od tu v Udine, potem v Palermo na Sicilijo in na koncu še na otok Ustica.

Preživljali smo hudo lakoto. Na otoku dolgem osem in širokem štiri kilometre, se je v prenatrpanih barakah gnetlo kar 2400 jetnikov.

Ko so Američani zasedli Tripoli in začeli prodirati proti Ustici, so nas Italijani preselili v taborišče na Alatri blizu Rima. Spominjam se, da je bilo to 24. junija 1943 in da smo se septembra, po razpadu Italije, razbežali in mnogi tudi srečno vrnili domov. Med njimi sva bili tudi midve s sestro Drago. S prihodom v domačo vas pa se je začelo delo na terenu. Neštetokrat sem skupaj s člani naše družine tvegala življenje in ne glede na dan in uro, pogosto ponoči in v dežju, bredla vodo in odnašala partizansko pošto, skrbela za ranjence in lačne partizane.

Ko je bilo vojne konec, sem si ustvarila družino. Odšla sem na možev dom na Topolc. Prihod v družino, ki je štela devet članov, je bil za mene kar velika preizkušnja. Pa vendar sem zmogla.

Ko se oziram v preteklost na teh 90 let svojega življenja, čutim v sebi mir in spokojnost. Sledila sem srcu, delala sem z razumom, sedaj sem tu v Domu zadovoljna, ker sem med sebi enakimi. V srcu čutim hvaležnost za vse dobro kar prejmem v svoji nemoči od mojih najdražjih – hčerkin in sinove družine, številnih prijateljev, osebja in stanovalcev Doma."

Po pripovedi zapisala Mira Lenarčič

Ujetnica svojega telesa

Vsak dan je prihajala. Vztrajno je trkala na vrata njenega doma in le včasih se je za trenutek oddaljila. Ni jo motilo čakanje pred zaprtimi vrati. Ona zna čakati, pa naj bo to en mesec, ali leta dolgo.

Vedno ji uspe, pa četudi se mora zriniti skozi na pol priprta vrata, okno ali strešno lino. Vstopa tiho, potuhnjeno in plazeče. Raziskuje prostore, dokler ne odkrije tistega pravega, v katerem bo gospodarila vse tja do večnosti.

Kako nečloveško zlobno, posestniško, pokvarjeno in zahrbtno je njeno početje. Vsi jo poznamo. Bila je milijon in tisočkrat obsojena, pa vendar se ji ustrahovani in nemočni umikamo za zaprta vrata in zatesnjena okna. Ko nas prebudi jutro novega dne, znova odpremo vrata, razpremo okna in ona se splazi v našo notranjost.

Da, to je ona, ki ji je ime **bolezen**.

V dom gospe Vilme se je dolga leta zahrbtno in prikrito plazila. Pa se ji je smejala in si na tihem mislila: "Ne, ne boš me pretentala, vrata mojega doma se ti ne bodo nikoli odprla!"

Pa se je zgodilo. Zdi se ji da skoraj znenada, z vso silo in v hujši obliki kot si človek lahko zamisli.

Pred šestimi leti je gospo Vilmo bolezen priklenila na aparaturo, ki ji omogoča dihanje. Še več, pomaga ji živeti. To so njena "pljuča v sobi", s katerimi jo povezuje sedem metrov dolga, plastična cevka. "Pljuča v sobi" Doma in gospa Vilma, vsak trenutek pred velikim oknom v svet, ki jo razvaja s pogledom na mesto, vasi ob robu brkinskih gričev in ljudi, ki hodijo mimo.

Gospa Vilma je v tem prostoru svoje notranjosti, kot nemirno morje v plimovanju in oseki. Včasih polna zanosa, z močjo v sebi, drugič nemočna, izpraznjena in oropana življenja človeka, ki lahko vonja dih pomladnih sap, človeka ki stopa po razmočenih poteh, brska po zorani njivi, ali pa preprosto stoji pred izložbenim oknom trgovine in v steklu opazuje odsev silhuet ljudi.

Kako preprosto in samoumevno za mene, tebe, za vse nas, le za gospo Vilmo že dolgo ne več...

Mira Lenarčič

Danes

Na modri srajčki dopoldneva, pesem kosa poplesuje. Tja daleč, daleč do obzorja bel oblak v daljo pljuje.

Misli kakor ptice plahe, sedajo na veke časa. In znenada se na klancu glasen vnukov smeh začuje.

Danica Pardo

Mama, ti nisi imela

Ti nisi imela svoje njive pšenice in v skrinji nisi imela zlata. Zame iz cunj si sešila copate, za vsakogar snela oblak bi z neba. Ti nisi imela kodrov svetlečih, za nohti je tuja zemlja bila. Nihče ti odvezl ni bolečine, nikogar ganila ni tvoja žalost srca. Ti nisi sanjala razkošja ljubezni, še roke v nesreči nihče ti ni dal. Bežala si sama po svetu širokem, in sama nosila jarem gorja.

Danica Pardo

Rada bi

Rada bi bila še danes s tabo. Potem grem po širokem svetu, trgati rože, božati veter, prepevati v samotne gmajne.

Danes povej vse o meni. tudi, če ni res, povej nekaj lepega. Danes je še čas, utrgaj zadnji šopek laži.

Danica Pardo

Spomin, zapisan na magnetofonski trak

Beljak (Villach), 1916 - Andrej Hrvatin (stoji v sredini), ob njem pa sedita bojna tovariša iz Postojne in Sežane.

Moj oče Andrej Hrvatin, rojen je bil 1883 v Trpčanah in kasneje živel v Vrbovem, se je pogosto spominjal prve svetovne vojne, predvsem dogodka, ko je bil na fronti hudo ranjen.

Jeseni 1962, dve leti pred smrtjo, sem posnela njegovo pripoved na magnetofonski trak. Ker tudi ta spomin osvetljuje kalvarijo naših ljudi na frontah v prvi svetovni vojni, sem se odločila, da ga zapišem za bralce Jesenskih listov. Zapis je verodostojna pripoved mojega očeta, vendar slovnično in stilno nekoliko predelana, da je bolj berljiva za bralce. Žal ni povedal, kje in kdaj je bil ranjen, danes pa tudi ne morem več teh podatkov rekonstruirati v družinskem spominu.

»Pred prvo svetovno vojno sem z družino živel v Reki, kjer sem delal v luki. Ko se je začela vojna sem bil vpoklican v avstrijsko vojsko. Doma sem pustil ženo Francko in hčerke Zoro, Vero in Meri. Najprej so me poslali na Koroško, kjer smo v Beljaku vežbali. Nato je naš pešpolk odšel na fronto v Galicijo. Tam smo doživeli hude boje.

En večer je bil posebno grozen in zame usoden: granate so švigale okrog nas, ravno tako šrapneli, povsod so letele krogle, treskale so tudi mine, zemlja je frčala v zrak, vse je bilo v dimu, povrh vsega pa je še močno deževalo. Bil je pravi pekel.

Prestrašen mlad oficir si je pred mano s pištolo prestrelil roko in zbežal z bojišča. Povsod okrog mene je bilo mnogo ranjencev in mrtvih. Ležal sem v kritju na levem boku, roko pa držal na desnem boku. Počilo je prav blizu mene in me močno užgalo. Začutil sem hudo bolečino. Ena krogla mi je prebila roko in se zapičila v kolk, druga je prebila koleno, drobci šrapnela pa so se zapičili v oko.

Bilo je grozno, ležal sem v krvi in blatu, s hudimi bolečinami. Bal sem se, da bom izkrvavel, pomoči pa ni bilo od nikoder. Zbral sem vse moči, strgal srajco in gate in z njima obvezal rane, da sem vsaj malo ustavil krvavitev. Okrog mene je bilo slišati jokanje in stokanje, da je bilo vse še bolj mučno. Odločil sem se, da zbežim s tega kraja in se rešim. Počasi sem se začel premikati, malo po hrbtu, malo po levi strani telesa, pa tudi kotalil sem se po strmini navzdol. Večkrat sem omagan obležal v blatu. Zdelo se mi je, da se ne bom rešil, a želja po življenju je bila močnejša.

Znova in znova sem zbiral moči in do jutra sem se z veliko muko priplazil do poti, kjer so me onemoglega končno našli sanatejci. Dva italijanska ujetnika sta me dvignila na voz in eden je grdo zaklel, češ da sem zelo težek. (Op.: Oče me je nato večkrat prosil, da zbrišem s traku to grdo italijansko kletvico, ki jo je izrekel v afektu spomina). Bil sem res zelo težek v mokri, z dežjem in s krvjo prepojeni obleki. Tam se je znašel tudi pater, ki me je takoj spravil z bogom, ženi Francki pa je z dopisnico sporočil, da sem hudo ranjen in da je malo upanja, da bom ostal živ. Meni je kmalu postalo pred očmi vse črno in sem zgubil zavest.

Zbudil sem se v bolnišnici, kjer so se zdravniki trudili okrog mene. Rane so pozdravili, posledic pa ni mogel nihče. Koleno je ostalo trdo, roka izmaličena in oko napol slepo. Krogla je ostala v kolku, saj si ga zdravniki le niso upali operirati. Najprej so že določili dan za operacijo - izbrali so praznik Matere božje, da bo več sreče - pa so si nazadnje premislili, ker je bilo preveč nevarno. Tako nosim to kroglo za spomin in jo bom nesel tudi na drugi svet.

V bolnišnici sem nato ostal več mesecev. V Linz me je prišla obiskat žena Francka, a me ni našla, ker so me že premestili v Ljubljano. Zato je šla v Ljubljano, a me tudi tam ni našla, ker so me odpeljali v Trst. Domov se je vrnila, ne da bi me videla. Sam pa sem se vrnil domov šele po končani vojni. Družino sem našel v Jablanici, kamor se je preselila iz Reke. Šele takrat sem zvedel, da mi je v tem času umrla najmlajša hči Meri.

Bilo je jovku hudo, a nisem obupal in zato sem ostal živ.«

Vida Hrvatin Gojkovič

Obrazi našega kraja – Franc Munih

Ivko Spetič predaja Francu Munihu Kettejevo nagrado.

Na jesen šolskega leta 1945/46 se je po šoli raznesla novica, da prihaja delegat. Bil sem takrat dijak nižje gimnazije, ki so jo vodile šolske sestre v samostanu v Trnovem. In prišel je Franc Munih z nahrbtnikom kot je kasneje kdaj rekel in z dekretom tedanjih šolskih oblasti v žepu. Nadomestil je dotedanjo sestro M. Terezijo Janežič.

V dekretu o premestitvi je najbrž pisalo, da prihaja začasno. Do nadaljnjega, do daljnjega časa upokojitve. In njegova napoved, da bo z nahrbtnikom odšel se ni uresničila. Pri nas je ostal za vselej.

Beseda delegat je bila kmalu nadomeščena z nazivom ravnatelj ampak F. Munih je ostal delegat. To besedo smo spremenili v njegov nadimek.

V našem četrtem razredu je bil učitelj zgodovine, preudaren, resnoben, zadržan in neposreden ter dostopen tako, da se ga kot ravnatelja nismo bali, temveč smo ga spoštovali. Takratni čas ni bil rožnat saj je moral v skromnih povojnih razmerah utrjevati in razvijati šolo, kar je zahtevalo veliko iznajdljivosti in improvizacij in nositi je moral veliko težkih odgovornosti in bremen. Takšen je bil tudi sklep takratnih oblasti, da šolske sestre, ki so še med vojno postavile na noge slovensko šolstvo v Ilirski Bistrici, ne smejo

poučevati. Bile so izgnane iz svojega samostana v zgradbo na dvorišču.

Franc Munih je kot človekoljub in plemenit človek ves čas skupnega dela šolskim sestram izkazoval spoštovanje in naklonjenost in usodo, ki jih je zadela prav gotovo občutil kot breme, ki ga je prav nič krivega, bremenilo. Končana vojna je zahtevala obnovo vsega porušenega in prepovedanega tudi kulturnega življenja še posebej za toliko let onemogočenega kulturno-prosvetnega dela. Šole in učitelji so bili nosilci tega dela ne le v šolah temveč tudi izven njih.

Franc Munih je bil že po duši kulturnik in dela se je lotil z vsemi močmi.

V vsakem razredu smo imeli stenčas – stenski časopis na posebni tabli, šola pa je imela še skupnega. Ampak kakšen križ je imelo učiteljstvo z nami predno smo kaj napisali. Na stenčasu je izšel tudi moj prvi javni prozni sestavek.

V modi so bile številne šolske in izvenšolske proslave, akademije in železen repertoar so bile zborne deklamacije in žive slike, kjer so igralci v posebnih pozah, tudi nepremičnih, predstavljali skupno sliko – alegorijo, ki je simbolično prikazovala določeno vsebino. Delegat je bil njihov

splošni avtor, za vsebino, scenografijo, režijo, spremno besedilo.

Njegovo izvenšolsko kulturno delo, predvsem režija pa je bila prilika, da je njegova družabnost, iskrivost in hudomušnost lahko prihajala še bolj do izraza kot je bilo to mogoče v šoli, ki je bilo resnobno podjetje, ki ga je nadzirala šolska inšpekcija. Hodila je že po terenu kot se je reklo in izvedelo se je, da prihaja.

Priprave za njen sprejem so mrzlično stekle in šola je pripravljena čakala na njen prihod. Ampak ko je inšpekcija stala že pred vrati je k ravnatelju Munihu pritekla prestrašena čistilka z novico, da v straniščih ni toaletnega papirja. Ravnatelj pa: » Ni vrag, da bo inšpekcija šla najprej s...«

Da, šolstvo je bilo ustrezno organizirano in urejeno in druge novosti so bile samoumevne. V začetku učitelji niso bili razvrščeni v nazive ali razrede ampak prišel je čas tudi za to.

Šole so dobile učitelje: pripravnike, mentorje, svetovalce in svetnike. Franc Munih pa je, v svojem muzajočem se slogu, pripomnil, da so ti nazivi pomanjkljivi, ker manjka še naziv monsijnor.

Takrat pa so bili v modi montovarši in njegova pripomba ni bila ne slišana ne uslišana.

Obveznosti šolskega in kulturnega dela so zahtevale tudi kakšno sprostitev in kam lepšega kot v prijateljskem krogu. Prijatelj je bil s takratnim sodnikom Lamutom, ravnateljema Potočnikom in Bezeljakom in še kom. Enkrat se je v tej družbi znašel Dimitrij Grlj, ki se spominja veselega, celo veseljaškega vzdušja pri Potočniku.

V nekem trenutku je Munih stopil na mizo, zalučal kozarec v zid in zapel: « Ker sem šofer ...«

In res je bil. Spominjam se kako se je v večjem, starem avtomobilu pogosto vozil na svoje »posestvo« kot se je pošalil. Na Zemonu je imel nekaj zemlje, kjer se je rekreiral z vrtičkarstvom, ki je znano, da blagodejno deluje na dušo in srce. Domov je verjetno vozil pridelke svoje farne, lastnoročno pridelano bio zelenjavo.

Ampak šola je zahtevala svoje, tudi razredno hospitacijo. Odpravil se je v nek razred k zgodovinski uri. Na vratih razreda se je srečal z učiteljem tega razreda. Oba iznenadena zaradi nepričakovanega srečanja sta se znašla nekoliko v zadregi, a učitelj se znajde prvi: » Pa kaj?« vpraša, »pa nič!« odgovori ravnatelj Munih in odide nazaj v svojo pisarno, kjer ga čaka učitelj matematike s pritožbo zoper nekega učenca.

Med poukom so si učenci podajali listič s posmehljivo in žaljivo vsebino na račun tega učitelja, ki je pričakoval, da bo ravnatelj ukrepal. Ravnatelj je pozorno listič prebral in pogledal učitelja: » Pa kaj je narobe s tem listkom, saj manjka samo ena vejica.«

Seveda ni bilo mogoče ukrepati samo zaradi ene vejice. Franc Munih je bil po značaju skromen mož, brez bahaštva in nastopaštva. Ni vozil dragih avtomobilov, ni zgradil hiše, vikenda in ni se gnal za banalnosti povprečnežev. Vendar pa je svoj rojstni dan proslavljal z velikimi slovesnostmi.

Na dan 29. septembra je bila vsa šola pokonci, tekle so priprave, pripravljale so se prireditve, vse je bilo praznično, posebno med učenci do sedmega razreda in del dopoldneva so se odvijale vse te slovesnosti in prireditve. »Vidite in vse to zaradi mojega rojstnega dne, « je pripomnil z rahlim nasmeškom. Res je na tisti dan imel rojstni dan, slovesnosti pa so bile posvečene učencem, ker je bil 29. september dan pionirjev.

Kljub temu, da to praznovanje ni bilo namenjeno njegovemu rojstnemu dnevu pa je bil deležen slovesnosti, ko je prejel

za delo v kulturi Kettejevo nagrado, občinsko plaketo in za delo v šolstvu Žagarjevo nagrado. In kot šolnik, kulturnik, režiser, pisec zelo lepih govorov in še marsikaj drugega, je bil imenovan v delegacijo, ki bi obiskala pobrateno občino Nevesinje. Vendar kaj ko ni bilo aktovke, ki so jo vsi člani delegacije imeli. Kaj storiti zadnji trenutek? O da, v šoli je neka aktovka v kateri je šolski hišnik prinašal priročno orodje za razna popravila. Munih je orodje stresel ven in problem aktovke je bil rešen.

Če bi ga kdo vprašal kako to, da nima aktovke bi verjetno z nasmeškom odgovoril: » Saj nisem hišnik, sem ravnatelj!«

S časom pa je prišel trenutek, ko je izpregel šolsko delo in vse bolj tudi kulturno.

Velikokrat sem vstopil v Malo galerijo Pavlovskega na placu v Hodnikovi hiši in večkrat sta tam, v pritličju sedela med mapami, slikami, umetniškimi unikati, portreti in ob kozarcu dobrega. Rostislav Pavlovski in Franc Munih in razpravljala o svetovljanskih problemih in provincialnih vsakdanjostih, v katere sta me takoj potegnila.

Videti sta bila kot začetek bistriške boheme in penatstva, Pavlovski bohem, Munih penat, ki se je z njima skoraj začel in žal z njima tudi končal.

Po upokojitvi so Franca Muniha vabili naj se včlani v društvo upokojencev: »Jaz v društvo upokojencev? Ne! Tam ste sami stari!« To je bila njegova zadnja iskrica, ki sem jo o njem slišal.

K nam ni prišel po svoji volji, poslali so ga z dekretom, vendar pa je pri nas po svoji volji ostal in tu pri nas za vselej ostaja.

Ivko Spetič

Pogrnjena miza

Kjer je pogrnjena miza,
na njej hlebec kruha
in šopek rož z vrta –
radosti v ta dom so vrata odprta.

To je tista toplina,
ki si vsak jo želi,
pogosto tudi ta miza
nam čustva budi.

Dom niso le stene,
človek toploto želi.
In spet je ta miza,
ki jo lahko deli.

Stojan Vid Jaksetič

Cvetje na trnju

Mraz lepoto kaznuje
in nanjo pogled,
ko od cvetja na gredah
ostane le sled.

A zakona narave
ne bo led kaznoval,
maj nam cvetje bo vrnil,
ko bo zimo prestal.

Celo uboga gmajna
več pusta ne bo,
z belim cvetjem na trnju
se pobohotila bo.

Rožam kriva je doba,
da v mrazu trpijo,
nam ljudem pa odnosi,
ko se ohladijo.

Stojan Vid Jaksetič

Lahkih nog, z dobro voljo naokrog

Vsako naše potovanje je določeno celo leto vnaprej, tako, da se nanj pripravimo že doma. Nismo več rosno mladi, da bi šli na daljša potovanja (10 do 15 dni) kar tako kot tedaj, ko smo šteli dvajset let manj.

Iz vsakega potovanja želimo pridobiti kar največ spoznanj. Potujemo, ker se z vsakim krajem, ki ga obiščemo bogati naše znanje. Dopuste smo potrebovali, ko smo bili še zaposleni, sedaj potrebujemo poti na katerih si svežimo spomin.

Za vsako potovanje predvidimo najustreznejši letni čas. Vedno se izogibamo veliki vročini in prav tako mrazu. Tokrat smo se odločili za potopepanje po jugu Italije, zato smo zbrali mesec april kot najbolj primeren čas potovanja. Toda tudi pri natančnih predvidevanjih in načrtih se včasih pojavi kakšna nepredvidena zadeva, ki lahko malo pokvari vse priprave. Ne boste verjeli, toda potovanje na jug Apeninskega polotoka smo začeli 8. aprila, ravno na dan, ko je bil v Rimu pogreb papeža Janeza Pavla II. Tega in zaplete v zvezi s tem žal nismo mogli predvideti. Kot običajno smo za prvi dan vzeli s seboj že pripravljen zajtrk in kosilo, če pa bi kje slučajno imeli zastoje zaradi pričakovanega povečanega prometa smo s seboj vzeli tudi popoldansko malico. A po pravici povedano, prav nič nam ne bi škodilo, če bi se en dan tudi postili. Toda, če bi to storili bi naš organizacijski odbor izgubil svoj ugled in lahko bi se nam še dogodilo, da bi izgubil to funkcijo. No, šalo na stran in potujte z nami v kraje, ki so jih nekateri naši očetje prav dodobra spoznali v času druge svetovne vojne. V kraje za katere še vedno velja, da so pojem revščine, nasilja in umazanije. Gremo v najjužnejši del Apeninskega polotoka v prste in peto Italijanskega škornja.

Da bi se izognili veliki gneči, ki smo jo predvidevali, smo se odločili, da napravimo malo daljši postanek v Orvietu, mestu, ki leži v južnem delu Umbrije.

Mesto so zgradili na vulkanski pečini najprej Etruščani, kasneje pa Rimljani. Mesto ima kar precej posebnosti, je lepo

urejeno, ponaša se z obilo zelenja, vodnih motivov in primernih oznak. Posebnost je tudi v skalo vklesan zelo globok vodnjak Sv. Patricija, v katerega vodi 248 strmih stopnic. Nič pa se ne more primerjati s katedralo, ki je ena najlepših gotičnih cerkva v Italiji. Papež Leon XII. je stolnico opisal kot »zlato lilijo med italijanskimi katedralami«. Stolnico so začeli graditi v XIII. stol., kot spomin na čudež, ki se je zgodil med mašo v bližnjem mestu Bolseni, ko je iz hostije na oltarni prt kanila kri. Da je katedrala res nekaj posebnega povedo podatki, da so za gradnjo pročelja potrebovali kar 300 let, pri gradnji pa je sodelovalo 33 arhitektov, 152 kiparjev, 63 slikarjev in 90 mojstrov za polaganje mozaikov. Zunanost je resnično videti kot najfinejša čipka. Notranost niti približno ne odseva lepote zunanosti, čeprav jo krasijo dela velikih domačih umetnikov XIII. in XIV. stol. Največja posebnost je ena izmed velikih ciklov fresk, ki jo je leta 1504 upodobil Lucca Signorelli »Poslednja sodba«.

Ko smo pot nadaljevali proti Rimu smo ugotovili, da je bil ves naš strah o tem, da bodo ceste vse natrane z vozili neupravičen. Treba je priznati italijanskim in rimskim oblastem, da so poskrbeli za takšen red, kot da se v Rimu ne bi dogajalo prav nič posebnega. Obšli smo Rim in se nastanili v znanem letovišču in toplicah Fiuggi.

Pot smo nadaljevali proti obali Tirenskega morja. Najprej smo obiskali Caserto, ki je znana po velikanskem baročnem kraljevem dvorcu, ki je bil grajen za burbonskega kralja Karla II. v letu 1752 (gradnja je trajala 20 let). Kompleks meri kar 51.000 kvadratnih metrov, šteje 1200 soban, 1790 oken in 94 stopnišč. Prestiž zaradi prestiža in ne zaradi kakršne koli potrebe po tolikšnem razkošju. Palača sama na sebi pa ni toliko posebna kot so posebni parki, ki jo obdajajo. Parke krasijo vodni motivi od vodometov do kaskad in jezerc polnih rib in nešteto antičnih kipov, ki krasijo vodne motive in zelo lepo urejene parkovne površine.

Ko smo se dodobra naužili opisanih lepot, smo se odpravili proti jugu. Verjetno ste takoj pomislili na kaj slabega, na mafijo in grozodejstva, ki so zelo pogosto prva misel, ko se izreče »jug Italije«. Pa ni čisto tako. Posebno ne, če potuješ kot turist niti približno nikjer ne zaznaš, da bi bilo tu življenje drugačno kot je kjerkoli drugje v našem civiliziranem svetu.

Tisti, ki želi spoznati južno Italijo in razumeti ljudi, ki tu živijo, se mora vsaj malo poglobiti v zgodovino tega območja, ki je oblikovala to deželo in njene ljudi. Znano je, da so nekatere naselbine, poseljene s prišleki z Bližnjega vzhoda in Grčije, obstajale že nekaj tisoč let pred našim štetjem. Od 9. do 3. stoletja pred našim štetjem so se tu naselili Etruščani, nato pa še Rimljani, ki so obvladovali od prvega stoletja našega štetja vse Sredozemlje. Propad njihovega cesarstva so povzročili šele barbarski vpadi v 4. in 5. stoletju. Od leta 800 dalje pa so se za posamezna območja borili Sveti rimski cesarji, papeži, Normani in Saraceni. Šele tedaj so začela svoj razvoj posamezna med seboj tekmujoča mesta in kneževine. Od 13. do 16. stoletja je nato postala Italija kulturno središče zahodnega sveta. V nemirnih časih okoli leta 1713, po vojni za špansko nasledstvo, so Milano, Neapelj in Sardinija prišli pod habsburško oblast. Po letu 1800 je Italijo združil Napoleon, ki se je leta 1805 sam okronal za italijanskega kralja. Po letu 1815 je v Italiji zopet prevladala avstrijska oblast vse dotlej, dokler se ni začelo oblikovati liberalno gibanje »Risorgimento« pod vodstvom Giuseppeja Mazzinija. Rodoljubi so se povezali s savojsko hišo, ki jo je tedaj vodil grof Camille Cavour in po združitvi večine do tedaj samostojnih dežel in mest Apeninskega polotoka, so leta 1861 Vittoria Emanuela II. iz savojske hiše, okronali za italijanskega kralja.

Napoli, mesto katerega zaščitnik je San Genaro. Ampule z njegovo krvjo hranijo kot cerkveno relikvijo v katedrali. Baziliko je dal zgraditi Konstantin I. okoli leta 324. Napoli je najbolj italijansko mesto v Italiji.

Je kaotično in okuženo z zločinom, zaznamovano z umazanijo in revščino na eni strani, na drugi strani pa se ponaša z neizmernim bogastvom umetnin, ki jih hranijo po raznih muzejih. Tu je zakon družina, vera, hrana, Sophia Loren in »O sole mio...«. Nad mestom se pne, še vedno delujoči 1227 m visoki vulkan Vezuv, ki je v katastrofalnem izbruhu leta 79 prekril več pomembnih mest tistega časa predvsem so to Pompeji in Herkolanum, V obeh mestih se še vedno vršijo odkopavanja in restavratorska dela.

Pa smo prispeli do sorentskega polotoka. To je najslavnejši košček italijanske obale ob Tirenskem morju. Tu so posejana mesta visoko nad turkizno modrim morjem, obdana s strmimi pečinami in gorami v ozadju. Cesta je speljana čisto po robovih pobočij, često jo podpirajo na strani proti morski obali podporni stebri. Tu je bila potrebna vsa spretnost naših voznikov, da so varno vozili po tamkajšnjih serpentinah. In kot bi rekla Vida »ajoj vozimo se po zraku...« in se nehote nagnila proti sredini avtobusa. Najlepša mesta so tu Sorrento, Positano, Ravello in Amalfi. Amalfi pa je tudi eno največjih mest na polotoku, je zelo staro in v srednjem veku je obvladovalo dobršen del Sredozemlja. Tu izdelujejo zelo znan kakovostni papir in tudi sicer je, vsaj po trgovinicah sodeč, tu zelo razvita domača in umetna obrt. Najbolj mogočna zgradba je »Duomo«, do katerega vodi zelo visoko in široko stopnišče. Cerkev ima kar precej muslimanskih elementov. Od tu smo imeli lep razgled na otok Capri in druge otoke v tem delu morja.

Pot nas je naprej vodila na skrajni jug. To območje obsega tri pokrajine: Kalabrijo, Bazilikato in Apulijo. Vse te tri pokrajine so bile grške kolonije in Grki so jih med seboj povezali v tako imenovano tvorbo Velika Grčija (Magna Graecia). Obiskali smo mesto Paestum (Poseidonia), ki so ga ustanovili Grki v 6. stol. pred našim štetjem. Tu so najbolj ohranjene ostaline Neptunovega templja, posvečenega Heri, in Cererin tempelj. Lepo so vidne tudi ostaline ulic in drugih zgradb. Tako, da smo dobili približno podobo kraja, ko je bil grajen. Dobro je ohranjeno tudi obzidje

z obrambnimi in razglednimi stolpi. Škoda, ker smo imeli pred seboj še dolgo pot do našega hotela, in nismo imeli dovolj časa, da bi sami tu malo raziskovali.

Prispeli smo v Kalabrijo, prst italijanskega škornja in v Reggio Calabria. Od tu se ti zdi, da lahko storiš le malo večji korak in stopiš na Sicilijo. Lepo vreme, ki nas je spremljalo nam je nudilo lep pogled na otok in druge otoke v bližini Sicilije. Tu smo se spomnili tudi dveh morskih pošasti iz Homerjeve Odiseje-Scile in Karibde. (Scila ustreza sedanji kalabrijski vasi Scilla, Karibda pa naj bi bila kraj Cariddi na Siciliji). Domnevno so bili to morski vrtinci, ki so nastajali ob mešanju valov Tirenskega in Jonskega morja. V Reggio Calabria hranijo eno največjih najdb v zadnjih letih 20. stoletja. To sta bronasti skulpturi dveh grških vojščakov »Bronzi di Riace«, izdelava pa datira v V. stoletje pred našim štetjem. Vsaj eno skulpturo pripisujejo Fidiasu, največjemu antičnemu kiparju. Sicer pa Kalabrija poleg lepe neokrnjene narave, dobre hrane in prijaznih ljudi nima kaj dosti pokazati. Toda tudi to te prevzame, tu čutiš neko domačnost. Gozdnata pobočja pogorja Sila v notranjosti so pretvorjena v narodni park, ki je eden največjih nacionalnih parkov v Evropi.

Najbolj zanimivi del juga pa je Apulija. Mnoga apulijska mesta so prava izložba apulijsko romanske arhitekture. Ob obali so posejane bele, grškim podobne vasi. Najbolj izstopa mestece Alberobello, kjer so hišice čebelnjakom podobna bivališča. Hišice imenovane »truli« so krite s skrilavci, na vsaki strehi pa je poseben znak, ki označuje dejavnost lastnikov ali pa tudi morda kaj drugega. Mestece je turistično zelo atraktivno in izvirno. V hišicah izdelujejo in prodajajo izdelke domače obrti. Ljudje so zelo prijazni. V vsaki trgovini ti ponudijo domač izdelek ali proizvod (kozarček vina, žganja, medu, keksov...), tako, da potem skoraj moraš nekaj kupiti. Vendar njihova ponudba ni vsiljiva. Marsikaj je bilo videti in je posnemanja vredno.

Pa še eno mesto te tu prebudi. To je Matera, ki slovi po bivališčih »sassi«. To so v živo skalo vklesana bivališča in cerkve. Od leta 1993 je Matera vpisana v Unescovo dediščino. Spominja na mesto Jeruzalem, kar je pritegnilo nekatere znane filmske režiserje, da so tu snemali filme in sicer: Pasolini »Evangelij po Mateju« (1964), leta 1985 »Kralj David«, nazadnje pa je še Mel Gibson posnel film »Kristusov pasijon«. Prebivalci »sassov« so doživeli pravi in resnični pasijon v povojnem obdobju, ko so tu vladali lakota, bolezni

Alberobello, mestece v Pugliji

in preseljevanje. Turobnost tega posebnega mesteca je prišla še bolj do izraza zaradi slabega vremena in dežja, ki nas je tu spremljalo.

Seznani smo se tudi z delom enega največjih umov srednjega veka, ki je živel na tem območju, to je bil Friderik II., vladar svetega rimskega cesarstva, ki se je uveljavil na področjih umetnosti, vojskovanja, književnosti, znanosti in matematike. V Pugliji je pustil mnogo spomenikov, najbolj znan pa je skrivnostni grad Castel del Monte (okoli leta 1240). To je mogočna osmerokotna zgradba z osmerokotnim dvoriščem in z osmimi osmerokotnimi stolpi v vogalih, v vsakem nadstropju pa je po osem prostorov. Strokovnjaki si še danes niso popolnoma na jasnem čemu je bila namenjena trdnjava. Domnevali so, da je osmica lahko simbol krone, da je morda Friderik II. posnemal osmerokotno Omarjevo mošejo v Jeruzalemu, lahko bi bila matematična natančnost gradu astrološkega pomena, lahko pa je bil to le navaden lovski grad ali zatočišče za romarje, ki so iskali Sv. Gral. Uganke prav gotovo tudi mi nismo in ne bomo rešili. Je pa res, da kljub temu, da je notranjost gradu prazna in pusta deluje strogo in pomirjujoče.

Počasi smo pripotovali na obalo Jadranskega morja in se kratko ustavili v Bariju, ki je eno največjih vojaških pristanišč. Bilo pa je tudi močno trgovsko

pristanišče, ki so ga zaznamovali predvsem Feničani in Grki. Od tu tudi bazilika Sv. Nikolaja, ki je zaščitnik trgovcev. Pa smo zvedeli kje je doma sv. Miklavž. Tu so služili vojsko tudi naši ljudje, precej jih je sem prišlo iz Afrike. Tudi danes je v Bariju precej prebežnikov iz vzhodnih držav in iz Albanije.

Še eno pomembno zgodovinsko najdišče smo obiskali in sicer v bližini Barlette. To so ostaline mesteca Canne, kjer je kartažanski vojskovodja Hanibal (potoval okoli leta 218 pred n. št. s sloni preko Alp v severno Italijo), prizadejal enega največjih vojaških porazov takratni rimski vojski (Canne della Bataglia). To je bila ena od večjih klasičnih zmag v zgodovini vojskovanja. Območje je še precej neraziskano. Ko smo hodili po ostalinah smo na vsakem koraku naleteli na ostanke zidin, cest in gline. V bližini se nahaja tudi dobro ohranjen rimski most, ki izhaja še iz Trajanovega časa.

Po obsežnem zgodovinskem razgledovanju smo začeli z malo bolj romarskimi kraji. Najprej smo se ustavili v kraju San Giovanni Rotondo, ki leži na visoki planoti v notranjosti Garganskega polotoka..

Tukaj je v samostanu živel in deloval pater Pij. Skoraj skozi vse življenje je nosil znamenja Kristusovih ran (stigme). Na njegovo priprošnjo se je dogodilo dosti čudežnih ozdravljenj. V neposredni bližini

cerkve je dal zgraditi zelo veliko bolnišnico, ki je znana po strokovnosti daleč naokoli. Obiskali smo njegov grob in spominsko sobo tega dobrotnika in znanstvenika, ki ga je papež Janez Pavel II. leta 1999 razglasil za blaženega.

Sedaj pa Loreto. Slikovito in zelo lepo ohranjeno mestece, ki ga krasijo vodni motivi in razkošne palače, leži ob Jadranski obali. To je najbolj priljubljeno Marijino romarsko središče v Italiji. Posebnost je Nazareška hiša Svete družine. Hiša, oziroma del njenega zidovja je bilo prenesenega iz Nazareta najprej v hrvaški Trsat, nato pa so hišo prepeljali v Loreto in jo namestili v mogočno Marijino baziliko, ki stoji na trgu Matere božje. Kako je prišla hiša iz Jeruzalema? Izročilo pravi, da so križarji, ki so bili dokončno pregnani iz Palestine, zidane dele z ladjo prepeljali kot rečeno najprej na Trsat, čez tri leta pa v Loreto. Stroške prenosa naj bi financirala plemiška družina Angeli, ki je tedaj vladala v Epiru. Na marmornatih oblogah Svete hiše je bilo po naročilu Julija II. izklesano: Marijino rojstvo, Marijina poroka, Oznanjenje, Razodetje, Kristusovo rojstvo, Marijino trpljenje in prenos svete hiše (umetniki: Bramante, Sansovino in da Sangallo...). Lesen kip črne Marije z detetom je narejen iz libanonske cendre. Kip ima ogrinjalo in ni isti kot je bil prvoten, ki je bil uničen v požaru. V baziliki je tudi zelo dosti kapel, ki so zaznamovane z umetninami, ki so jih prispevale posamezne države, ali pa bogati vladarji (n.pr. v španski kapeli je predstavljena upodobitev M. Faustinja Smrt Sv. Jožefa, v nemški kapeli Oznanjenje ...). Človek bi potreboval dosti več časa, da bi se lahko nasitil lepote in umetnosti, a je bilo potrebno vzeti pot pod noge in nadaljevati do naslednjega cilja.

Univerzitetno mesto Urbino, renesančni biser slovi po dediščini vojvode Federica de Montefeltra (1422-1482). Njegovo največje delo je velikanska palača »Palazzo Ducale«. Pravijo, da ima izgled velike poročne torte. Vsekakor je impozantna. Federico je bil liberalni humanist in izkušeni vojaški strateg. Za njegovega življenja so se tu zbirali

Grad, ki ga je dal zgraditi Frideric II., eden od vladarjev Svetega rimskega cesarstva

arhitekti, slikarji in drugi intelektualci. V tem mestu sta se rodila dva velika italijanska umetnika – Rafael in Bramante. Tu smo imeli malo smole z vremenom, bili smo prikrajšani za ogled mesta, ki je prav gotovo ogleda vredno. Ko smo se napotili proti Raveni smo skočili še malo do San Marina, za vsak slučaj, da naredimo še kakšen nakup. Kajti kako bi vse skupaj izgledalo, če bi nosili domov še kaj denarja.

Ravena je mesto, ki se ponaša zunanaj Carigrada z najlepšimi bizantinskimi mozaiki na svetu. Najlepše mozaike smo videli v cerkvi Sv. Vitale in v mavzoleju Galle Placidie. To so praktično spomeniki razuma, ki se ne starajo. Pobudo za gradnjo cerkve je dal leta 525 nadškof Eklezij, ki je skupaj s papežem Janezom I. potoval v Carigrad. Carigrajski božji hrami so ga tako navdušili, da je sklenil v domačem mestu zgraditi moderno božjo hišo, sezidano po carigrajskih zgledih. Pri mozaičnih upodobitvah sta opazni dve glavni skupini. V prvi skupini, ki je bolj bizantinska, sta prikazana Justinjan in cesarica Teodora z njunim dvorom, v drugi skupini pa so klasično povzeti prizori iz Stare zaveze.

Nagrobna kapela Galle Placidie, je v notranjosti vsa prekrita z mozaiki eterično modre in svetleče zlate barve. Pravijo,

da je to ena najbolj intimnih in impresivnih zgradb v Italiji. Galla Placidia je bila ena najbolj pomembnih žensk tedanjega časa. Bila je hčerka Teodizija in polsestra cesarja Honorija. Ko so Goti pustošili Rim so jo ugrabili. Poročila se je z enim od svojih ugrabiteljev, ki pa je bil kmalu umorjen. Zatekla se je k svojemu polbratu Honoriju in se poročila z rimskim vojskovodjem Konstancijem, ki je vladal skupaj s Honorijem. Ovdovela je, ko je bilo njenemu sinu Valentinijanu III. šest let. Sina je okronala za cesarja, sebe pa za regentko. Umrta je v Rimu, kjer je tudi pokopana. Še danes pa se ne ve zakaj je njena nagrobna kapela v Raveni.

Ravena je pomembna tudi zaradi drugih pomembnih osebnosti. Eden teh je Dante Alighieri. Ko so ga leta 1302 tedanje oblasti pregnale iz Firenc kjer je bil sodnik, se je po več letih selitev zatekel v Raveno. Prav tu je malo pred svojo smrtjo dokončal svojo Božansko komedijo. Delo je napisano v italijanščini in ne kot je bilo do tedaj v navadi v latinščini. Pravijo, da je s tem postavil temelj italijanskemu jeziku. Božanska komedija je postala klasika, ki je bila temelj oziroma najvplivnejše delo literature evropskega kanona. Ravenčani so Danteju zgradili mavzolej, kjer so njegovi posmrtni ostanki in so ulico, na kateri mavzolej stoji, poimenovali Dantejeva ulica.

Tudi baziliko Sv. Janeza Evangelista smo si ogledali. Bazilika je bila med II. svetovno vojno porušena, obnovili pa so jo leta 1951. Škoda, da nam je zmanjkalo časa, in nismo bolj spoznali mestni utrip.

Ko smo potovali proti Benetkam smo se ustavili še pri baziliki Santa Maria Pomposa iz 9 stol. Cerkev je zgrajena z opeke, prav tako zvonik, ki meri v višino 48 m. Notranjost je poslikana s freskami, ki prikazujejo prizore iz življenja Jezusa Kristusa. Tudi to je ena od romarskih poti Italijanov.

Verjetno sem vas kar malo z dolgočasila z popisovanjem krajev, ki smo jih obiskali. Moj namen pa seveda to ni bil. Le s svoje kože ne morem in želela sem, da tudi vi

podoživite z nami ta čisto poseben del Italije. Presenečeni smo bili nad zelo lepo urejenimi hoteli (razen enega v Pescari), nad zelo obilno in okusno hrano in pijačo. In ne nazadnje govorijo, da je jug vsake dežele zanemarjen in umazan ter reven. Mi smo si o tem ustvarili popolnoma svoje, drugačno mnenje. Posamezni deli res niso tako zelo bogati kot na primer v velemestih severa, toda polja so obdelana in negovana, obmorska mesta pa so turistično zelo atraktivna. Nepregledni nasadi oljk, vinske trte, fig in drugega južnega sadja in zelenjave nam pove, da so tu ljudje pridni, le njihov kruh je bolj grenak. Za obdelavo te puste krajine je potrebno kar precej pridnih rok, kajti marsikje s stroji ni moč kaj dosti postoriti.

Naša družba je bila kot običajno vesela. Druženje nas vedno bolj zbližuje. Na postankih si pripravimo kaj malega za pod zob, nad higieno in kontrolo kvalitete živil in pijač skrbno bedi naša glavna »inšpektorica« Nada. Če si slučajno z Vido in ostalimi, ki skrbimo za hrano in pijačo, pozabimo nadeti predpasnik, sledi kar opomin in to pred celotnim avtobusom. Čas, ki ga z na hitro pripravljenimi kosili prištedimo, koristno uporabimo za več ogledov. Pa tudi cenejše je.

Običajno se zvečer po večerji zberemo ob avtobusu in odpremo našo »kantinico«, v kateri nikoli ne zmanjka pijače. Poskrbimo tudi za veselo praznovanje rojstnih dni. Najbolj veselo je ob pripravi voščil okroglim jubilentom. Na tem potovanju smo imeli samo dva slavljence. Naša Ivanka in Metod sta letos slavila okroglo trideset letnico, seveda na štirideset letni podlagi. Skuhali smo jima dobro kosilo, podarili spominska darilca, naša dekleta so nabrale cvetje in ga uredile v preproste vendar zelo lepe šopke. Sledila je Kol'kor kaplic tol'ko let... in še mnogo drugih naših pesmic.

Pa še nekaj vam moram povedati, upam, da mi Saša in Nerina tega ne bosta zamerila. Tokrat je šla na potovanje Nerina sama brez Sašota. To sicer ne bi bilo nič posebnega, saj gre marsikdo brez boljše polovice na pot, ampak Saša mi je pred

odhodom predal pisemce, v katerem je zaupal vso skrb nad dejstvom, da bo Nerina sama, da je tako nebojgljena in nas prosi, da skrbimo zanjo in jo pripeljemo prav takšno domov, kot nam je bila zaupana. Zelo resno smo vzeli prošnjo in vsi po vrsti poskrbeli, da Nerini ni prav nič manjkalo. Posebno priporočilo je veljalo našemu dr. Francu, če bo potrebna kakšna zdravniška pomoč. In veste kaj smo ugotovili? Nerino ni na poti nič bolelo in nič ji ni manjkalo, ves čas je sledila in ni nikjer zaostajala, da bi jo morali čakati. Nauk iz tega sledi: če si sam se ne zanašaš na nikogar, ker veš, da boš moral prav sam vse postoriti.

Predno smo se razšli, smo se dogovorili za srečanje, na katerem si bomo izmenjali fotografije in se dogovorili kam nas bo pot vodila naslednje leto. Mimogrede se dogovorimo še za kratek tri do pet dnevni izlet v jesenskem času. Da, prav ste prebrali, tokrat gre res za izlet in za prijetno druženje.

Za nalepke in še za kaj drugega poskrbijo naši sponzorji. Eden teh stalnih sponzorjev je Grafična delavnica Bor, za druge vam ne povem, ker jih lahko prevzamete.

Na svidenje, prihodnjič se bomo potepali po vsej verjetnosti po Bolgariji. Upamo, da ptičje gripe ne bo več.

Vojka Lenarčič

Preberi

Preberi mojo zadnjo željo.
Imam jo v mislih,
imam v očeh.
Pestujem jo v gibih.
Hranim jo v srcu.
Poglej me v oči,
začuti moj nemir!
Izpij mojo zadnjo željo
in me v plesnem vrtincu
izniči.

Danica Pardo

Ne odpuščam

Saj je vseeno kdo me preizkuša.
Struna je struna.
Vedno zapojem in
odzvonim.
Včasih zajočem.
Nisem več to kar sem bila.
Zdaj ne odpuščam nikomur.
Tudi tebi ne.
Za zmeraj bodo mejile
rože moje misli.
Ti boš drugje.

Danica Pardo

Brazda zemlje

Pustite me v brazdi,
da dozorim.
Če ne to leto, k leti.
Pustite me, da obrodim.
Zadnjič.
Ko bo vnuk oral,
bo vedel vse-
o meni in njej.

Danica Pardo

Abrahamki

Marjana, Korošica zala,
se s Stanetom v Knežak je pripeljala.
Na vrh Sel je zgrožena obstala,
ker verjet ni mogla,
da v vasi ni niti enega bloka.

Se je po makadamu do vasi spustila,
in pri sebi trdno sklenila,
da se v Knežak nikoli več
ne bo vrnila.

Sta z možem na robu vasi si dom zgradila,
s tem sanje v snov spremenila.
Sta sin in hčerka se rodila,
ki v nasprotju z Marjano,
Knežaka nikoli ne bi zapustila.

Se tudi Marjana je vdala
in Knežanka je postala.
Da nam bi to dokazala,
je krožek ustanovila
in še nas, rojene Knežane, združila.

Smo hodili po vasi gor in dol,
Smeti pobirali, da bil je joj.

So vaščani se najprej nam smejali,
in za vogali z glavami zmajevali.
A ker Marjana neverjetno moč ima,
posnemat začela jo je vas vsa.

So hvalili jo in častili,
vmes sladko vince in mrzlo pivo pili,
ker je piknik priredila
in vsako leto ponovitev obljubila.

Marjana rožice nabavila,
in spet vse k delu spravila.
So turisti se ustavljali
in naše cvetje slikali.
O Marjani so vsi
slovenski časopisi pisali.

Ji je cela vas zahvalo dala,
ker Knežak je slavna vas postala,
zato ji danes, ko je Abrahamka,
podeljujemo naziv "častna Knežanka".

J. K.

Ferdinand Marko Kranjec (1885-1973)

Ferdinand Kranjec kot podporočnik v avstroogrski vojski

V Jesenskih listih št. 11 smo že predstavili slovenskega pesnika Bistričana Frana Valenčiča, rojenega v Bistrici št. 99 pri »Markolfovih« kjer je danes Knjižnica »Makse Samsa«. Tokrat pa predstavljamo njegovega (pol)brata Ferdinanda Kranjca, kasneje, bolj znanega kot Marko Kranjec, velikega narodnjaka, političnega organizatorja, tehničnega strokovnjaka in zaljubljenca v domači kraj.

Tudi Ferdinand je bil rojen pri Markolfovih, in sicer 12. novembra 1885, očetu Francu Kranjcu in materi Josipini Valenčič, roj. Ličan. Ljudsko šolo je obiskoval v bližnjem Trnovem, realko v Ljubljani, kjer je maturiral leta 1908. Na Dunaju je vpisal arhitekturo pa se prepisal na študij kemije. Še v času študija 1912 je izbruhnila prva balkanska vojna in Ferdinand je bil mobiliziran v Mostar. Zato je z zamudo, šele leta 1914, zaključil študij kemije in diplomiral. In se znova znašel v vojni.

Kot avstrijski vojak se je udeležil prve svetovne vojne, bil dvakrat ranjen in dosegel čin podporočnika. Kot velik narodnjak je videl v avstroogrski monarhiji največjega sovražnika slovenskega naroda. Na fronti se je pridružil svojemu

somišljeniku dr. Ljudevitu Pivku in tovarišem, ki so po znamenitem in neuspelem odprtju avstrijske fronte med 17. in 18. septembrom 1917 pri kraju Carzano v severni Italiji, prebegnili na italijansko stran. Tu so se s tovariši povezali v protiavstrijske oddelke, ki so v letu dni prerasli v Jugoslovanski dobrovoljski bataljon z nad 900 možmi in 33 oficirji. Z italijanskimi in angleškimi enotami so oktobra 1918 zelo uspešno prodirali skozi avstrijske položaje in zaplenili mnogo vojaške opreme, da celo 82 topov. Podporočnik Kranjec je zaradi hitrejšega delovanja spremenil svoj oddelek v konjenico. Bil je odlikovan za hrabrost.

Dvoličnost italijanskih vojaških oblasti je občutil že takoj po koncu svetovne vojne, ko so člane jugoslovanskega dobrovoljnega odreda hoteli zapreti, kot vojne ujetnike, čeprav so se borili na strani Italije. Sedaj je ušel tudi Italijanom in se v uniformi italijanskega oficirja uspešno prebijal iz Vicenze skozi številno jugoslovansko vojsko, da bi v Beogradu poročal generalu Pašiću o nameri italijanske vojske. Uspel je, večina jugoslovanskih dobrovoljcev v Italiji se je nato vključila v 2. jugoslovanski polk v Dubrovniku.

Po prvi svetovni vojni se je znašel doma pod močnim policijskim pritiskom novih italijanskih oblasti. Leta 1919 je emigriral v Jugoslavijo in se zaposlil kot kemijski strokovnjak najprej v Županji, nato pa v Hrastniku, Trziču in Ljubljani.

Politično se je navduševal za močno nacionalno organizacijo, ki bi zavarovala interese Slovencev, še posebej Primorcev, ki so ostali pod velikim raznarodovalnim pritiskom vse bolj fašistično orientirane Italije. Rešitev je videl v močni in enotni jugoslovanski državi. Leta 1923 je bil Ferdinand Kranjec med ustanovitelji in postal vodja slovenske ORJUNE (Organizacije Jugoslovanskih Nacionalistov), in dobil vzdevek »Veliki vojvoda«. V Orjuno so pristopili mnogi primorski emigranti v dobri veri, da jim bo organizacija pomagala osvoboditi zasedeno

Primorsko. Prestopil je v pravoslavno vero in si izbral ime Marko. Izdal je časopis »ORJUNA« in ga večji del financiral iz svojih sredstev.

Ves čas svojega delovanja je ohranjal stike z Ilirsko Bistrico, sorodniki in somišljeniki. Mnogim Bistričanom je bil ing. Marko Kranjec vzor borca-junaka za pravice Primorcev. Državni arhiv na Reki hrani obsežno mapo italijanskih policijskih poročil, zasežene korespondence, nevročenih pisem in beležk o njem, kar kaže, da je bil stalno nadzorovan, tudi na svojih številnih poteh po Sloveniji, v Beograd in po Dalmaciji. Nadzorovani so bili tudi vsi, ki so bili z njim v stiku. Italijanske oblasti so na zaslišanjih mnogim Bistričanom očitale kot največji greh, da so simpatizerji ing. Marka Kranjca. Naklonjenost ing. Marku Kranjcu so oblasti razumele kot privrženost Orjuni, da so antifašisti, soyražni do Italijanov, slavofili in podobno. Številni so bili zaradi tega šikanirani, tudi zaprti in internirani.

Ing. Marko Kranjec »Veliki vojvoda« v uniformi slovenske ORJUNE, verjetno leta 1926, vzornik mnogih Bistričanov

Po znanem orjunaškem spopadu v Trbovljah leta 1924 in leta 1926 na Čopovi ulici v Ljubljani so oblasti Orjuno v Sloveniji razpusile. Ing. Marko Kranjec je moral v preiskovalni zapor, vendar je bil

oproščen vsake krivde. Orjuna se je po prepovedi do leta 1927 ohranila samo še na Primorskem, kjer je veljala za organizacijo, ki se bojuje za osvoboditev Slovencev izpod italijanskega fašizma. Nekatere njene ideje in dejavnost je kasneje nadaljeval TIGR.

Leta 1929 je bil ing. Marko Kranjec uradno premeščen iz Ljubljane v Skopje, kamor je odšel skupaj s soprogo Milico in eno leto staro hčerko Markico. Kot kemični tehnolog je prevzel kemični laboratorij na carinarnici Skopje. Ing. Marko se politično ni več angažiral. Tu je bila tudi skrb za družino, ki se je kmalu povečala.

Ferdinand Marko Kranjec s soprogo Milico in hčerkama Markico in mlajšo Bistrico leta 1932 v Skopju (vse fotografije so iz družinskega albuma Kranjčevih).

Leta 1930 se je rodila hčerka Bistrica, leta 1937 pa še Jadranka. Tudi njuni imeni izpričujejo veliko navezanost na njegov dom Ilirsko Bistrico in Primorsko. Tik pred napadom na Jugoslavijo, je bil kot rezervni oficir poklican v vojsko v Krivo Palanko na bolgarski meji. Tu se je do zloma Jugoslavije hrabro boril. Makedonijo je okupirala bolgarska vojska, ki je kmalu videla v njem svojega sovražnika. Z družino je bil interniran v Bolgarijo kjer

so bili v stalnem strahu za svoja življenja. Septembra se je zgodil v Bolgariji prevrat, bolgarska vojska se je čez noč prelevila v zaveznico protihitlerjevske koalicije, državo so zasedle čete Sovjetske zveze.

Po povratku v osvobojeno Jugoslavijo, sedaj tudi v osvobojeni Makedoniji se je ing. Marko angažiral povsod tam, kjer ga je mlada republika potrebovala, še posebej pri razvoju nastajajoče makedonske industrije: delal je v Inštitutu za raziskovanja v industriji, predaval kemijo na Srednji tehnični šoli v Skopju, v Kičevu je ustanovil kemični laboratorij ter vodil raziskave železne rude za železarno Skopje. Že kot upokojenec je vodil obrat in laboratorij v tovarni termo izolacijske opeke v Prilepu. Povsod je bil spoštovan kot velik strokovnjak na svojem področju, vesten tehnolog, požrtvovalen in uspešen še posebej pri izobraževanju mladih kadrov in njihovem angažiranju v zahtevno strokovno delo.

Pri 76 letih, ga je domotožje, skupaj s soprogo Milico in najmlajšo hčerko Jadranko, pripeljalo nazaj na slovenska tla, po polnih 32 letih odsotnosti in mnogih tudi grenkih življenjskih preizkušnjah. Hčerka Bistrica je ostala v Skopju, postala univerzitetna profesorica, lektorica slovenskega jezika na Filozofski fakulteti in priznana makedonska pesnica in prevajalka. Poročila se je s Pančem Mirkulovskim iz Tetova in kot vdova živi s svojo družino in s petimi vnuki v Skopju.

Ing. Marko Kranjec je ob soprogi Milici in hčerki Jadranki doživel visoko starost 88 let. Umrli je v Ljubljani leta 1973, kjer je tudi pokopan.

Njegova soproga Milica bo letos 1. julija slavila svojo stoto obletnico.

Bistričani in avtor tega zapisa ji iskreno želimo obilo zdravja in vedrih dni v krogu svojih dragih.

Vojko Čeligoj

Nismo lastniki sveta

Ob vsakem rojstvu je tudi pogreb, za brezsmrtno življenje premajhen je svet.

Svet ni dvonadstropen, le pritličje ima, čeprav bi ga radi, se širit ne da.

Sveta nismo lastniki – iskreni bodimo – ko najem se izteče, se poslovimo.

Morda bi kdaj radi, a spremeniti se ne da, vse, odkoder začenja, tam tudi konča.

Stojan Vid Jaksetič

Kaj je veliko

Iz trenutkov zložena življenjska je doba, kot milijarde kapljic v strugi so reke podoba.

Vse je klici podobno, ko se iz zemlje prebija, drugačno razmišljanje je samo iluzija.

Kaj je veliko, res še ne vemo, če zdi se nam že tisto, da se nekam povzpne.

Stojan Vid Jaksetič

Pasaron

»Kaj deš, bi rad slišal in vedel, od kod mu je bilo tako ime, Pasaron.«

»Hej, jej, ojej, kdo bi vedel, kdo bi znal, kako je bilo, tom cí koda kej, » je v guranjski govorici prekašljajal stari Muzge. Trdil je, da kašlja od rojstva, že blizu sto let. »Ker so me po rojstvu oribali v Kovačevcu, na kamniti škrlji, na kateri so perice drgnile umazano platno. Z mene pa je babica, grešna Zofa, sprala vse bolezni, da sem še danes živ, hej, ojej.«

»A tok toku je blu?« ga je v starinskih besedah dražil Andre.

»Je blu, je blu, če ne bi blu, me ne bi blu tu.« Ali so ga ob rojstvu ribali v potoku, ni nihče vedel, res pa je bilo, da si v vseh dotodanjih sto letih poleg kašlja ni pridelal nobene druge bolezni.

»Pasaron praviš. Pasaron, ojej, o njem mi je kaj rekla strina, ki je čez sto imela, ko me je s praucami zibala. On je pa še toliko nazaj živel. Pasaron praviš, ej, menda je nekakšne široke pase, kožne al platnene, čez trebuh nosil ali pa jih je, čakaj, čakaj menda sam rezal in ob cerkvah po mašah ljudem ponujal. Ah, kaj bi vedel, za kaj. Ja, ja zaradi pasov je menda Pasaron ratal, je blu je taku.«

»A tako se spominjate Muzge, da je pasar bil.«

»Ma kakšne pase, platno in kože je v pase rezal, da so ljudje nanje kosirje, sekire in bodeže obešali.«

»So se Turku in uku bali.«

»Seveda, da je bilo tako, saj podobno pravim,« se je smejal Andre.

»Kaj praviš, neč ne praviš, kaj boš meni pravo mladič, ki sem od pamtiveka. Pamtivek, ojej jej.«

Muzge ni hotel nikoli slišati od starih časov, ker je samo on v taka leta od takrat pridrsal.

»Kaj boste vedeli, ki se še rodili niste, če pa ste se, so vas v vreli vodi prali, da ste mehkužci postali in meni pridigali o Pasaronu, Turku in uku. Kakšni cajti s tako mularijo, ojej, če jo je še kej.«

Ma v takšnih in podobnih prepirih je Muzge, malo po malo med kašljanjem in ojejšanjem o Pasaronu toliko nakašljajal, da je bilo moč naklepati prauco, o kateri je težko vedeti, kaj je Muzge slišal, kaj sam povedal ali kaj so dodali takšni kot Andre. In da bi se prepričal, predno bi kaj zapisal, sem vprašal: »Ma oni, Pasaron, je bil ali se samo govori.« Muzge je od jeze udaril s paličico, s katero je drsal po zadnjem kraju svoje starosti ob tla. »Biu, biu pa še kako je biu, če pa ni biu Pasaron, pa je biu kakšen drugi patron. Vse, kar je, je, da je biu, kot sem biu jest in sem še. Pasaron tlje ali čje.«

In tako je pozno v noč korakal Pasaron, opasan s kožnim pasom, na rinkah pa šil bodež, sekira in kosir, da bi se praplašil sam hudir in z njim cesarski kirasir. Na hrbtu so mu bingljali optrani pasovi, neprodani. Vračal se je od treh far, čez čiške goljave, pri hoji mu je pomagal okovani bašton. Prav pa bi prišel kot vojaški bat, če bi mu pot zastavil kak nevaren tat. Ma trenutno mu je služil kot opora, ker ga je tlačila še zimska mora. Ko je kar nekaj pasov – pasaronov razprodal, se je pri krčmarskem škafu žejal in sedaj z nogami malo sem malo tja zamahedral. »Tako,« si je dejal, »na trinožniku se lažje korak lovi.« Korak je že lovil, ma pogleda ni mogel ne v noge, ne v bašton ravnati. Oči so se mu bile nalezle vinske megle in so v rožicah kazale sem in tja, da ni več prav videl, kam ga pot pelja. Zapeljala pa ga je povsem na istrjansko stran. Da bi on tedaj to sprevidel, bi se na hrbtno stran zasukal in po pravi smeri domov prispel. Tako pa je hodil in se opletal, dokler mu ni v nos z vetrom udarila morska sapa. Lahko bi ji pokazal hrbet in našel pot domov, a kaj, ko jo je veter vrtinčil iz vseh smeri. In šel je za vetrom, kamorkoli ga je že nosil. Prinesel ga je na gladko kamnito pot in Pasaron si je oddahnil: »Ta pot v kakšno

vas pelja, ki me bo do jutra spočila. Zjutraj pa lepo počasi na mizo skodelo vina in dve frigani klobasi, za kar jim pas pustim in se lepo nazaj domov spustim.« In res, tam naprej se je že nekaj belilo in svetilo – Seve, da mu je v glavi še plesalo neko motovilo, da ni prav videl, kaj se je svetilo in belilo. Spoznal je, ko je bil že tam, in z roko si je moral držati klobuk, da mu ga niso prestrašeni lasje dvignili v zrak. To je bil prvi urok, Pasaron je bil brez las in ne ve se, ali zaradi plešavosti ali zaradi britja po soldaški modi, ko je še cesarstvu služil. Obstal je pred čimitrom kot so istrjanarji narobe britofu pravili in ko mu je hotel pete pokazati, ga je stisnil drugi urok. Poti nazaj ni več bilo. In tretji urok ga je kar naprej na čimiter s silo pahnul. Urok ga je vodil med stare zapuščene kamne, ki so ji menda nekakšni glavoglasji tu pustili v svoj spomin. Takrat so ga uroki popustili in Pasaron se je sesedel na kamen, ob katerem je bil obstal. Z rokama se je oprijel za bašton in sklonil z glavo, strah ga je minil: »Tu, sam na kamnu brez vina in friganih klobas.«

Tako sloneč, Pasaron nenadoma zasliši čisto blizu votel glas bobneč: »Kaj, ča ti čakulaš?«

V odgovor bolj iz strahu kot iz junaštva treščí v čudni glas bašton, a nič se ne zgodi, ko v prazno udari, oni glas pa spet spregovori: »Sem, mortu Peložo in bašton po smrti, mi iz lobanja niti lasa ne skrivi.«

Pasarona sedaj zagrabi takšen straha krč, da iz ust ne krik, ne sap ne spusti. V jezi ga je bila zadela mrtvoudna božjast. Oni pa, ki se je kot mrtvi Peložo predstavil, je nadaljeval: »A mučiš, a, si tiho, ne parlaš.«

Pasaron pa ne le, da ni mogel govoriti, niti dvigniti se ni mogel ali premakniti od Peloža, ki mu je večjezično bobnal v uho. »Da bi vsaj videl tega kosmatača, ki se za Peložo ima. Bi že Pasarona videl, ko bi mu koštrunjo dlako strigel.«

Peložo pa, kot da misli sliši, je znova zabobnal z glasom na tambur: »Ti bi mene

strigel in morda anka še obril, jaz pa tebe s črnim prtom tebe bom pokril.« In Pasaron je še komajda zaznal, kako Peložo ga je s črnim prtom res zavdal.

Proti večeru drugega dne se je še od placa gor v guranj krej zaslišalo, da Pasaron dol v istrijskih krajih zavrt v črni prt leži. Za glasom se je še na potu na suhem oslu mušu hitri sel prizibal, kričeč, kako Pasaron leži. V Guranj kraju je bilo kot na preplah, ljudje so drli kot Sušec za povodnji, razen dveh, ki sta bila s Pasaronom v jezi, so vse pile in mlini obstali, nekdo je pri sv. Juriju tolkel plat zvona, da so še dulanjci z županom prileteli. Palek je kričal: »V grad, v grad, vsi do zadnje kaplje v bran!« Zavaljeni Kuglof je s krepelcem res tja gor oddirjal. Zofna Bala pa je zavreščala naj hudiča dajo na vešala. Bilo je hujše kot na semnja dan in če ne bi župan še prisopihal, bi hitri sel na štriku komaj dihal. Tako pa se je vse končalo po postavi, ko je glasnik še enkrat zasopihal, kaj je s Pasaronom, ki leži na glagoljaškem kamnu. Dobil je žoca in pol kruha, suhi muš pa slame in sena in bistre vode bistrške. Pjepe Čukno je zapregel voz. On v sredi kot kočijaž, župan in mlad kaplan na vsaki strani, za njimi Pasaroni, na konec pa so osla zapeštali in ob njem še slu postlali. Za njimi se je slišalo jok in molitve in glas hitrega sla: »Ki za nas prosiš in moliš.«

Bilo je zgodnje jutro, ko so pripeljali k glagoljaškemu kamnom. Na enem je ležalo nekaj v črno prekritega. »To je Pasaron,« je rekel kaplan in Pasaroni so se okrog pokojnika v tožbah vrgli na kolena. Molil je za umrle, za dušo pokojnika, Pasarona pokojnika. »In tako, kot je prikrit, ga bomo dali, v imenu vseмогоčnega, na voz.«

Ampak župan je bil od postave: »Hooop, v imenu zakona mu bomo najprej obličje spoznali« in ukazal Čukni, naj dvigne črno ponjavo. Pjepe se je križal in obotavljal, a župan ga je potisnil naprej. »No, v imenu županstva ...« Ob teh županovih besedah je pogumno z dvema prstoma prijel črnino, jo potegnili in na vso moč zamizal. Zaslišal je

vrišč in jok in kaplanov glas, ki je ponavljal: »Apagate, apagate satanos.« Vmes je župan vpletal ime zakona. Pjepe je moral odpreti oči. Pred njim je na kamnu sedel, ne ležal, Pasaron in zaprepaščeno gledal: »Kaj me ne poznate, žena moja in otroci?« Hotel je vstati, ma družina se je obesila po pasovih, da se ni mogel niti premakniti.

»Ste videli, ste videli, Bog ga je poslal nazaj,« se je še v joku veselila žena in kaplan ni vedel, kaj bi. Pjepe je obrnil voz. Skoraj so se že skobacali gor, ko je Ivana zaprosila moža, če naj vzame pregrinjalo, da bo za štiri firtuhe in še kaj blaga.

»Vzeli, vzeli ga bomo, če mi ga je dal Peloža, je moj anti tvoj« in se obrnil. »Kaaaj?« Pregrinjala ni bilo nikjer. Kot so ga ob prihodu vsi videli, ga sedaj, ob odhodu, ni videl nihče. »Ni ga,« so se spogledovali in ga zaman iskali.

»Kaj, ča Peložo ti ga je dal? Pa Peložo je štrigin, Boga hvali, da te ni zmlal ko mlin,« se je oglasil hitri sel, »on je štrigin, inferna sin.«

»Domov! Sedaj vemo vse,« je ukazal župan. Pred njimi je na oslu jezdil hitri sel. »Gremo v mojo kantino na dobro vino.« Pasaron ga je kupil za tri velike svinjske mehurje, za kaplana, za župnika in za sebe, Pasarona. Vse do Guranjga kraja so ga mleli in vso pot zahvalne pesmi peli.

Ivko Spetič

Iz knjige Stare prauce, ki je v pripravi.

uku - volkov
tlje ali čje - tu ali tam
bašton - palica
parlaš - govoriš
ča - kaj
štrigin - čarovnik
čimiter - pokopališče
muš - osel

Čudne misli

Čudne mi misli po glavi rojijo.
Kakšne strune čriček premore,
da v poletni noči neumorno poje?

Kakšno moč letalo ima,
da se tako visoko poda?
Zakaj ne zaupam temu orjaku,
ki bi ponesel me gori k oblaku?

Pomembnost še sonca ocenjujem.
Spoštljivo od njega umikam pogled.
Kdor se preveč mu vsiljuje,
mu pa kožo poškoduje.

Še druge misli mi polnijo glavo,
kako moč lune na ljudi vpliva,
še morju plimovanje ukazuje.
Ko sonce zaspi, ona kraljuje.

Čudne misli se mi rodijo,
ki me z vetrom, dežjem zaposlijo.
Spomin na zimski čas, burjo, mraz -
telo nam stresajo,
še takrat, ko ni zime pri nas.

Ana Seles

Čas vse spreminja

Čas spreminja ljudi in vrednote. Pravimo, da ima dandanes revščina drugačen obraz. Ali so radodarnost, dobrotu, solidarnost, skrb za ljudi, ki jih doleti kaj hudega, še v naši zavesti. V naslednjem sestavku bo povedala kako je v življenju ravnala dolgoletna aktivistka Območne organizacije Rdečega križa Ilirska Bistrica. Marija Simčič, dolgoletna članica in delavka RK iz Ilirske Bistrice, je pogovor z mano končala z besedami, da je ponosna, da je članica te velike svetovne humane organizacije, ki se prepozna pod imenom Rdeči križ. Žal ji je, da ji zdravje in leta omejujeta željo po aktivnosti. V zadnjih letih občuti, da so se močno spremenili pogledi na nekatera dogajanja v RK, vendar pa vrline, ki so članke RK vodile od začetka, ostajajo tudi danes v mnogih ljudeh. Močno upa, da dobrotu, solidarnost in želja po pomoči ljudem v stiski, ne bo nikdar ugasnila in da bodo na njih slonele vse akcije RK. A začnimo po vrsti, vprašala sem jo še o čem.

Kaj vas je, Marija, napeljalo, da ste se vključili v delo Rdečega križa in zakaj?

Rodila sem se v kmečki družini v kateri niso bila vrata nikdar zaprta za reveže. Tako je že v mladosti rasel v meni občutek usmiljenja do sočloveka v stiski. Moje zaposlitve so bile vse delo z ljudmi. Čeprav nisem poznala delovanje RK sem vedela, da je humana organizacija, ki dela v dobro ljudi, zato sem leta 1964 z veseljem postala članica te organizacije. V letu 1970 sem bila izvoljena za predsednico mestnega

odbora. Po upokojitvi sem sprejela delo sekretarja OOR in po nekaj letih sem bila izvoljena za predsednico.

Ko gledate na leta nazaj, na opravljeno delo, kaj vam je najbolj v ponos?

Delala sem z velikim veseljem in bila zadovoljna z vsakim uspehom. Težko bi se odločila kaj mi je najbolj v ponos.

Kaj pa organiziranost krajevnih organizacij?

»Ko sem prišla 1976 na Občinsko organizacijo RK, je po terenu vladalo prejšnje mrtvilo. Obiskali smo vse krajevne odbore in na novo organizirali Krajevne organizacije RK. Odbori so zelo zaživeli. Da ne bi izgubili stikov z njimi, smo večkrat sklicevali sestanke vseh predsednikov na katerih smo se pogovorili o tekočih nalogah. Po skoraj vseh delovnih organizacijah smo organizirali aktivne RK. Ti so si prizadevali, da se je čim več delavcev odzvalo na odvzem krvi. Imeli pa so tudi organizirano pomoč posameznikom v stiski. Tudi na osnovnih šolah so bili še naprej organizirani aktivni mladi člani RK, ki so jih vodile prizadevne učiteljice članice RK. Organizirali smo 20 in 80 urne tečaje prve pomoči in se udeleževali republiških tekmovanj. Organizirali smo tečaje prve pomoči za šoferje in za nego na domu, zdravstvene in še druga predavanja. V tem času smo navezati stike s krvodajalci iz Monfalcona (Italija), izmenjavali smo stike s krvodajalci iz Reke in Opatije. Z OORK Opatija smo se pobratili. Z njimi ohranjamo tradicionalna srečanja in se izmenično srečujemo v Opatiji ali Ilirski Bistrici. V času delovne akcije mladinskih brigad v Brkinih, smo organizirali otroške vrtce RK v Harijah in na Pregarjah. Vodile so jih vzgojiteljice otroškega vrtca iz Ilirske Bistrice.

Kaj menite o sedanjih delavcih RK. Kakšnih izzivov so ti deležni?

Občudujem marljivost in organizacijsko sposobnost sedanjega vodstva, posebno

sekretarke, gospe Nade Čeligoj, ki nenehno nekaj organizira. Zelo se posveča mladim članom in jih vključuje v akcije, tudi take, ki jih v prejšnjih časih nismo poznali. Vsako leto poskrbi za letovanje na morju socialno in zdravstveno šibkih otrok. Ne pozabi pa tudi na starostnike in ima zelo široko socialno delovanje. Posebej pa jo občudujem, da ne izgubi poguma in volje do dela čeprav je finančna situacija dostikrat kritična. Pohvaliti pa moram še številne aktivistke in tudi člane, posebno predsednico KORK Ilirska Bistrica in članice območne organizacije RK, ki ji pridno pomagajo.

Vam je v ponos kak poseben dogodek v dolgoletnem delu pri RK?

Zelo rada se spominjam akcije »Nič nas ne sme presenetiti«, ki jo je leta 1979 organiziral svet za ljudsko obrambo in družbeno samozaščito pri Skupščini občine Ilirska Bistrica. Takrat smo bili kar nekaj dni in noči v vojni pripravljenosti. V to akcijo smo se vključili vsi člani občinskega in mestnega odbora RK Ilirska Bistrica in krajevnega odbora RK Knežak, kjer je tudi potekala akcija. Za prizadevno delo ter dosežene uspehe v pripravah na uspešno ljudsko obrambo, sem prejela pisno priznanje za katerega so bili zaslužni tudi vsi sodelujoči aktivisti RK.

Povejte, česa se zelo radi spominjate iz časa svojih aktivnosti pri RK?

Rada se spominjam izleta krvodajalcev v Monfalcon. Kar šest avtobusov smo napolnili. Gostovali smo pri tamkajšnji organizaciji RK. Šli smo v Oglej in na pokopališče v Doberdobo. Krvodajalci slovenske vasi Doberdobo, so nas tudi pogostili. Pa še dosti je bilo dogodkov vrednih spomina, ki jih ne bom nikoli pozabila. Vsa ta srečanja, druženja in prijateljevanja so kalila našo veliko pripravljenost pomagati drug drugemu v hudem.

Danica Pardo

Lahko bi bilo dosti hujše

Povedati vam moram, da imam doma fejest moža, Joškota. On pa ima eno majhno napako – še bolj kot mene, ima rad ure. Zanj ni pomembno kolikšna je. Rad ima velike in majhne, okrogle, ovalne, tiste za v žep ali za cerkveni zvonik. Ne izbira med mehanskimi ali elektronskimi. Vse so mu enako ljube. Tudi tistim, ki imajo samo še eno kolesce se ne odpove. Zato so v najinem domu zapolnjene vse stene, horizontalno in vertikalno. Zato vsepovsod tiktaka, bije, zvoni in melje čas.

Zaradi kake ure, se kdaj zgodi tudi frontna napetost.

Neko pomlad sem mu v vročo nedeljsko juho nasula zlatih kroglic in upala, da bo zamera pozabljena. Ob vroči in dišeči juhici je zmeraj popustil, kot popusti zarjavel vijak, ko ga naoljšiš.

Vendar se ob juhi ni nič obrnilo na bolje.

Ko je z žlico že tretjič valovil čez krožnik, kot da je gladina jezera in so zlate kroglice zaradi čolnarjenja gor in dol, dobile razcefrano obliko, sem vedela, da je stvar zelo resna. Zamero bom morala iz njega izkupati kako drugače. Kako naj mu postrežem meso, pa pražen krompir in drugo, če pa ne reče nobene. Da bi vsaj dvignil oči iz svojega jezera v nedeljskem krožniku. Da bi zagodrnjal. Da bi rekel karkoli. Nič. Minute so se vlekli kot čreva.

In pravzaprav se je vse začelo navsezgodaj, še preden je moj dragi nameraval zasesti kopalnico. Srečala sem ga na hodniku in v roki je držal kladivo, v drugi roki pa žebelj. Ko sva se drugič srečala, je raziskoval severno steno dnevne sobe. Ogledoval je njen zahodni del in vzhodni, sredino, a ni bilo videti, da je raziskovanje končano. Tako temeljit ogled bi opravil le gorski plezalec, če bi jo nameraval preplezati.

Ko sem ga vprašala kaj išče je rekel, da mora obesiti uro. Napela sem ušesa in oči so se mi od začudenja široko razprle kot, da želijo iz jamic. »Katero uro bi rad obesil?

Kaj ne vidiš, da jih na steni že sto visi?« Dopovedal mi je katero. V mojih ušesih se je v trenutku zavrtel posnetek divjega urinega kukanja in ob tem še glasnejšega škripanja verige. Pa še kako jo poznam. Kukajoči mehanizem ni prizanašal s svojo kukavičjo interpretacijo. Groza! V tistem hipu se mi je vse uprlo. Ropotajoča ura bo visela sredi ur, ki imajo svoje črevesje v ohišju. Kukavica pa bo gola bezljala med njimi. Oči mi bo zbadal poskakujoči ptič in razdjel mi bo tudi ušesa. »Ne«, sem bila odločna. »Kukavice pa ne boš obesil!« sem zakričala.

Šele potem, v ponedeljek zjutraj, je bilo hudo. Še vedno je iskal pravo mesto, da bi obesil kukavico. Jezilo me je, zato nisem izbirala prijaznih besed in tudi on je našel stare zamere, ki se nanašajo na njegove ure. Da mu vedno prepovedujem kar želi, da vedno obvelja moja, je zaključil. In potem je s kladivom odkorakal iz kuhinje in jaz sem se sklonila nad štedilnik.

Ves popoldan in ves večer je bilo v hiši vse tiho. Drugo jutro, to je v torek, sem ga spet srečala kako s kladivom in žebeljem hodi sem in tja in si ogleduje stene in išče prostor za kukavico.

Strašno se mi je zasmilil. Pa sem popustila: »No, pa obesi tisto kukavico!«

In jo je stlačil na zid med one druge, najlepše, ta oblečene ure. Jaz pa sem si mislila: Lahko bi bilo dosti hujše, lahko bi obesil dve kukavici.

Danica Pardo

Namenjeno vsem

Predstavljajte si banko, ki vaš tekoči račun vsako jutro napolni s 86.400 tolarji. Vendar se vsota ne prenaša na drugi dan. Vsak večer banka izbriše ves preostali znesek, ki ga niste utegnili porabit med dnevom.

Kaj bi storili? Zapravili bi vsak tolar posebej, seveda!

Vsak izmed nas ima takšno banko. Imenuje se čas. Vsako jutro nam priskrbi na razpolago svojih 86.400 sekund. Vsako noč se izbriše vsota, ki je čez dan niste uspeli izkoristiti za dober namen. Ne prenaša se na drugi dan in ne dopušča prekoračitev.

Vsak dan se za vas odpre nov časovno-bančni račun. Vsako noč se neporabljen ostanek izbriše in uniči. Če ne izkoristite dnevnega nakazila na ta račun, je izguba vaša. Ni povratka nazaj in tudi na jutri ne morete računati.

Živeti morate v sedanjosti in porabljati vašo dnevno vsoto nakazanega časa. Investirajte ga, da boste od njega imeli kar največ, tako svojemu zdravju, kot sreči in uspehu!

Čas teče. Izkoristite ta dan ...

Prepoznajte vrednost vsakega trenutka, ki ga imate na razpolago!

In ovrednotite ga zato, ker ga delite z nekom, ki vam je pri srcu, z nekom, ki je vreden vašega časa.

J. B

Strah

Težko razložim, česa sem se bolj bal, teme ponoči, ko je iz vsakega kota gledala čudna prikazen, ali krvavega stegna, ki smo mu rekli tudi krvavo raztegnjeno, in se je prikazovalo pri Kovačevi šterni. Mislim, da sem se bolj bal slednjega, saj nisem vedel, pa drugi tudi ne, kakšno je in kaj vse ti lahko groznega naredi. Najbrž najhujše grozote. Bog ne daj, da te ujame! Ponoči seveda, saj se je prikazovalo samo ponoči. Nihče ga ni znal opisati, vsi pa so vedeli, da je grooooozno.

Danes vem. Starše je bilo strah, da ne bi kdo padel v Kovačevo šterno. Čuvalo nas je krvavo stegno. Ni ga bilo namreč junaka, ki bi se mu upal zoperstaviti.

Pozimi je bilo, pred kakimi šestdesetimi leti. Zime so bile tiste čase drugačne kot dandanašnji. Snega je bilo v izobilju, mraz nas je tresel, zdi se mi, da je bil bolj oster, ali pa smo bili mi slabše oblečeni. To drugo bo najbrž držalo. A snega je bilo sigurno več. Včasih so ga skidali le toliko, da se je dalo priti do štale in drv, pa k sosedu in do poti, ki je vodila v vas in so jo očistili možje, z lopatami seveda.

Mularija pa se je znašla po svoje. Prvo opravilo, ki smo se ga lotili, je bilo iskanje sank, ali šlit po domače. Te so bile lesene, okorne in težke. Važno je bilo le to, da so imele na drsnih deskah nabite šine – ozke jeklene trakove, ki so zagotavljali boljšo drsnost šlit. Hitrost je bila pomembna, saj je veljal le tisti, ki je drvel po klancu. Grobo obdelana vrhnja deska je služila za sedež enega ali največ dveh sankočev. Na sprednjo deščico, ki je na vrhu povezovala obe drsni deski in ju istočasno vezala, smo pritrdili vrstico in šlite je bilo tako moč vleči navzgor po strmini.

Pod Kovačevo šterno se je pot, ki je vodila v dolino in k spodnjim hišam, spuščala navzdol ravno toliko, da je zagotavljala primerno hitrost drsalcem. Ja, drsali smo se in ne sankali, kot temu rečejo danes. Drsalnico smo morali predhodno pripraviti tako, da smo v vrsti, drug ob drugem teptali snežno odejo, dokler ni postala trda, gladka

in primerna za drsanje. Pa je šlo po bregu navzdol, navzgor pa je bilo potrebno šlite vleči. Tako smo se zabavali ves popoldan, vse do mraka. Vrisk, kričanje, smeh, pa tudi jok, so bili naši spremljevalci. Vrhunec zabave pa je bila tako imenovana kača. Prvi se je usedel na šlite sam ali s sodrsalcem, za njim se je postavil naslednji in dal sprednjemu vlečno vrstico, za tem je enako postopal naslednji in tako do zadnjih šlit z drsalci. Ko je ta dal znak, se je kača začela spuščati v dolino. No, ne prav do konca. Največkrat je kačo zaneslo v levo nekje v sredini klance, kjer je zmanjkalo tudi ograje, reber pa se je spustila v manjšo kotanjo. Skoraj gotovo je prvi drsalec nalašč zapeljal v desno, ostali so nagonsko zavili v levo in kača se je pretrgala, več drsalcev pa se je skotalilo v kotanjo. Valjanje in kričanje je vzpodbudilo salve smeha, odobravanja in kričanja tistih, ki so ostali na šlitah. Nič hudega ni bilo, le zasneženi mlajši drsanci, kake polomljene šlite in morda nekaj kapljic krvi iz prezeblega noska. Zadevo je bilo potrebno ponoviti, smo soglašali skoraj vsi. Tisti z noski in polomljenimi šlitami so morali stvari najprej urediti.

Drsanje navzdol, vlečenje šlit navzgor, vožnja v kači, prerokanje in kaj vem še kaj, so nas segreli. Mama mi je dala površnik, ki sem ga podedoval po starejšem bratu, ta ga je dobil od očeta in ni bil bogve kaj, a čuval me je pred mrazom. Pa še to, bil je edini. Pregretemu in prepotenemu mi je bil odveč, zato sem ga slekel in vrgel na zid, ki je ločeval drsališče od Kovačeve šterne. Ko se je mrak zgostil in so se prikazale prve zvezde, ki so napovedovale mrzlo noč, so se od hiš v dolini zaslišali znani glasovi:

»Frane, duoma, je nuoč!«

»Marija, zazvala te bum samo jenuč!«

»Nine, glej, de ne pridem puote s kakovi prutom!«

In podobno. Vedeli smo, kaj to pomeni. V najkrajšem možnem času je bilo potrebno biti doma, drugače ...!

Opomba: kako si želim, da bi bilo to posneto na filmski trak, da bi prizor hitrega odhoda domov pokazal današnji mladeži. Pa pustimo to.

Pograbil sem svoje šlite, stekel do štale za hišo, jih spravil, zaprl vrata in skorajda padel v hišo. Domači so sedeli okrog peči, na mizi me je čakalo nekaj za večerjo.

»Kadi imaš jaketu?« je zanimalo očeta. Jaketa – površnik je namreč veljal za malo bogastvo, ne glede na starost in izgled. Ni ga imel vsakdo, zato ga je bilo treba čuvati.

Jaketa! Na Kovačevi šterni! Tam je krvavo stegno! Ponjo bo treba, pa naj stane kar hoče. Morda ga danes ni tam.

Sto kilometrov je bi dolg klanec do kovačeve šterne. Mraz je pritiskal, oblečen sem bil le v srjaco in majo in bi me moralo najbrž zebsti, a sem se potil. Že sem ga zagledal, površnik, se stegnil in ga zgrabil. Tedaj pa, o groza, sem zagledal krvavo stegno v vsej njegovi strahoti in grozoti. Kakšno da je bilo? Ne vem! Grozno! Kako sem pridiral do vrat naše hiše, ne vem. Brez diha, bled in z izbuljenimi očmi sem dobesedno padel v hišo. Površnik sem stiskal k sebi.

»Ča je blo?« so hteli vedeti domači in botra Marija Kušmetova, ki je prišla na obisk in je o krvavem stegnu vedela veliko.

»Krvavo sjejno sam vidu!«

»Ja ti vjerjem,« je dejala Kušmetica.

»Ja, ja, vidu si ga, vidu. Strah ima velike vuoči!« je pribil oče.

No, lepa reč. Do tistega večera sem se najbolj bal krvavega stegna, od takrat dalje pa me je strašil še strah z velikimi očmi.

Franc Gombač – Frane Petrov

Naši Bistričani - Bistričanke in njihovi ljubljenci

S Tonetom Štembergerjem (po domače Brkopcem), bivšim odličnim bistriškim košarkarjem in znanim športnikom bom opravil pogovor, sem si rekel. Saj je dovolj poznan večini domačinov v naši dolini. Če ne drugače tudi zato, ker je marsikomu od nas »naštelal« orodje v ustni votlini. Tudi meni pred 25 in več leti, ko je imel ordinacijo v Rupih. Sedaj je v zasluženem pokoju in pravi, da uživa v njem. Verjamem mu, kar je videti po njegovem prešernem nasmehu, gibanju in videzu, smislu za opazovanje okolice, humorju.

V začetku ni bil ravno navdušen za to, da pišem o njem in Lucky-ju. Pes je od hčere Anje (zdravnica je v bistriškem zdravstvenem domu) je dejal. Čeprav ga vsak dan vozim na sprehod in nahranim, se ve čigav je. Ti bom prinesel primerke nekaj pogovorov, ki sem jih imel z nekaterimi Bistričani, pa se odloči, sem dejal.

Prvi obisk sem opravil samo neuradno. Poklepotala sva, pustil sem mu Kroniko našega kinološkega društva, da jo je prelistal. Po nekaj dneh je dejal, da se mu zdijo prispevki kar prijetni in sklenila sva, da opraviva to »zahtevno« nalogo.

Sedla sva za mizo, Lucky pa zraven naju na svojem ležišču. Saj mi ni bilo treba niti

veliko spraševati, Tonetu je steklo pripovedovanje namreč kar samo od sebe.

Od kdaj so psi v družini Štemberger?

Naša familja je lovska familja. Oba moja stari oče in stara mati sta bila iz Jablance. Pri nas so bili psi vedno pri hiši. Dobro se spominjam »baštardota« Brunota. Prišel je v leta in za lov skoraj ni bil več. Očetu ga je bilo težko ustreliti, zato ga je dal najprej našemu staremu očetu v Jablanco. V tistih časih se je hodilo na lov ob nedeljah. In glej, v soboto ob šesti zvečer v Bistrici, kjer smo bili doma, nekaj popraska po vratih. In pred vrati Bruno. Kot, da bi imel koledar v glavi. V nedeljo z lovci na lov, zvečer je prespal pri nas, v ponedeljek pa odšel sam spet domov k staremu očetu v Jablanco. In, kot da bi vedel, kdaj je sobota in kdaj bo šel oče s kolegi na lov, so se njegovi obiski kar ponavljali. Dokler zaradi vseh bolezni in starosti ni končal v Brkinih. Tistemu hribu še sedaj lovci pravijo Brunotov hrib..

Za njim je prišla k hiši nemška ptičarka. Takrat te pasme v naših krajih niti niso poznali. V začetku ji je bilo ime Stop. Zakaj v začetku? Dobili smo ga po vlaku iz Lendave, kjer je bil moj stric v službi. Ker takrat ni bilo telefonov in drugih načinov direktnega komuniciranja smo dobili sporočilo po telegrafu. Tako nekako je glasilo: Po vlaku pošiljamo psico Stop pozdrav vsem doma Stop. Pozneje, ko je prišlo še njegovo pismo, se je izkazalo, da ji je pravo ime Flora. Ma je bila še velikokrat za nas še vedno Stop.

Flora je bila dresirana. Kako pes ptičar deluje se je pokazalo prvič na lovu na šembijškem področju.

Flora se postavi v pozo (dvignjena prednja tačka, poravnano telo v smeri plena, dvignjena glava, pozoren pogled: nekako kot puščica usmerjena v tarčo). Vsi gredo do nje. Lovci gledajo v smeri grmovja, ga preiščejo in nič. In ko mi oče reče, pojdi k njej in ji daj en vritnjak, stopim k njej, ona pa je imela pod gobčkom divjega zajca.

Zajc v beg, lovci so začeli pokati, a zajca niso zadeli. Dobro, da se niso med seboj postrelili.

Oče se je odločil, da bo Floro prodal Dolfetu Ferinovmu iz Šembij, ki je bil lovec iz iste lovske »kompanije«. Ma jaz pa nisem bil za to. Sem pazil, ko je prihajal od Krfjolce proti naši hiši. Prijel sem Floro in sva se več ur skrivala v okolici, dokler Dolfje ni odšel. A enkrat me ni bilo doma in je Flora odšla k novemu gospodarju. Na žalost jo je kmalu povozil avto.

Torej ste v družini vajeni psov. Kaj vam vendar pes pomeni?

To ti je kot član familje in, če ga ni, ga pogrešem. Če ga ni le nekaj časa, ga iščem. Pa tudi on ima najrajši, da ga držim za tace ali pa uho, ko leži na štramacu zraven mene. Večkrat skupaj zadremava pred televizijo in prav lepo nama je. Je pravi ritual, vse kar počneš s psom. In če ga ni, je kriza.

Drugi del pogovora sva opravila čez nekaj dni, ko je bila doma Lucky-jeva šefica Anja in Tonetova šefica Nika (vnučinja), ki je pri njem »na počitnicah« med tednom. Lucky je namreč tista črna še kar velika pasja mrcina, morda mešanec ovčjaka, novofundlandca in še katere druge pasme. Sicer prijazen in pozoren pes.

Nika je prijetna triletna deklica, lepo vzgojena. Kar nekajkrat je polupčkala nonota in mu pokazala, da ga ima rada. Pa tudi Lucky je bil deležen nekaj lupčkov.

Z nami je bil ves čas tudi Lucky in pozorno je poslušal naše pogovarjanje in kdaj pa kdaj ušpičil kaj malega. Samo zato, da bi ujezil Anjo.

Kaj pa Lucky? Kako pa je prišel k hiši?

Pred štirimi leti je Tonetov sin Uroš, ki je že imel pri hiši črnega labradorca, na Prešernovo prinesel malo črno kosmato kepico. Bila je umazana, sestradana in usmiljenja vredna. Z ženo sva se ravno

pakirala in pripravljala na smučarijo. Pa jo je Uroš okopal in nahranil. S hotela smo vsak dan klicali in se pogovarjali z Urošem po telefonu in smo kar nekako vedeli, da bo ostal pri nas. Čeprav smo pozneje izvedeli od kod je pes prišel in so ga menda lastniki želeli nazaj, je kot vidiš Lucky (beri: Srečko, Srečnež) ostal pri hiši, razlagata oba, Tone in hčerka Anja v en glas.

Tone: Sedaj pa greva na kar dolg sprehod oziroma tek proti Gabrovcu ali okolici in to ob 7 zjutraj, pozimi pol ure pozneje. Tako, da ima kar lep izlet in nabiranje kondicije. Tako je doma vsaj nekaj časa pri miru.

Anja: Z njim grem rada na turno smučanje. Kar fino je, ko me vleče naprej. Pa družba je. Zmeraj pa hoče biti prvi, tako da je ob spustih po hribu navzdol včasih tudi nevarno, ker se mi zapleta v noge. Enkrat jo je skupil, ko so ga porezali robniki smučk. A sem ga naučila na komando naprej, da teče pred mano. Ko grem teč ali pa rolat, ga tudi vsakokrat vzamem s seboj.

Anja, ti si zdravnica. Kakšno je tvoje mnenje o ugotovitvah nekaterih kinoloških strokovnjakov, da pes terapevtsko pozitivno vpliva na človeka. Še posebej starejšega?

Na fakulteti o tem ni bilo posebnega govora ali predavanj. Vem, da terapije nekaterih živali, kot so konji, delfini pozitivno vplivajo na prizadete otroke. Prepričana sem, da vsako bitje, ki ga imaš rad, dobro vpliva na počutje ljudi, vzpodbuja pozitivna čustva in s tem izriva negativna iz tebe. Naj bo to mačka, pes ali kakšno drugo živo bitje – katerokoli.

Tone pripomne: Poglej, ogromno starejših, osamljenih ljudi ima razne živali za kompanijo. Od Frica naprej (o njem in njegovi psički sem pisal v Jesenskih listih pred dvema letoma: opomba pisca prispevka), ki ni imel nikdar psa. V starejšem obdobju pa si jo je omislil. In kako lepo skrbi zanjo, še preveč. Pa Toneta Mesika iz Gornjega kraja boš večkrat videl z njegovim velikim črnim psom, Mujo mu je ime. In kar prijazen pes je. Sam gre čez prehod za pešce.

Pogleda levo, pogleda desno in šele nato prečka cesto.

Kaj vaju veseli pri vašem psu in kaj razjezi? Kakšen se ti zdi Lucky kot družinski pes?

Povedal ti bom, kako zgleda naše dopoldansko opravilo po jutranjem sprehodu.

Ko grem po špežo, greva z Lucky-jem poleti na sladoled, pozimi pa na smetanco. Sem mu jo pa zadnje čase odtegnil, ker se bojim, da bo kot človek dobil povišan holesterol. Je bil pa zaradi tega cel teden nervozen kot sama strela.

Ko v pubu Triglav sedeva za mizo, pa še s prijatelji, s katerimi se vedno videvamo ob podobnem času, je Lucky deležen s strani kelncar posebnega tretmana. Hitro dobi smetanco, verjetno zato, da ni preveč slina na gobčku. To pomeni, da je postrežen še prej kot jaz. Me pa kar v lokalju počaka, da nakupim meso, zelenjavo. Ja, kar malo lokalov je, kjer greš lahko zraven tudi s psom.

Veš, ko gledam po televiziji tiste uboge zapuščene pse, se mi kar zasmilijo. In mislim, da bi, če bi še kdaj nabavljali psa, vzel kar iz zavetišča. Zato, da bi enega rešil. Včasih tudi kaj dam za azil za živali.

Anja pripomne, da v Kranjski gori v posameznih hotelih kar dobro poskrbijo za nastanitev psa. Pa tudi v marsikatero trgovino greš lahko s psom.

Kaj pa šolanje psa, njegovo obnašanje med ljudmi. Misliš, da je šolanje potrebno?

Ne maram psa, da je preveč dresiran, da je kot cirkusant. Fajn pa je, da pes uboga in, da se obnaša po naši želji. Vidi se, da bolj uboga mene, kot ženo Anico ali Anjo. Z Niko pa sta velika prijatelja.

Fajn je, da gre pes v šolo, kot sva z Lucky-jem hodila v tvojo. Saj se marsikaj naučiš, pes pa se sreča z drugimi psi in ljudmi in tako navadi obnašanja v skupini. Vendar je prav, da se pes počuti tudi sproščeneja. Ko

je dovolj zlaufan, pa deset minut vadiva vaje Poleg, Sedi, Prostor. Če pa je več kot deset minut, ne mara več šole, kot ne jaz. In me začne grist, pa lajat in skakat.

Veš kako hitro začne Lucky z iskanjem po dvorišču, če se mu skrrije ali pa ko mu rečem: Lucky, kje je Nika? Poišči Niko! Prav skrbi, da se kam ne izgubi.

Zdaj bom pa jaz tebe nekaj vprašal, pravi Tone. Ali veš kateri lovski pes je najboljši v naši dolini?

Priznam, da odgovora nisem vedel.

In Tone me pouči, da je nekoč Slavec – lovec in prijatelj rekel mojemu očetu: Ga nej blu, ga nej, in ga ne bo takega posa, ki bi znal tako zganjat, kot to zna – tvoj sin Tone. Sam sem velikokrat, ko so šli ta pravi lovci na lov, imel nalogo zganjat divjad, še podkrepi Tone svojo pripoved.

Moram pa priznati, da se v vsej družini Štembergerjev čuti in vidi, da so vse življenje rasli s psi, da jim psi pomenijo ne samo družbo ampak tudi bitje, ki ga štejejo kot člana družine in kar ne morejo brez njih. Da pa tudi znajo pokazat psu, kdaj dela prav in kdaj narobe. In pes zna to spoštovati, saj je vaje živeti v krdelu z različnimi odnosi. Govorim seveda o zgodovinsko pogojenem krdelu, v kakršnem je volk, kot prednik psa živel.

Še in še smo klepetali, Anja in Tone sta obujala spomine na mešančka Lobota, pa na ovčjaka Dobota izpred 30 let, ki ni mogel videti mačk. Tonetu se zarosi oko, ko pripoveduje o tem, da je prvič in tudi zadnjič v življenju peljal psa na evtanazijo. Anja se spominja istrskega goniča, psičke Ajke, s katero je kot otrok zrasla. Dobili pa so jo od maminega bratranca.

Pogovarjali smo se o Tonetovem delu v ordinaciji na Hrvaškem in kako sedaj zgleda tam ob meji, o Perotu z bencinske črpalke v Rupi, o mladostniških časih, ko se je družina selila po raznih hišah v Bistrici, o lovski družbi Tonetovega očeta, ki se je pri kartah in pogovoru tako sporekla, da je izgledalo kot, da bo vojna, a so naslednji hip bili ponovno prijatelji,

o kilometru (bistriški geometer) in Lujkotovem psu Timu ter njunih bližnjih srečanjih.

Še posebej pa je čutiti nekaj posebnega, ko govori o svoji vnukinji Niki. Res sta velika prijatelja.

S Tonetom nisva govorila o njegovih športnih dosežkih, o tem kaj je pomenil v šestdesetih letih za bistriško košarko in šport nasploh. Občutek sem imel, da raje govori o vseh drugih, kot pa o sebi. Mogoče kdaj drugič tudi o tem in še čem.

Še fotografijo, kjer so veliki prijatelji nono Tone, vnukinja Nika in Lucky smo napravili. Anja pa mi je odstopila nekaj fotografij iz njenih turnih smučanj iz Snežnika, pa iz Alp – Kanjavca. A sem izbral tisto, kjer so Tone, Nika in Lucky. Vsem Štembergerjem, vključno z Luckyjem hvala za prijetne urice.

Tisti, ki imate radi pse, pa tudi ostale domače živali in, ki v njih vidite prijetnega spremljevalca, člana družine, terapevta še kar naprej uživajte z njimi.

Vojko Štemberger

Njene oči

Telefon je zazvonil še pred sedmo uro zjutraj. »Pridi takoj, bojim se.«

Stopila sem k oknu in se zazrla v stavbo na hribu. Bolnišnica. Velikokrat jo gledam. Nič ni podobna drugim zgradbam. Nima belih zidov, nima rdeče strehe, nima polken, nima balkonov. Čepi na vrhu hriba kot nasedla podmornica.

Ko sem v njej in se zaziram skozi čudna okna, mi pogled zaobjame ves zaliv, vso modrino morja, vso belino alpskih vrhov, ki se kot biserna ogrlica nizajo na obzorju, pa vendar se nikoli ne zavedam vse te lepote. Zrem skozi okno in vsega tega ne vidim, čutim le tesnobo, strah.

Tako je bilo tudi tega jutra, ko sem hitela v njeno sobo.

Operacija je bila napovedana ob devetih. Sedela je na postelji. V njenih očeh sta se zrcalila zbežanost in strah.

V njenih velikih rjavih očeh ...

Te rjave oči. Neizmerno globoke. Zdi se, kot bi bile brez dna, kot bi nekaj manjkalo v njih. Pogled teh oči je bil tisti, ki mi je, že ko je bila dojenček, vzbudil dvom, da nekaj ni v redu, da so drugačne.

In vsakokrat, ko »ni pasla kravic«, ko ni kobacala, ko se ni dvigala, ko ni shodila, ko ni izgovorila prvih besed kot drugi dojenčki, in sem si dopovedovala in se tolašila, da bo še vse v redu, da je le nekoliko počasnejša v razvoju; mi je pogled v njene oči dal jasno vedeti, da ne bo nikoli taka kot drugi dojenčki, kot drugi otroci, kot drugi ljudje.

Da je drugačna.

V sobo je stopil zdravnik, ki naj bi jo operiral. Povprašal me je še po nekaterih podatkih, potem pa se je zatopil v dokumentacijo, ki mu jo je prinesla sestra.

Dvignil je pogled k meni: »Ali veste, da ima tudi tumor na pljučih? Viden je na rentgenskih posnetkih.«

Povedal je to kot najbolj vsakdanjo stvar, kot bi rekel: zunaj dežuje, ali pa: ura je devet, ali pa: na cesti je bila gneča...

Prišlo je kot strela z jasnega. Nenadoma so se mi tla pod nogami začela spodmikati. Prijela sem se za posteljno stranico, ker se mi je zdelo, da bom padla.

»In kaj zdaj?« mi je nekako le uspelo stisniti iz sebe.

»Ja, današnji poseg bomo opravili, potem pa bo potrebna še ostala diagnostika.«

Pogledala sem jo. Sedela je na postelji in naju gledala s svojimi velikimi rjavimi očmi.

In prvič se mi je zdelo dobro in prav, da te rjave oči ne razumejo prav vsega.

Breda Grlj

Hujšanje

Katera ženska je sploh popolnoma zadovoljna z obliko svojega telesa? Nobena. Niti tiste, ki se nam z bleščečim nasmehom razkazujejo z reklamnih panojev, z naslovnih modnih revij ali s televizijskih ekranov. Tudi te imajo kakšno pomanjkljivost, ki pa jo, seveda, popravijo. Operativno odvzamejo, kjer je preveč in dodajo, kjer je premalo. Dvignejo povešene prsi, jih po potrebi povečajo, zravnavajo kljukast nos, odpravijo celulit in še in še. Nam navadnim smrtnicam, ki nam denarnica ali pa zdrava pamet tega ne dovoljujeta, ostaja večna bitka s svojim telesom, predvsem z odvečnimi kilogrami.

Kot da ni dovolj, da si vsak dan pred ogledalom zaprepaščena otipavaš klobase sala, ki se ti nabirajo po trebuhu in okrog pasu, da gledaš zadnjico, ki je vsak dan širša, se še cel svet zaroti proti tebi.

Povsod in kar naprej te posiljujejo s samimi vitkimi lepoticami, kot da je prava ženska, inteligentna, učinkovita, delovna... lahko samo tista, ki ima mere prsi, pasu in bokov v pravilnem razmerju.

Ko prideš v trgovino in brskaš po policah založenih s tako tesnimi modnimi majčkami, da se resno sprašuješ, katera suhica si jih lahko natakne, in boječe vprašaš trgovko, če imajo mogoče večje mere, te samo zaničljivo pogleda: ne, gospa, tako velike številke pa nimamo.

Ko prideš k zdravniku in ti nameri visok pritisk ali ugotovi, da imaš holesterol, te obtožujoče pogleda: ja, gospa, shujšati bo treba. Kot da ni še noben suh človek imel visokega krvnega pritiska, ali ni še nobenega suhega pobrala kap.

Ko se potožiš, da te boljko kolena, se spet začudi, kako da ti to ni jasno: Ja gospa, kile, pomislite, koliko kil morajo nositi vaša kolena celo življenje, zdaj jim je dovolj. Shujšati.

Zdi se, da je za zdravnike to zelo priročen izgovor in se prav težko zadržijo, ko prideš

zaradi gripe, da te ne pokarajo: ja, gospa, kile...

Ni čudno, da se kar naprej odločam za hujšanje. Takrat, ko sprejem to odločitev, se začne z menoj dogajati nekaj čudnega. Moja osebnost se razcepi – razcepljena osebnost bi najbrž rekli temu psihologi.

Moj Jaz se razdeli na dva Jaza. Prvi Jaz je preudaren, pameten, on vse ve, kaj je prav in dobro zame. Ve, da če bom shujšala, me bo pogled v ogledalo osrečil, ve da si bom lahko oblekla eno tistih tesno oprjetih majčk, ki jih tako zavidam drugim, ve, da o visokem pritisku in holesterolu ne bo ne duha ne sluha, ve, da bodo moja kolena kar naprej gibčna, ve, da me ne bo nikoli zadela kap.

Drugi Jaz ničesar od tega ne ve, ve samo, da je neznansko lepo uživati v hrani. Njegova edina metoda je zapeljevanje. Zapeljuje te s sočno pečenko, s hrustljivo zapečenim piščancem, z juhicami, najbolj všeč so mu kremne, pa z omakami prelitimi preko testenin ali cmokov, krompirjevih, kruhovih, zdrobovih, skutinih, pa s pohanimi telečjimi zrezki, mladim odojkom na žaru, krompirjem na sto in en način, z vsemi mogočimi vrstami kruha, od olivnega, do čebulnega, od belega, ki je rahel kot pena, do polnozrnatega, pa z vsemi šunkami, salamami, pršutom, siri, tudi na solate in sadje ne pozabi, seveda le kot dodatek obrokom. Pri sladica se njegova domišljija brezbrežno razširi; sladolede, torte, zavitki, čokolatini, piškoti, polnjeni z najokusnejšimi kremami, prelitimi z vsemi mogočimi prelivi, narastki, rulade, krostate... Tukaj mu resnično nikoli ne zmanjka idej. Nenadkriljiv mojster je v sestavljanju jedilnikov, ob katerih se ti že, če samo pomisliš nanje, cedijo sline.

Med njima se vname strašen boj in zmaga seveda vedno drugi.

Odločitve o hujšanju ponavadi sprejemam po kakšnem dobrem, obilnem obroku. Takrat se mi zdi vse otročje lahko.

Seveda bom zdržala brez večerje, kako da ne.

Ne mine še veliko časa, ko se zapeljivo oglasi drugi Jaz. Pogled v hladilnik, se spomniš, kaj vse si danes nakupila, pa še tisti kruh, ki ga imaš najraje je v omari, pomisli, kako kompatibilen je z ovčjim sirom, mogoče še malo tiste šunke, pa par kislih kumaric...

Prvi Jaz se ne da. Pomisli, kaj si sklenila. Pojdi daleč od hladilnika.

Ubogam ga in grem na sprehod. Dan je lep, topel, spomladanski. Zagledam, da je odprta sladoleđarna njam, njam, prvič v tem letu. Drugi Jaz stopi v akcijo. Pogledj, tukaj imajo vedno najboljše sladoleđ, eno kepico, kaj pa je to takega. In že stojim pred pultom zazrta v številne razstavljenе sladoleđe, ki tekmujejo, kateri bo imel lepšo barvo in boljši okus. V zadregi sem. Eno kepico, katerega naj izberem. Vzemi tri, prišepne drugi. In predno se prvi utegne zoperstaviti, že ližem ogromno porcijo sladoleđa.

Ponoči, kadar me mučijo skrbi, da ne morem spati, je boj med prvim in drugim še hujši. Vsak od njiju me hoče pridobiti na svojo stran:

Kaj, če bi vstala in šla do hladilnika. Ne, ne stori tega, se spomniš, kaj je zjutraj pokazala tehtnica.

Samo pogledj v hladilnik, ni treba, da bi kaj jedla.

Pomisli na krilo, ki ga ne moreš več zapeti.

Kaj pa tisti sir, ki ga imaš tako rada. Poletje je pred vrati, spet te bo sram obleči kopalke.

Samo malo sira, tako brez kruha. Kdo bi vzdržal? Vstanem, se najem in blaženo zaspim.

Breda Grlj

Smučarski skoki

Tisti dan, ko je razredničarka povedala, da si bomo gimnazijci ogledali smučarske skoke v Planici, je v razredu završalo. Sošolci so se sklanjali drug k drugemu in šepetali, kdo bi vedel kaj. Novica, da bomo šli v kraj, ki se mi je zdel na robu sveta, me je prevzela. Mogoče zaradi zgodne pomladi, ki je bila tisto leto tako silovita in so zvončki ob reki cveteli tudi tam, kjer jih druga leta ni bilo. Bila je pomlad in mojih sedemnajst let. Tudi to, da bomo potovali z vlakom v kraje, ki jih še nisem videla, me je popolnoma prevzelo. V Planici se bo godilo nekaj, česar nisem še nikoli videla. Moje pričakovanje je bilo tako silovito, da se nekaj dni nisem učila.

Napovedani dan pa se je hitro približeval in zato je bilo treba doreči priprave. Pravzaprav nisem natančno vedela, kako naj se pripravim. Če pa že gremo daleč, saj bomo potovali ves dan in bo na cilju vznemirljiv in nenavaden dogodek, potem moram biti urejena. Premišljevala sem kaj v svoji garderobi lahko spremenim. Natančneje sem pregledala plašč. Bil je ponošen in ob gumbnicah se je zlizano svetil. Hlače so bile primerne le za v šolo. Odločila sem, da bo za tako slovesno potovanje primerno krilo in fine nogavice. Da bi bil videz popoln, sem opustila vsako misel na ponošene čevlje. Sklenila sem kupiti nove. Za lepši videz sem bila pripravljena porabiti ves svoj prihranek.

V prodajalni čevljev sem bila zelo vznemirjena. Toliko in tako lepih čevljev na kupu, še nisem videla. Kako naj bi jih, ko pa sem bila prvič v takšni prodajalni. Čevlje, kolikor sem jih v življenju imela, sem dobila v dar, ponošene. Izložbe s čevlji sem si že ogledovala, te pa so bile manj razkošne od tega, kar sem videla na policah trgovine. Begala sem od modela k modelu, ogledovala in v mislih pomerjala in ocenjevala kateri bi bil lepši. Na koncu sem le naredila selekcijo. Izpustila sem najdražje.

Prodajalki sem povedala, da bom čevlje obula za ogled smučarskih skokov v

Planici. Peljala me je k polici z visokimi čevlji, ki so imeli debele podplate in so jih zavezovale debele vezalke. Mene pa je vleklo k polici z elegantnimi čevlji z visoko peto, spredaj nevarno izrezanimi, da bi jih ob nepravilni hoji lahko izgubila z noge. Prav za to priložnost sem potrebovala prave, kupljene, najlepše čevlje, kakršnih še nisem imela. Priložnosti, da se izkažem lepo obuta, so bile redke in Planica se mi je usedla v srce kot prava.

»Te, črne, bom kupila!«, sem pokazala prodajalki na bleščeče čevljičke z visoko peto. No, saj sem že povedala, da me je pri njih ganil tudi globok prednji izrez. Pri vsem tem me je nekje daleč v mislih preganjalo, da bo prva hoja v takšnih čevljih, težka. In se je prihuljeno oglasil skriti glasek: »Saj potujete v Planico šele pojutrišnjem!« Dokončno sem se odločila in zložila denar na pult.

Moja odločnost ni zalegla. Prodajalka, ki se ni hotela ločiti od čevljev z debelimi podplati, je odločno povedala, da mi izbranih čevljičkov ne bo prodala. Moje razočaranje je bilo preveliko. Prav velikih izkušenj s prodajalkami nisem imela, vendar se mi je ta zdela svoje glava, trmasta in nemogoča. Čevljev, ki so bili všeč meni, nisem mogla kupiti, ker je ženska za pultom hotela prodati čevlje po svojem okusu. Najino pogajanje se je končalo. Našla je nov izgovor in privolila sem, da levi čevljev odnesem domov, naj tam odločijo. Samo da ji ustrezem, sem si mislila. Jutri ji že povem, da so doma navdušeni nad mojo izbiro.

Ko sem doma odvila črn čevljiček z visoko peto in brez ovinkarjenja povedala, da jih bom obula za izlet v Planico, spet ni bil nihče na moji strani. Zarota!

Ko sem naslednji dan po šoli šla v prodajalno, je prodajalka z dvema prstoma nežno prijela črni čevljiček in ga zmagoslavno položila na srednjo polico, ob tem pa se ji je čez lica raztegnil zmagovalni nasmeh. »Kako je hudobna!«, sem

zašepetala sošolki še preden so se za nama zaprla vrata prodajalne.

In verjemite, smučarske skoke v Planici, sem videla. Moji stari čizmi so bili do zadnjega vlakna premočeni in sneg je vanje silil od spodaj in zgoraj. Visoko v zraku sem videla plavati ljudi in vriskanje množice me je popolnoma prevzelo. Mojemu doživetju pa je vseeno nekaj manjkalo. Misel na čudovite čevljičke z visoko peto in globokim izrezom, me je grela, čeprav me je ves dan zeblo v noge.

Danica Pardo

Zgodovinarica - muzealka se predstavlja

Nisem doma v vaših logih, pa tudi med upokojenske vrste še ne sodim. Hodim pa veliko po službeni dolžnosti po vaših krajih in se srečujem največ z ljudmi, ki preživljajo tretje obdobje svojega življenja, zato sem verjetno bila tudi prijazno povabljena k soustvarjanju vašega glasila. Seveda sem takoj izkoristila priliko, da predstavim moje delovanje v vaši občini, predvsem pa, da se zahvalim vsem, ki ste me in me še boste sprejeli v svoje domove, mi pomagali sestavljati zgodovinski mozaik teh krajev in ljudi, zbirali podatke in mi posojali ali darovali stare fotografije ter drugo gradivo.

Pokrajinski muzej Koper pokriva med drugimi tudi občino Ilirska Bistrica, zato nekateri kustosi sodelujemo pri projektih, ki se izvajajo ali se skušajo izpeljati v vaši občini, največkrat na pobudo predstavnikov Društva za krajevno zgodovino in kulturo. Prvi projekt, h kateremu sem bila pritegnjena leta 2000, je bil postavitve stalne šolske zbirke za Primorsko v šoli na Premu. Lepo zastavljen projekt z naslovom »Primorska slovenska šolska zbirka na Premu«, ki bi dal Kettejevi spominski sobi še dodatno vsebino in pomembno dopolnil turistično ponudbo teh krajev, ni bil nikoli realiziran (nekateri pobudniki še vedno upajo, da stvar ni popolnoma propadla), ker ga občina ni finančno podprla. Drugi projekt, ki ga je finansiralo Ministrstvo za obrambo, pobudnik pa je bilo vodstvo 42. brigade Slovenske vojske komandant Drago Božac in njegov namestnik Božo Horaček, je bil postavitve stalne vojaške zbirke v stavbi strelišča danes že nekdanje vojašnice, z naslovom »Oj, ta vojaški boben - Vojaško življenje v 20. stoletju med Snežnikom in Slavnikom«. Projekt pa sva s sodelavcem Mihom Štembergarjem, ki je skupaj z vojaki izvajal dela in s predmeti napolnil muzej (kasneje pa naj bi zanj tudi skrbel), izpeljala samo do polovice zaradi reorganizacij v Slovenski vojski, ki so se končale z ukinitvijo vojašnice. Po delih je bila razstava dvakrat obeležena s slavnostno otvoritvijo, vendar ni bila v celoti postavljena (vsebinsko smo jo postavili do leta 1945).

Slovenska vojska je po ukinitvi vojašnice s svoje strani poskrbela, da vojaška zbirka kljub temu zaživi - bistrski občini je predala celotno zgradbo, v kateri je stala razstava, z že postavljenimi razstavo in s tem tudi skrb za njeno nadaljnjo usodo. Danes je prostor zaprt, seveda brez predmetov, verjetno s še postavljenimi panoji - kulisami in fotografijami, za katere pa ne vem pa, v kakšnem stanju so. Res škoda, saj je to bila priložnost, da dobi občina Ilirska Bistrica končno svoj muzej, vojaško zbirko pa bi lahko v isti stavbi dopolnila še z zgodovinsko-etnografsko zbirko, ki jo predvsem člani Društva za krajevno zgodovino in kulturo ter njihovi somišljeniki že dolga leta skušajo umestiti v ta prostor.

monografije, ki so bili izbrani med akterji te dobe. Tako se je leta 2001, skoraj že v obupu, obrnil name takratni predsednik Odbora, danes že pokojni Danilo Petrinja, in me pregovoril, da sem sprejela to nalogo, seveda pod določenimi pogoji. Omejila sem se samo na nekdanje brkinsko okrožje (nekdanje istrsko in pivško okrožje že imata svoji monografiji), ki pa ga želim podrobno obdelati, pregledati vse možne vire, zbrati in preveriti čim več podatkov na terenu. Tako bom dobila najbolj verodostojno podobo dogajanj tistega časa, razčistila detajle v zvezi s padlimi in z žrtvami, z njihovimi imeni in usodami, zbrati želim čim več različnih pričevanj, ki mi bodo osvetlili do sedaj zapisane zgodbe.

Sodelavki na terenu: Slavka Jenezinova (levo) in Elza Poštarjeva ob spomeniku žrtvam v Jerandovi ogradi pod Kilovčami.

Že nekaj let pa na pobudo Odbora aktivistov OF za južno Primorsko pri Zvezi združenj borcev itd. v Kopru sistematično obdelujem vse vasi v nekdanjem brkinskem okrožju, to je partizanski upravni enoti, ki je med drugo svetovno vojno pokrivala območje med Jelšanami in Petrinjami, vključno z Vremsko dolino. Že od ustanovitve se Odbor trudi pripraviti monografijo o nekdanjem južnoprimeškem okrožju, kar je bila tudi naloga vsake domicilne enote. Preširoko zastavljeno delo pa nikakor ni moglo biti realizirano, tudi zaradi umiranja piscev

Poslušam pa seveda tudi nenapisane zgodbe, saj želim dopolniti to medvojno brkinsko-bistriško zgodbo tudi z dosedaj izpuščenimi zgodovinskimi poglavji, od katerih nekateri danes tako burijo in razdvajajo Slovence, ker v preteklosti niso bile javno niti omenjene, kaj šele analizirane. Moj namen je napisati knjigo za prihodnje čase, izdelati sintezo in analizo dogajanj med drugo svetovno vojno, ko se je na eni strani osvobajalo to ozemlje od okupatorjev in njegovih domačih sodelavcev, na drugi pa v okviru Osvobodilne fronte gradilo novo, socialno

pravičnejšo državo. Velik del knjige pa bo namenjen predstavitvi vsake vasi posebej v obliki anketnega lista, ki sem ga izdelala za ta namen in po njem zbiram različne podatke po vaseh; zaključili pa jo bodo popisi vseh vrst žrtev druge svetovne. Bodoča knjiga z naslovom »Svet med Snežnikom in Slavnikom v osvobodilnem in državotvornem gibanju 1941-1945« bo tako dopolnitev knjige Maksa Zadnika o Istrskem odredu, kjer širše obdeluje vojaško dogajanje in ki mi je bila zelo koristna pri mojem sestavljanju zgodovinskega mozaika.

Že knjiga sama bo dragocen vir podatkov za različne potrebe, najbolj dragoceno pa bo opravljeno delo v celoti, saj bodo na eni strani podatki analizirani in preverjeni, ne samo avtomatično prepisani z vsemi napakami vred, na drugi strani pa istočasno na terenu zbiram še druge podatke, fotografsko in arhivsko gradivo, s katerim izpopolnujem naš arhiv.

Naj zaključim s ponovno zahvalo vsem mojim sodelavcem na terenu, ki so si prijazno vzeli čas, da so mi posredovali zelene podatke in gradivo, pa tudi sami so iskali in preverjali podatke zame. Koliko minešter, domačega kruha in drugih domačih dobrot sem bila deležna, koliko jabolčnika, kave in čaja sem popila, pa še domov sem marsikaj prinesla. Prava brkinska in bistriška gostoljubnost! Koliko smo se nasmejali, pa tudi kakšno solzo obrisali ob spominu na težke in krute čase! V veliko zadovoljstvo mi je, ko vidim, da so ljudje v večini zadovoljni, ko imajo priliko pripovedovati o teh težkih časih, za večno zapisanih v njihov spomin, in da bo ta spomin ostal za naše zanamce.

Seveda tudi dostikrat slišim očitke, da je sedaj prepozno, da je dosti od njih, ki bi lahko kaj povedali, umrlo, da je spomin že zamegljen. Pa vendar - toliko podatkov še vedno lahko zberem in preverim, da bo zgodba dogajanj med drugo svetovno vojno v Brkinih in na Bistriškem precej verodostojna, še posebno zato, ker so

mного pričevanj zbrali že drugi pred menoj, jaz pa jih preverjam in dopolnjujem.

Nazadnje še poziv vsem, ki mi še lahko kako pomagate, s podatki ali fotografijami, saj je to verjetno zadnja prilika, da se čim širše dokumentira naša preteklost. Za menoj verjetno ne bo nobenega več, da bi se lotil tega dela tako na široko, pa tudi drugače bo prepozno. Že do sedaj je veliko gradiva in predmetov končalo na smeteh, ljudje pa tudi ne živimo večno.

Vlasta Beltram

Mislim

Mislim, da si ti,
ko mi veter boža lice.
Mislim, da si ti,
ko slišim pesem drobne ptice.
Mislim, da si ti,
ko ob meni trava zašumi.
Mislim, da si ti,
ko potok glasno žubori.
Mislim, da si ti,
ko se pred vrati zvonec oglasi.
Mislim, da si ti
ko me v jutru sonce prebudi.
Mislim, da si ti,
ko nekje slišim glas,
ki tiho, tiho šepče:
»Ti si ključ do moje sreče.«

Narcisa

Po pomladi je dišalo
narcisa mala se svetu je pokazala.
Kot na predstavi balerina
belo krilce je nosila.
Dolgo zimo se z mrazom je borila,
da bi na pomlad nas razveselila.
Se veter je zaljubil vanjo,
vsak dan jo vabil je na ples.
Narcisa mala pa se je branila češ,
da od mraza boli jo glava.
Tolažil jo je vetrič in obljubil,
da bo z juga ji prinesel tople sape,
potlej bosta pa plesala.
Res ji veter je prinesel toplih sap.
Objel jo je čez pas,
cvetka se z njim rada je na ples podala.
V divjem ritmu sta plesala.
Narcisa se je prav do tal sklanjala,
poskakovala in se veselila.
Po nekaj dneh plesanja,
se ji je obleka naprašila.
Zgubila lesk, barvne čipke polomila -
potlej pa jo je pomladna ploha umila.
Ko se je pogledala, se je zgrozila:
Joj, kaj z obleko je storila!
Taka ni nikomur v ponos!
Uboga cvetka ni več plesala.
Žalostna se je v travo skrila,
naslednje leto nas bo spet razveselila.

Ana Seles

Razvejana dejavnost jih bogati in povezuje

Člani društva diabetikov iz Ilirske Bistrice so na najlepši način obeležili 14. november, svetovni dan sladkorne bolezni. Na krajši slovesnosti so 12. novembra 2005 predali namenu na novo urejene društvene prostore v Levstikovi ulici v Ilirski Bistrici. Ob razumevanju bistriške občine, pomoči nekaterih sponzorjev in predvsem s prostovoljnim delom prizadevnih članov so bistriški diabetiki dobili svoj dom.

urejajo prostore in izvajajo preventivne programe na prostovoljni bazi. Ob tem se je pošalil, da želi društvu čimmanj članov, ker si želi, da bi čimmanj občanov obolelo za sladkorno boleznijo.

Na površini 50 m² so uredili nekoliko večji prostor za sestanke, strokovna predavanja in kolektivno telovadbo, ki jo izvajajo pod strokovnim vodstvom višje medicinske

Pa ne zaradi članarine, ki je minimalna, pač pa zaradi strokovne pomoči in nasvetov, kako se spopadati s to neozdravljivo boleznijo,« pravi Bergoč.

Glede na to, da sta šport in rekreacija (čimveč gibanja), še kako pomembna v spopadu bolnika s sladkorno boleznijo, je društvo diabetikov poskrbelo tudi za ta vidik udejstvovanja članov. Vse leto skrbi za tedensko balinanje diabetikov. Poleti na prostem, v Ilirski Bistrici, pozimi pa v balinarski dvorani v Zabičah.

Diabetiki so se pridružili Rdečemu križu in ostalim organizatorjem vsakoletnih pohodov za zdravje, ki postajajo vse bolj obiskana rekreativna akcija na bistriškem.

Ob razvejenem družabnem življenju, srečanjih in izletih, ki jih organizirajo za članstvo, je treba posebej poudariti sedemdnevno preventivno izobraževalno okrevanje, ki ga vsako leto izvedejo v enemu od slovenskih zdravilišč.

Ker sladkorna bolezen ne izbira po starosti, si v društvu prizadevajo tudi za ozaveščanje mladih in spoznavanje lastnosti diabetesa. Prav zato so že pred leti začeli sodelovati z nekaterimi bistriškimi osnovnimi šolami in pomagali pri izvajanju tekmovanj o znanju o sladkorni bolezni. V lanskem letu so se poleg učencev OŠ Antona Žnideršiča iz Ilirske Bistrice, OŠ Toneta Tomšiča iz Knežaka in OŠ Rudija Mahničiča – Brkinca iz Pregarij, ki že nekaj let uspešno tekmujejo iz poznavanja o diabetesu, so se v lanskem letu pridružili tudi učenci OŠ Rudolfa Ukoviča iz Podgrada in OŠ Dragotina Ketteja iz Ilirske Bistrice.

Zgornji prispevek je povzet po članku, ki ga je za Primorske novice napisal novinar Tomo Šajn.

Kot je na odprtju prostorov na zelo primerni lokaciji v starem delu mesta dejal dolgoletni agilni predsednik Ivan Bergoč, je bilo pritličje hiše v Levstikovi 5 v zelo slabem stanju. Praktično je bilo treba urediti vse na novo – od električnih instalacij, do tlakov in sten, kar so naredili pretežno s prostovoljnim delom.

V obnovo in opremo, ki so jo dobili pod ugodnimi pogoji enega od sponzorjev, so vložili 800.000,00 SIT, od česar je 300.000,00 SIT prispevala državna Fundacija za financiranje invalidskih in humanitarnih organizacij, 300.000,00 SIT Zveza društev diabetikov Slovenije. Razliko pa je zbralo društvo samo. Odprtja prostorov se je udeležil tudi župan Anton Šenkinc, ki je ob čestitkah za novo pridobitev dejal, da občina podpira društva, ki s prizadevnim delom in lastnimi vložki

sestre Vide Slavec vsak četrtek med 17. in 18. uro. V društveni pisarni, ki je odprta vsako sredo od 11. do 12. ure, na semanji dan, dvakrat v mesecu, od 10. do 12. ure, si bodo diabetiki lahko izmerili sladkor in se seznanili z novostmi v delu društva. Vpisovali bodo tudi nove člane. Kot je napovedal predsednik Bergoč, pa nameravajo kupiti tudi napravo za merjenje holesterola in tlaka. Uredili so tudi priročno kuhinjo, kjer bodo občasno lahko izvajali učne delavnice – priprave obrokov za sladkorne bolnike.

Bistriško društvo diabetikov šteje kar 300 članov s plačano letno članarino, po oceni vodstva in medicinskih delavcev pa ima na bistriškem kar 1000 od 14.000 prebivalcev večjo ali manjšo stopnjo povečanega sladkorja v krvi. »Mnogi se tega niti ne zavedajo, zato bi jih radi vključili medse.

Kako smo doživeli Trst

Kulturna klepetalnica univerze za tretje življenjsko obdobje iz Ilirske Bistrice je organizirala ogled razstave *Histria* v Trstu.

Mrzel januarski dan nas ni oviral, da bi izkoristili obisk Trsta tudi za zgoščen ogled znamenitosti mesta.

Prvi del ogleda je bil kar v obliki panoramske vožnje po habsburškem delu. S kratko in jedrnato razlago nas je vodil naš stari znanec gospod Franko Kazian.

Na južni železniški postaji nas je v parku pozdravila, še vedno najbolj priljubljena avstrijska cesarica, Sisi. Sledila je vožnja ob obali mimo najmogočnejših palač tržaških ladjarjev in podjetnikov, hotelov, cerkva – imenovanih terezijanska četrt, ki je sredi 18. stoletja postala simbol novega Trsta. Na področju solin ga je dala zgraditi Marija Terezija, njeno delo pa je nadaljeval sin Jožef. S svojo politiko razsvetljene vladarice je pospeševala vsestranski razcvet mesta, ki je postalo eno izmed najpomembnejših evropskih luk.

Nato smo se vozili vzporedno z jožefinsko četrtjo, mimo mestnega akvarija, Karlovega pomola in nato na grič sv. Justa, ki je zgodovinsko jedro mesta Trsta. Že od rimskih časov se je po pobočju razvijalo pomembno naselje. O tem pričajo ostanki amfiteatra, vodovoda in civilne bazilike (sodišče, vlada) na vrhu griča ter propileje (stebrovje), ki naj bi vodile v posvečen prostor.

V 5. stoletju so na vrhu zgradili starokrščansko baziliko. Na tem mestu stoji danes katedrala sv. Just, ki se je razvila iz cerkve posvečene Materi Božji in kapelice zaščitnika mesta sv. Justa. V katedrali so očarljivi zlasti mozaiki v Marijinem oltarju, v bizantinskem slogu.

Še prekrasen pogled na Tržaški zaliv in kraško zaledeje in že se spustimo v mesto.

V drugem delu smo se sprehodili po Velikem trgu, občudovali vodnjak štirih celin; po ozkih ulicah, kjer so živali znameniti umetniki ItaloSvevo, James Joyce, ... Mimogrede: opazili smo, da Tržačani resno obnavljajo stare palače, pročelja (evropski denar!).

Sprehod smo zaključili v palači muzeju Revoltella. V palači je že pol leta postavljena razstava *Histria*, to je razstava restavriranih sakralnih umetnin, ki so jih italijanski oblastniki leta 1940 odtujili iz piranskih in koprskih cerkva z namenom, da jih zaščitijo pred vojnim uničenjem.

V prostornih sobanah, na belih stenah v diskretni svetlobi, se pred nami zvrsti 21 umetnin znamenitih beneških slikarjev od 14. do 18. stoletja: Veznezijanija, Vivarinija, Carpaccia ter Tiepola. Impresivne so podobe madone z Jezusom, trpeči Kristus, oznanjenje, ... Bogato razstavo si človek » z one strani meje« ogleduje z mešanimi občutki, saj še vedno ni povsem znano, kje bodo (baje Benetke) te umetnine po zaprtju razstave. Kaj pravi o tem evropska zakonodaja?

Spustila se je noč. Vračamo se proti domu. Stotere luči Trsta, tega mesta med Srednjo Evropo, Jadranom in Krasom, tako poudarjano, »mesta: različnih kultur, ver, narodov« (Ne pozabimo: tudi Slovencev!), nas pozdravljajo.

Bogati vtisi polzijo skozi misli. Skoraj bi pozabila, da je za mano pred nekaj meseci prav v tem, tako kulturno pestrem mestu, nek mladec (mulo, bi rekli Tržačani) vpil: Sciava! (sužnja, manjvrednica). Do kdaj?

Grde misli na stran!

Ustavili smo se še v gostilni Pri Ukčovich v Hrušici; si privoščili tradicionalno zimsko jed krompir »v zevnici«, se posladkali z dobrotami gospe Lori, ki je praznovala okrogli jubilej; zapeli več žalostnih in nekaj veselih in na koncu smo objeli in poljubili gospodarico gospo Verico. Nasvidenje.

Doma so nas čakale tople postelje.

Življenje ni ne lepo ne grdo, je originalno! (Italo Svevo)

Zabeležila Marica Gaberšnik

Obisk

Če ti ni tuja skrb za bližnjega, če ti ni odveč pomoč sočloveku, potem kreneš tudi na pot prostovoljnega dela in aktivnosti pri Rdečem križu. Vsaj tako se začne marsikatera zgodba naših aktivistov.

Svojo pripoved nam je za strani našega glasila zaupala dolgoletna članica bistriškega RK, Leopoldina Uher.

Številni jo poznajo kot Poldko in te dni smo bili pri njej v Domu starejših občanov v Sežani, kjer prebiva zadnja štiri leta.

Vseh njenih spominov iz 40 let prostovoljstva, se ne da zapisati. Od leta 1956, ko se je z družino preselila v Kilovče, je bila zadolžena za izpeljavo številnih nalog na terenu. Dolga leta je teren petih vasi, to so Kilovče, Dolnja in Gornja Bitnja, Prem, Janeževo Brdo in Ratečevo Brdo, obiskovala peš.

Težko bi bilo naštetati vse akcije iz tistega časa. Rada se spominja ljudi tega brkinskega konca, ki jim je posvetila toliko svojega časa in energije. V dnevnem časopisu so takrat objavili, da je bilo to področje tudi po njeni zaslugi med najaktivnejšimi na Bistriškem. Opravljeno delo ji je tudi danes v ponos saj ga je opravljala po svojih najboljših močeh, s poslušom in voljo. V pomoč ji je bilo tudi znanje, ki ga je pridobila v 20 urnem tečaju prve pomoči in 18 urnem tečaju za nego bolnika. Sama je v tistem času postala tudi krvodajalka. Ni ji žal svoje odločitve.

Da je spomin na njeno delo živ, povedo tudi številna priznanja, med njimi tudi zlati in srebrni znak, ki ju je za delo pri RK prejela od jugoslovanske organizacije.

In kot pravi Poldka, čas vse vzame in odnese. Vendar se je v domu, kjer je nastanjena, srečala z novimi izzivi. Aktivna je na vseh področjih. Je članica društva Vesela jesen, lotijo pa se vsega po malem. Tudi tu pomaga sostanovalcem in se na vsakem koraku razdaja v sožitju z njimi, da jim je lepše in je njihovo sobivanje bogatejše.

Na priznanjih, ki jih je tu prejela, so zapisali »za nesebično pomoč sostanovalcem«.

Da, obiskala sem Poldko, ki je na Bistriškem štiri desetletja bila v pomoč ljudem v stiski. Ta dan, bil je torek, sem si zapomnila, ker nisem bila v napoto Poldki in njenim sostanovalcem, saj sem lahko pela z njimi naše lepe narodne. In verjemite, odlično nam je šlo.

Danica Pardo

Ob zaključku 80-urnega tečaja prve pomoči so si tečajniki dne 25.05.1979 ogledali prostore dograjenega in opremljenega Kliničnega centra v Ljubljani. Po ogledu so darovali kri.

Novo ime zbora

Pevci Mešanega pevskega zbora Društva upokojencev Ilirska Bistrica, ki pojejo že triindvajseto sezono, so na svoji redni pevski vaji v decembru 2005 sklenili, da zbor poimenujejo po Avgustu Šuligoju.

Pobudo je sprejel upravni odbor Društva upokojencev Ilirska Bistrica in na svoji seji 16.12.2005 sklenil, da se polno ime društvenega zbora, glasi:

**Društvo upokojencev Ilirska Bistrica
Mešani pevski zbor Avgusta Šuligoja
Ilirska Bistrica**

Kdo je bil Avgust Šuligoj

Bil je učitelj, izjemen pedagog, glasbenik, zborovodja, utemeljitelj sodobnega mladinskega zborovstva in srčno dober človek, berem v objavljenih dokumentih.

Bistriško društvo za krajevno zgodovino in kulturo in Krajevna skupnost Dolnji Zemon, sta 11. decembra 2005, na stavbi krajevne skupnosti na Dolnjem Zemnu odkrila spominsko ploščo temu izjemnemu možu. »Danes se je Avgust Šuligoj vrnil domov,« je povedala Breda Šip, nečakinja Rezike Koritnik, dolgoletne pevke v zboru Trboveljski slavček, katerega je vodil. V svojem nagovoru je govorila o izjemnem pedagogu in človeku. O njegovih pevcih in zborovodji, o njihovi izjemno uspešni poti

izvemo še več, če preberemo knjigo Mi smo pa od tam doma.

Ker sem tudi jaz pevka, me je v knjigi prevzela strokovna in človeška podoba zborovodje Avgusta Šuligoja. Skoraj težko je izmeriti razsežnosti Šuligojevega dela, a če bo prostor v Jesenskih listih dovolil, vam odgrnem tudi kako stran iz objavljenega.

Pa pojdemo po njegovi poti, od 11. novembra 1900, ko se je Avgust Šuligoj rodil v prostorih osnovne šole v Dolnjem Zemnu, kjer je učiteljeval njegov oče. Osnovno šolo je nadaljeval v Ilirski Bistrici. Prvo glasbeno znanje si je najbrž pridobil na goriškem učiteljišču v letih 1912–15, saj so znani njegovi stiki z dve leti mlajšim Lojzeto Bratužem. Zaradi vojne je moral šolanje na učiteljišču nadaljevati v Ljubljani, maturiral pa je v Gorici leta 1920.

Nato ga je pot vodila po naših krajih, saj je krajši čas učil v Nadanjem selu (1920/21), nato v Šembijah (1922/23), na Ostrožnem Brdu (1922/23) in v Knežaku (1921/22 in 1923–26). V teh krajih si je ob poučevanju nabiral tudi zborovsko prakso s šolskimi in odraslimi zbori.

Najboljše zglede za svoje pevsko delovanje pa je Šuligoj dobil pri pevskem zboru Zveze jugoslovanskih učiteljskih društev v Italiji (UPZ) in njegovem umetniškem vodji Srečku Kumarju. Šuligoj je bil med ustanovitelji tega slavnega primorskega učiteljskega zbora v začetku leta 1922.

V tistem spodbudnem okolju se je nedvomno začela njegova visoka šola zborovodstva. Tam je leta 1924 nastala tudi Kumarjeva znamenita zbirka Otroške pesmi, ki je Šuligoja usmerila v iskanje novih poti sodobne mladinske glasbe. Čez nekaj let jo je udejanjal in nadgradil s Trboveljskim slavčkom.

Čas na Primorskem je bil namreč Šuligoju kratko odmerjen, a dovolj dolgo, da je okusil prvo svetovno vojno, vzpon fašizma, ukinjanje slovenskega šolstva ter težke

socialne razmere, ki so ga preoblikovale za vse življenje. Zaradi kulturnega delovanja so ga kmalu začele preganjati fašistične oblasti. Da bi se izognil premestitvi v notranjost Italije, se je v začetku leta 1927 umaknil – tako kot še mnogo primorskih učiteljev – v Jugoslavijo. Po krajšem službovanju v Retečah pri Škofji Loki, ga je pot zanesla v Trbovlje, kjer je našel drugi dom. V desetletju pred drugo svetovno vojno si je tam postavil trajen spomenik z mladinskim zborom.

In tako se začne zgodba o Trboveljskem slavčku.

Na osnovni šoli Trbovlje-Vode se je Avgust Šuligoj zaposlil v jeseni 1927 in postopoma začel ubirati svojo umetniško pot. V želji po poglobitvi zborovodskega znanja se je napotil na Dunaj in v Prago na hospitacije k evropsko uveljavljenim mladinskim zborom.

V šolskem letu 1930/31 je ponovno zbral 100-članski mladinski zbor in začelo se je bogato desetletno obdobje, ki je brez primere v slovenskem mladinskem petju. Tedanjega časa pa Šuligoj ni izrabil le za izobraževanje, ampak se je prav tako skrbno poglobil v strahotne socialne razmere rudarskih otrok, ki so v tistem času okušali hudo gospodarsko krizo. V Trbovlje je prišel v času, ko je odkup premoga iz dneva v dan padal, ko so se pri rudniku vrstile redukcije. Množica rudarjev je ostala brez zaslužka, njihove družine pa brez kruha.

»Dobro se še spominjam žalostnega prizora – bila sem še otrok –,« pravi Rezika Koritnik v svoji knjigi, »ko je gruča rudarskih žena in mater z jokajočimi otroki v naročju in ob sebi, pred rudarskim magazinom prosila trgovske pomočnike naj jim za »božjo bolje« dajo na up nekaj moke, da bi spekle kruh; ali pa vsaj toliko, da bi skuhale močnik in bi za nekaj časa potolažile lačne, jokajoče otroke, ki so prosili: »Mama, kruha, mama, lačen sem, lačen!« Toda pomagale niso ne prošnje mater, ne jok otrok. Kasneje so se

organizirale in množično odšle pred rudniško upravo ter zahtevale takojšnjo pomoč. Rudniška uprava se je zbal razjarjene množice in jih odpravila z obljubami. Obljub seveda niso izpolnili, zato so žene odšle pred rov in ga zastražile, tako da rudarji štiri dni niso mogli na delo. S tem so prisilile upravo, da jim je brezplačno razdelila moko in nekaj denarja. Bil je to obupen čas, čas lakote in siromaštva, ki ga zdaj le malokdo lahko razume.

Ko se je Avgust Šuligoj v novem kraju dodobra razgledal in dojel socialno stisko rudarskih in delavskih družin, se je najprej posvetil proučevanju tamkajšnjih razmer in se temeljito seznanil z njihovim vsakdanjim življenjem. Vsak dan je gledal v razredu blede, shujšane obraze otrok – mnogo med njimi je bilo jetičnih – in kot čuteč človek razmišljal, kako bi jim pomagal. Že kmalu je ugotovil njihovo glasbeno nadarjenost in odlične glasove. Ob tem se mu je utrnila ideja, da bi lahko ustanovil pevski zbor rudarskih otrok. A ne običajnega, ki bi prepeval samo na proslavah v domačem kraju, temveč kvaliteten zbor, ki bi lahko nastopal tudi zunaj Trbovelj, na večjih koncertnih odrih. Zasnoval je načrt s katerim bi pomagal rudarskim otrokom v socialnem in kulturnem pogledu. Njegov cilj je bil plemenit: posvetiti vse svoje sile tej ubogi mladini, stopili z njo pred občinstvo ter ji dati možnost, da preizkusi svoje sposobnosti ter se zave, da ima tudi ona pravico do kulturnih dobrin.« (Rezika Koritnik: Mi smo pa od tam doma)

Avgust Šuligoj je o svojih ugotovitvah pisal tudi v pedagoški glasnik, tako je Popotnik št. 7 v letniku 1928/29 objavil:

»Da boš imel jasno sliko o življenju med temi stenami, stopi z menoj v barako, ki ima kuhinjo v sredini. Iz te kuhinje, ki služi vsem stanovalcem barake, vodi dvojne vrat v dve sobi.

V eni stanujejo samci, okrog dvajset iz vseh koncev države, v npravstvenem pogledu vseh vrst. V drugi sobi pa so rudarske družine z otroki. V notranjost sobe samcev ne gremo, zanima nas njihovo

skupno občevanje z otroki v kuhinji, kjer so mnogokrat prepuščeni sami sebi. Kaj vse se tam sliši in vidi, ni potrebno, da omenjamo. Stopimo v družinsko sobo. Postelje ob stenah, par zabojev posredi sobe s strganimi capami, brez omar za obleke, brez vsakega okrasja. Ob steni je peč in zaboj za premog. Na stropu visi luč, ki medlo osvetljuje koščenjake, ki si s kartami krajšajo čas in z »lepimi« besedami »bogatiijo« okoli stoječim otrokom besedni zaklad. Da bo spanje bolj omamljivo, napolnjujejo zrak z dušičim dimom močnega tobaka. Štirje rudarji z družinami, kjer je sedem otrok, ima v tej sobi dom. En rudar prihaja z dela ob 22. uri, drugi ob šesti uri zjutraj in tretji popoldne. Španskih sten ni med njimi...Kam naj gredo ti otroci, da ne bodo priča dogodkom? V kuhinjo k samcem? Na pol nagi ven na mraz? Za male je otroški vrtec predaleč. Kam? Kam? In kdaj naj pišejo naloge in se uče? Če imajo ti otroci umazane zvezke, je li kaj čudnega? V šoli so le pol dneva in še ta ne more nuditi, kar bi morala – 24 razredov je stlačenih v 12 šolskih sob. « (Rezika Koritnik: Mi smo pa od tam doma)

Z javno kritiko razmer se je Avgust Šuligoj hitro zameril uradni oblasti. Ostalo mu je le, da skozi izbrane tekste socialne lirike v svojih koncertnih sporedih žigosa obstoječe stanje. Mladi pevci so se v takem programu prepoznavali, ga sprejeli za svojega in preko njega izpovedovali svojo resnico. Šuligoju je uspelo doseči popolno predanost otrok, z učinkovitim zvočnim in izpovednim sporočilom zbora pa močno čustveno odmevnost pri publiku.

Besedilo Vlada Klemenčiča je uglasbil Emil Adamič in že leta 1931 je imel pevski zbor rudarskih otrok svojo himno:

Mi smo pa od tam doma, /kjer se sonce ne smehlja, /kjer ni tratice nobene, /kjer ni šumice zelene. /Tam pri nas je črni dim, /črna fabrika pod njim, /a pod fabriko so rovi, /črni v njih noči in dnovi. /Oče naš je pod zemljo, /tam mu duša in telo, /v bridkih kapljah krvavita, /dan na dan za nas trpita.

Na pomlad 1932, ko je imel Mladinski zbor Vode-Trbovlje za sabo že celo vrsto uspešnih koncertov, se je na pobudo skladatelja Emila Adamiča poimenoval Trboveljski slavček. Imena ni dobil kar tako, poimenovali so jih po očarljivem petju. Za zbor so uglasbili dela številni skladatelji, med njimi Emil Adamič, Ivan Matetič Ronjgov, Slavko Osterc, Zorko Prelovec, Danilo Švara in drugi. Do tu so gostovali na številnih odrih od Ljubljane, Maribora, Zagreba, Beograda in drugod.

Na pomlad 1933 so bili na turneji po Češkoslovaški in na Dunaju in tako se je Trboveljski slavček uveljavil v evropskem prostoru.

Češke Slovo, Praga, je 10.5.1933, objavil: »Koncert Trboveljskega slavčka je bil umetniški dogodek. Nihče od ogromne množice, ki je napolnila Smetanovo dvorano, ni pričakoval take visoke umetniške stopnje. Presenečena publika ni varčevala z aplavzom, ki je prehajal v burne ovacije...«

Dne 10.5.1933 je o počutju in obnašanju pevcev v Pragi, zapisal Emil Adamič:

»Nikdar še nisem videl pevcev tako mirno in brezskrbno nastopati, kakor so storili v Smetanovi dvorani naši »knapovski« otroci. Nisem jim videl v duše, a tudi slišal nisem niti ene bojzljive besede iz njihovih ust; niti en glasek se ni tresel od bojznosti... Slavčki tako sijajno prenašajo vse, tudi velike fizične napore potovanja, saj jim je usoda že od rojstva ustvarila trdo kožo. Zaspé, kamor se vležejo, pojedó, kar jim dajo, store, kar jim ukažejo. A vse to storiti jim ni težko. Povsod so bile postelje do sedaj udobne. Boljšega tudi doma niso vajeni. V vagonih, ki jim služijo na celi turneji kot dom, seveda ni mehkih blazin, a znali so se tako udobno namestiti in držati v njih med vožnjo tak red, da se čutijo v nji res kot doma. Takega izobilja proletarski želoščki Slavčkov do sedaj menda niso dočakali. Če bi se kateri izmed želoščkov pokvaril, bi se prav gotovo ne od lakote ali od pokvarjene jedi. Mnogo prej od obilice sladkarij, s katerimi naše otroke kar zasipajo. Ako bi vse pojedli, bi naš

zdravnik dr. Jenšterle imel mnogo opravka. Tako pa zadostuje samo prašek aspirina, če zaboli zob. Drugih bolečin otroci ne poznajo. Morali smo kupiti cele zaboje, da smo spravili v nje vse sladkosti, ki jih otroci niso mogli pojesti. Dobrotljive dame so menda izpraznile vse slaščičarne. Da, Slavčkom se cedita med in mleko. In vendar knapovski želodec ni vaje gosposke hrane. Že se slišijo klici o kofetu, žgancih in polenti. Red in disciplina sta na višku. Nič ne bi škodilo, če bi se ta občasnoma malo zrahljala. Otroci se morajo tudi včasih živahneje razgovoriti in razgibati. Dobro bi bilo zdaj pa zdaj odpreti ventil in dati prekipevajočim čustvom duška. Prav zanimivo bi bilo poslušati otroške misli in sodbe o dogodkih, ki jih doživljajo. Njihove oči vidijo marsikaj, kar nam odraslim uide, sodijo o stvareh, ki jih srečujejo, vsak hip, čisto drugače, kot mi. Marsikateremu pevcu je kar sapo zaprlo od vseh zanimivosti. Prepolni so njihovi možgani. Nič več ne sprejemajo. Dobro, da se odpravljamo v mirnejša mesta kot je Praga, kjer se bodo misli polagoma uredile in duše pomirile.«

V knjigi Rezike Koritnik preberem tudi tole: »Ljubljančani so nas sicer ob vsakem našem obisku sprejeli toplo in prisrčno, tako navdušeno kot ob povratku s Češkoslovaške, pa še ne. Zadovoljstvo je sijalo tudi z naših obrazov, ko smo se ponosni nad ponovnim uspehom vračali domov v naš črni revir.

Zdaj smo spet redno obiskovali šolo, vzeli v roke zvezke in knjige in se resno lotili učenja. Treba je bilo nadomestiti, kar smo zamudili v času naše odsotnosti. Bližal se je tudi konec šolskega leta, zato ni bilo dosti prostega časa. V razvedrilo so nam bile pevske vaje dvakrat tedensko. Vsi brez izjeme smo jih radi obiskovali. Na vaje smo prihajali že veliko pred njihovim začetkom zato, da smo se naklepetali. Morali bi videti, kako so dečki planili v dir, ko so zagledali gospoda Šuligoja z nepogrešljivo veliko aktovko z notnim materialom, psičkom Pikijem in palico! Hiteli so, kdo bo prvi prijel aktovko in mu jo nesel, kdo se bo prvi stisnil k njemu, da bi ga dirigent pobožal ali uščipnil, ali mu

za šalo zavrtel uhlje. Za vsakega je imel prijazen nasmeh in besedo. Z glasnim »Dober dan« je pozdravil nas, ostale pevce, ki smo že sedeli, čakajoč nanj. Le s kakšnimi novicami nas bo spet presenetil?«

Leta 1934 je uspešni zborovodja Avgust Šuligoj pripravil Slavčke za turnejo po Jugoslaviji. Odmevi kritikov so bili pohvalni in najvišji kar jih je bilo pričakovati.

Spomladi istega leta se je zborovodja Avgust Šuligoj s svojimi Slavčki predstavil že na 100. koncertu. Jubilej so proslavili na poseben, izjemen način, saj so v Unionsko dvorano v Ljubljani povabili še 20 najboljših slovenskih mladinskih zborov.

O koncertu so poročali različni časopisi in kritiki, »Jutro« pa je 4.6.1934, zapisalo:

»...Koncert mladinskih pevskih zborov, ki pomeni v našem kulturnem, glasbenem življenju resnično velik, izreden praznik, se je pričel z nastopom združenih zborov p.v. dirigenta Avgusta Šuligoja. Tolikšne množice mladih pevcev pri nas še nismo videli na koncertnem odru. Preko 1220 šolarčkov in šolarčic se je zbralo na odru in še na balkonih se je moralo zvrstiti. In vsa ta množica otrok, ki se je zbrala za svoj veliki praznik iz vseh krajev Slovenije, iz mest, trgov in vasi, iz delavskih, kmečkih in mestnih domov, se je v pesmi strnila v eno samo, čisto harmonijo. Zapeli so dve Grbčevi pesmi »Greje in se smeje« ter Adamičevo »Svatovsko«. Mogočen aplavz, ki so ga doživeli, ni pojenjal, dokler niso vse tri pesmi ponovili. ...«

V knjigi Mi smo pa od tam doma, beremo o solistki Reziki Koritnik: »Toda kljub pomanjkanju vsega, kar imajo današnji otroci, so bila moja otroška leta srečna. In ta sreča je bila v petju. Že zgodaj, okrog svojega četrtega leta, sem odkrila čudovito igro glasov. Pred hišo je stal vodnjak z veliko režo, ob katerem sem presedala ure in ure in pela v globino. Zamaknjena sem poslušala odmev, ki je vračal moje glasove. Pripovedovali so mi, da sem kar naprej žvrgolela. Nič čudnega, da sem tako rada pela! Veselje do petja mi je vcepila mama,

ki je imela zelo lep glas, enako tudi sestra, in doma smo veliko prepevali. Ljubezen do petja in glasbe me je spremljala skozi vse moje dolgo življenje, me razveseljevala in mi lajšala bolečine v težkih trenutkih.«

»Že 2. oktobra 1932. leta je Rezika prvič nastopila kot solistka s svojim srebrnim zvončkom v Radiu Ljubljana in na koncertu v Kranju. Ves navdušen ji je tamkajšnji prosvetni referent za uspeh poklonil 50 dinarski kovanec. Ganjena je Rezika zajokala. Kam s tem denarjem? Nato je koncert sledil koncertu. Reziki sem zaupal še druge solo točke. Pravi ognjeni krst pa je doživela še istega leta v v mesecu novembru v dvorani Hrvatskega glasbenega zavoda v Zagrebu, ki je bil takrat v muzikalno kritičnem pogledu najzahtevnejši v tedanji Jugoslaviji. Rezika je s svojim glasom osvojila najstrožje kritike ...«

»Na pragu je bila mokra in mrzla zima, z njo pa je prišlo vprašanje, kako obuti otroke revnih delavskih družin. Tudi Rezikini starši s skromnimi sredstvi, ki so komaj zadoščali za vsakodnevni kruh, svojim otrokom niso mogli priskrbeti trpežne in tople obutve. Zato je vodstvo zbora sklenilo, da bo Reziki kupilo iz društvenih sredstev čevljevke, ki naj bi jo varovali pred prehladom, ker bi škodil njenemu glaslu. Poklical sem Reziko in jo vprašal: »Kakšne čevlje si želiš?« Nič ni pomišljala, ko je rekla: »Gojzerje bi rada.« Dal sem ji naročilnico za domačega čevljarja, za katero se mi je zahvalila in še vprašala: »Ali bodo lahko čisto pravi gojzerji z velikimi žebliji okrog in okrog podplatov?« Seveda sem ji zagotovil, da ji bo čevljar naredil vse po njeni želji. ...«

»Pred koncem leta je ljubljanska mestna občina povabila mladinski pevski zbor Trboveljski slavček k sodelovanju na elitni prireditvi, ... Dvorana na Taboru je bila razkošno okrašena in že pred koncertom nabito polna. Med poslušalci so bili svečano oblečeni predstavniki takratnih oblasti, številne dame so bile v najelegantnejših oblekah ter nališpane z bogatimi ogrlicami in zlatimi zapetnicami.

Mešani pevski zbor v Knežaku leta 1926 pod vodstvom Avgusta Šuligoja (fotografijo hrani Jože Šajn).

Naši pevci še vedno niso imeli enotnih krojev. Nastopali so v svojih preprostih oblekah vseh mogočih barv in krojev. Mirno in samozavestno so prišli mali pevci na oder in vsemu blišču in lesketu v dvorani zapeli svojo himno: Mi smo pa od tam doma, kjer se sonce ne smehlja. Vsi v dvorani so himno in tudi naslednje pesmi navdušeno pozdravili. Odobravanje in ploskanje pa je znova zahrumelo, ko je ob nežni spremljavi Adamičeve Uspavanke zazvenel srebrno čisti solo male Rezike; ... Zahvaljeval sem se zanesenim poslušalcem, toda ploskanja ni bilo ne konca ne kraja in ponovili smo zadnjo kitico pesmi. Tudi, ko je izzvenel zadnji akord ponovitve, se val navdušenja ni in ni poglel, nasprotno, zabučalo je kot velikanski val, ki se je spremenil v sveto podivjanost. Mnogi v dvorani so vstajali in njihovi navdušeni pogledi so begali po zboru, kot bi nekaj iskali. Posvetilo se mi je, da iščejo solistko, ki je vsa skromna in z majhno zadrego na obrazu stala v drugi vrsti. Poklical sem jo, naj se zahvali. Takrat pa se je zgodilo to, kar me je pretreslo in kar ne bom pozabil svoj živ dan. Pred zbor je stopilo drobno dekletce z gladko počesanimi črnimi lasmi, oblečeno v skoraj prekratko krilce, ki ga je v zadregi z drobnimi rokami vleklo navzdol, obuta v črne nogavice in gojzarje, okovane okrog in okrog podplatov z velikimi žebli. Ljubko se je priklonila in se zastrmela

v valovanje množice.... Rezikin srebrni glas pa ni očaral le poslušalcev na ljubljanskem koncertu, ne le v vseh večjih mestih Jugoslavije, od Beograda do Novega Sada, Sarajeva, Splita, Zagreba in krajev ožje domovine, temveč je že leta 1933 napolnil vse koticke ogromne Smetanove dvorane v Pragi, dvorane v vseh glasbenih centrih Češkoslovaške in eno največjih koncertnih dvoran na Dunaju. ...«

Eden pomembnih vrhuncev v delu Trboveljskega slavčka je bilo sodelovanje na kongresu glasbenih pedagogov leta 1936 v Pragi. Šuligoj in Slavčki so se med najboljšimi zbori Evrope odlično izkazali. Kritike so bile zavidljive. Priznanja so prejeli od največjih poznavalcev zborovskega petja, tako iz Prage, Zuricha, iz Pariza ... «Šuligoj je pravi genij v svojem poslu. Z virtuoznostjo, ki meji na čarovnijo poje ta zbor pet in šestglasne atonalne kompozicije ...«

Mednarodni kritiki so Trboveljskemu slavčku prisodili ime najboljšega mladinskega zbora tistega časa.

In ne samo v Evropi, glas Slavčkov je šel tudi čez veliko morje v Ameriko. 10.marca 1938 je iz studia Radia Ljubljane, preko Ženeve, njihovo petje prevzelo kar 110 radijskih postaj v Ameriki.

Leto kasneje naj bi zbor potoval preko morja. Zaradi začetka druge svetovne vojne so načrti skopneli. Dirigentu je uspelo izpeljati turnejo po Bolgariji. Bila je odmevna.

Čas, ki je prišel, ni bil več naklonjen Trboveljskim slavčkom in tudi zborovodji ne. Avgusta Šuligoja so aretirali in zaprli že 1941, nato pa ga izgnali v Srbijo.

V povojnem obdobju je dirigent Avgust Šuligoj služboval po Primorskem, v Stični in Ljubljani. Njegove velike želje, da bi služboval kot učitelj petja na gimnaziji v Ilirski Bistrici, kjer bi ustanovil mladinski pevski zbor po zgledu Trboveljskega slavčka, da bi po Notranjskem in Primorskem organiziral mladinske zборе, niso upoštevali.

Velik glasbeni pedagog, dirigent in utemeljitelj mladinskega zborovskega petja evropskega kova, je umrl v 84. letu starosti, v Trbovljah.

Sestavek sem napisala s povzetki objavljenega gradiva v glasilu Snežnik z dne 24.12.2005, avtorjev Iva Jelerčiča in Vladimirja Čeligoja ter iz knjige Rezike Koritnik - Mi smo pa od tam doma - spomini na desetletno delovanje mladinskega pevskega zbora Trboveljski slavček.

Danica Pardo

Iz mučilnice

Otroški spis – spomin na taborišču Gonars

Lani so sredi novembra v Pokrajinskem muzeju Koper postavili na ogled zanimivo in pretresljivo razstavo z naslovom »Ko je umrl moj oče / Quando morì mio padre – Risbe in pričevanja iz koncentracijskih taborišč na italijanski vzhodni meji (1942–1943)«. Pretresljiva je bila toliko bolj, ker so to risbe in spisi otrok, izdelanih v partizanski šoli leta 1944, hrani pa jih Arhiv Republike Slovenije. Razstava je dvojezična – v italijanskem in slovenskem jeziku, saj je nastala na pobudo raziskovalnega in dokumentacijskega središča Leopoldo Gasparini (Centro Isontino di Ricerca e Documentazione storica e sociale »L. Gasparini«) iz Gradišča ob Soči (Gradisca), institucije, ki zbira podatke o italijanskih taboriščih na vzhodu Italije, in v sodelovanju z Arhivom Republike Slovenije ter Muzejem novejšje zgodovine Slovenije. Njeni avtorji pa so Dario Mattiussi, Metka Gombač in Boris M. Gombač. Razstavo spremlja tudi katalog.

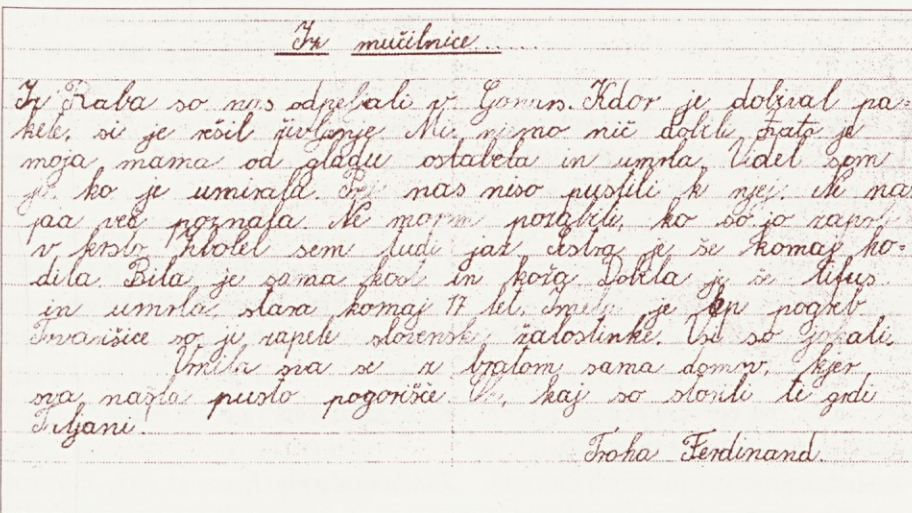
koncentracijska taborišča. Tam so tudi otroci spoznali najstrahovitejše fizično iztrebljanje in smrt brez vzroka. Potem ko je vojna zajela tudi civiliste, so otroci krutost vojne delili s svojimi starši, včasih pa celo brez njih. Na ta način so bili oropani otroštva in potisnjeni v svet, ki so ga skrojili drugi. Ti so jih odgnali iz njihovih domov, včasih z družino, včasih tudi ne, in jih prisilili živeti v tujem, nepoznanem, neprijaznem okolju, kjer je bilo srečanje s smrtjo vsakdanja zadeva. Vse to se je dogajalo v Sloveniji med leti 1942–1943 ... Italijanske okupacijske oblasti so intervenirale predvsem v južnih predelih takratne Ljubljanske pokrajine, na ozemlju, ki je mejilo s Hrvaško. ... Številne vasi so bile do prve polovice avgusta 1942 le še prazna pogorišča, prebivalce pa so odgnali v koncentracijska taborišča Rab, Gonars, Monigo, Visco, Padova in Renicci. Oblasti v koncentracijskih taboriščih niso prizanesle ne ženam, ne staršem in tudi otrokom ne. O tem, kako so otroci kot specifična družbena skupina preživljali dneve v koncentracijskih taboriščih, nam

jim dogodki vtisnili v spomin in to na izredno zgovoren in pretresljiv način. V vsej njihovi preproščini opisujejo ti mali spomeniki trpljenja takratno lakoto, bedo, boj za preživetje in nedopovedljivo smrt.«

Razstava je gostovala v več krajih v severni Italiji in Sloveniji in je zlasti v Italiji vzbudila veliko zanimanje, predvsem med mladimi obiskovalci, katerim so bila dolga leta zakrita grozodejstva, ki jih je fašistična Italija izvajala nad slovenskim prebivalstvom.

Ko sem tako prebirala te žalostne zgodbe na panojih, sem naletela na meni znano ime. To je bil Ferdinand Troha, doma iz Starega Loga, fantek, ki so ga po vojni kot vojno siroto sprejeli v svoj dom Betegarjevi iz Trpčan. Moj svak Ivan Rojc mu je bil kompare pri birmi, sama pa sem ga nekaj časa učila v šoli v Kuteževem. V Trpčanah je ostal do poletja 1947, ko se mu je iz Amerike vrnil oče. Spis je Ferdo napisal v partizanski šoli na osvobojenem ozemlju na Kočevskem, ko so junija 1944 organizirali tekmovanje s terapevtsko spominsko vsebino. Ferdov spis in njegova tragična zgodba sta me pretresla in začutila sem potrebo, da ga posredujem tudi bralcem Jesenskih listov, saj se ga bodo nekateri starejši domačini gotovo še spomnili. Danes živi Ferdo v Kočevju, star dvainsedemdeset let.

Vida Hrvatini Gojkovič

Z razstavnega panoja.

Metka Gombač je v katalogu med drugim zapisala: »Med drugo svetovno vojno, ko so si Slovenijo razdelili nemški, italijanski in madžarski okupatorji, je bil tudi mladi rod izpostavljen istim pritiskom kot starejša generacija. Tako mu niso bile tuje racije, požigi, smrt, stigmatiziranje drugačnega, raznarodovanje in množični izgoni v

poročajo otroci sami in sicer z zapisi, predstavljenimi na razstavi.

Sporočajo nam, kako so doživeli teror, požige svojih domov, ločitev od staršev, o bivanju v taboriščih, mrazu, lakoti itd. Pričevanja so napisana v preprostem jeziku, nekatera opremljena z risbicami, kot so se

Babičini nasveti

Tudi naš hladilnik bi včasih potreboval osvežilec zraka. Pomagajte si z enim izmed »domačih« odstranjevalcev vonjav: rastlinsko olje, posušena kavna usedlina, vanilijeva paličica ali oljni izvleček vanilije s katerim natopite košček vate. Dobro deluje tudi zložen list časopisnega papirja, ki odstranjuje neprijeten vonj in lepo obdrži sadje, če ga položite nanj.

Imate radi ocvrte ribe, vendar vas moti vonj, ki potem ostane v stanovanju. Nekaj vejic svežega peteršilja, ki ga boste dodali vročemu olju, v katerem nameravate ocvreti ribe, bo prevzelo neprijeten vonj, olje ostane čisto in istočasno bodo tudi ribe bolj okusne.

Neprijeten vonj boste odstranili iz plastičnih doz za hrano tako, da jih napolnete z vodo, dozo dobro zaprete in postavite v zamrzovalnik. Drugi dan postavite zmrznjeno dozo v vročo vodo in pustite da odmrzne. S stopljenim ledom bo izginil tudi neprijeten vonj.

Kako boste preverili, če ste kupili res pravo kavo ali pa je morda malce «razredčena» s kavnim nadomestkom? Ščepec kave dajte v kozarec mrzle vode: prava kava ostane na vrhu, nadomestek pa bo potonil na dno.

Vrtnice v vašem čudovitem šopku so povesele glavice cvetov. Tesno jih povijte s časopisom, ki ga nato dobro poškopite z vodo, pustite tako povit, moker šopek preko noči zunaj na balkonu ali terasi in zjutraj bodo vaše vrtnice ponovno sveže.

Izredno dobro čistilo za steklenice so krompirjevi olupki: narežete jih na koščke, in z njimi delno napolnete steklenico, dodate malo tople vode in kisa. Energično nekajkrat pretresete steklenico in še tako zakrknjeni madeži bodo izginili.

Ravnokar zlikano perilo ne smemo nikoli pospraviti takoj v omare, še posebej ne, če smo ga za lažje in lepše likanje navlažili. Če ga bomo pustili nekaj časa na zračnem mestu se bo manj mečkalo in se ne bo navzelo vonja po plesni.

Želite okrepiti vaše lase? Privoščite jim vsake toliko časa hranljivo domačo masko: zmešajte štiri jedilne žlice olivnega olja in sok ene limone in nanesite na mokre lase, ter počakajte pol ure. Nato dobro sperite s toplo vodo.

Naslednji dan bi radi postregli s pire krompirjem, pa že veste, da boste zelo na tesnem s časom. Krompir lahko skuhate že dan prej in ga prelijete z mlekom. Drugi dan vse skupaj segrejete, dodate sol in maslo ter penasto umešate.

Vaša kopalniška zavesa je potrebna pranja. Operete jo lahko v pralnem stroju skupaj z dvema velikima kopalnima brisačama s polovico doze pralnega praška in polovico doze sode bikarbone. Zadnjemu izpiranju dodajte malo kisa. Ne uporabljajte centrifuge. Obesite zaveso in jo razširite, da se posuši.

Da bi bila vaša pečenka še bolj okusna in omaka gostejša, jo prelijte z malo mleka nekaj minut prej, preden jo vzamete iz pečice.

Dragica Grlj

Misli modrostnikov

Največje darilo, ki ti ga lahko podari življenje, je modrost. Modrost je kot most, ki te popelje prek razburkanih voda uživaškega življenja.

Kdor hoče, najde način, kdor noče, najde izgovor.

Kdor nima denarja in povrh niti ni lep, ima dve napaki.

Vsak dogodek, ki te ne ubije, te okrepi.

Ko se ti zaprejo vrata, se ti odpre okno.

Ne hvali svojega, dokler ješ tuji kruh.

Ne govori, da je ves svet proti tebi, vprašaj se kaj si naredil narobe. Vzroke moraš najti v sebi.

Nismo ustvarjeni zato, da bi razumeli, ampak da bi uživali življenje.

Svet je prekrasen samo dokler ljudje vidijo njegovo lepoto.

Ni nepomembnega dela. Vsako delo je pomembno, še posebej, če ga dobro opravljamo.

Kulturo srca imaš ali pa nimaš. Nikomur ne moreš dati česar nimaš.

Lahko si srečen, če ti se ponudi priložnost, da pomagaš bližnjemu. Naredi kaj za bližnjega, ne pričakuj samo uslug.

Ko se zaletiš sam vase – te ni več.

Zbrala in uredila: Iva

DeSUS - Demokratična stranka upokojencev Slovenije

Želimo živeti človeka dostojno življenje in istočasno nuditi možnosti in pomoč vsem, ki nas obdajajo. Vodilo, da smo stranka za vse generacije, ni le cenena parola, pač pa dejstvo, ki smo ga v preteklosti nič koliko-krat dokazali. Ni nam samo za naše dobro, za dobro upokojencev, pač pa za dobro vseh, zlasti pa mlajših in tistih, ki si sami težko pomagajo.

Za doseganje zastavljenih ciljev pa je potrebno dobro sodelovanje med upokojenskimi društvi in stranko upokojencev. Žal pa ugotovljamo, da povsod sodelovanje ni tako, kot si ga želimo. V preteklem obdobju so se pojavile težave pri posameznikih, in zaskrbljujoče je dejstvo, da tudi pri tistih z vrha, kar je negativno vplivalo na sodelovanje med članstvom društev in stranke.

Zavedati se moramo dejstva, da se pred leti, ko je bila pri nas uvedena parlamentarna demokracija, kot civilna iniciativa oziroma kot združenje društev upokojencev nismo mogli pojavljati v parlamentu, niti vplivati na poslance, saj svojih nismo imeli. Ustanovili smo svojo stranko - Demokratično stranko upokojencev Slovenije. S smelostjo lahko trdimo, da je to naša, upokojenska stranka.

Interesi starejše generacije, ki jo predstavljata ZDUS kot civilna iniciativa in DeSUS kot politična stranka, so bili temeljni motivi dosedanjega sodelovanja in istočasno nova vzpodbuda vodstvom, na čelu z Vinkom Gobcem (ZDUS) in Karlom Erjavcem (DeSUS), za s preteklostjo neobremenjeno sodelovanje na vseh področjih skrbi za starejšo populacijo. Ugotovitve in zaključki, sprejeti na srečanju vodstev 19. septembra 2005 v Ljubljani, so nam porok za dobro in plodno sodelovanje.

Vendarle pa bi ob tem rad izpostavil stanje v naši občini. S ponosom si upam trditi, da je sodelovanje med društvom in stranko upokojencev dobro. Če pobrskamo po seznamih aktivnih članov v obeh sredinah, bomo ugotovili prepletenost. Delujemo na

kulturnem, športnem, rekreativnem, socialnem in drugih področjih v dobrobit naše generacije, ne pozabimo pa tudi na vse tiste, ki so naše pomoči še potrebni. Medsebojno sodelovanje v preteklosti je rodilo sadove. Naj omenim dejstvo, da smo kot stranka s pomočjo nekaterih članov društva upokojencev in drugih simpatizerjev že trikrat nastopili s svojimi kandidati Dimitrijem Grljem, Vojkom Čeligojem in Danico Pardo na državnoborskih volitvah in enkrat v državni zbor izvolili svojega poslanca Vojka Čeligoja. Trenutno pa imamo v drugem mandatu v občinskem svetu dva svetnika, Miroslava Štembergerja, predsednika DU Ilirska Bistrica in Franca Gombača.

S svojo listo bomo nastopili tudi na letošnjih občinskih volitvah. Z vašo podporo bomo lahko s še večjim številom svetnikov zagotavljali izvajanje sprejetih obvez v občini.

In v kaj so usmerjena naša prizadevanja in obveze, kaj želimo doseči?

Vsekakor smo stranka, ki je najobčutljivejša za socialne probleme, ki se zavzema za učinkovito in pravično družbo, za trajnostni gospodarski razvoj, izobraževanje, znanost, kulturo in šport, zdravstveno in socialno varstvo, pokojninsko in invalidsko zavarovanje, delovanje političnega sistema za delovanje in razvoj lokalne in regionalne samouprave in skladnejši razvoj le te, za enakopraven položaj žensk in posebno skrb za družino in ne nazadnje za zgodovinsko utemeljitev slovenske države s posebnim poudarkom na narodnoosvobodilnem boju.

Res je, ni prostora in ni dejavnosti, v katero ne bi bili tako ali drugače vpeti.

Smo stranka za vse generacije!

FG

Rekel je

Rekel ji je, da je lepa in da rad bi jo objel. Nežno se k njej je sklonil, njeno dlan je v svojo ujel.

Kakor nagelj je zardela, vztrepetal nje srce. Ustnici kot v rosi roža, v poljubu sta utopili se.

V dan poletni smeh in sreča plavala sta kot oblak. Plavici v zorečem žitu, dvoril je rdeči mak.

Zdaj sama se nad zibel sklanja, on ne ve kako ji je. Glas le sliši tam od daleč: »Ti najlepša si za me!«

Danica Pardo

Dlan

O dragi, vse je zapisano v dlaneh. Poglej te črte in črtice in gube. Vmes je razorana koža. Ta pove vso zgodbo. Ta dlan zna božati, drugače.

Danica Pardo

Smeškotov kotiček

Abstinent

Miro je vsak dan vstopil v gostilno in naročil pet kozarčkov vodke naenkrat. Med vojno so se namreč prijatelji dogovorili, da bodo preživeli pili tudi za umrle. In tako je vsak dan izpraznil pet kozarčkov vodke. Nekega dne pa je vstopil v gostilno in naročil:

"Štiri kozarčke vodke!"

"Zakaj pa danes samo štiri?" se je začudil natakar.

"Vodka je za moje umrle prijatelje, jaz pa sem postal abstinent!"

Bikoborba

"Natakar, v moji juhi se pretepata dve muhi!"

"Ali ste za tristo tolarjev pričakovali bikoborbe?"

Diabetik

Na zavodu za zaposlovanje se oglasi slaščičar, ki potrebuje delavca za svojo slaščičarno.

"Imate kakšne posebne zahteve?"

"Ja, diabetik mora biti!"

Lovec

Na zavodu za zaposlovanje mladenič išče službo.

"In kaj ste po poklicu?"

"Lovec na slone."

"Saj pri nas ni slonov!"

"Zato sem pa brez službe."

Babica in sin

Sin pride nekega dne k babici in jo vpraša:

"Babica zakaj vedno ležiš skrčena?" Babica pa reče: "Ja sinko, jaz sem že stara."

Pa pride naslednji dan: "Babica zakaj ležiš skrčeno?" Babica pa: "Ja sinko ... tako pač." In naslednji dan je bilo enako.

Pa babica le vpraša sinka zakaj jo toliko sprašuje eno in isto stvar. Pa sinko reče:

"Ja babica, ata je rekel, da ko se boš ti stegnila, bo kupil nov avto!"

Dvojčici

"In zakaj bi se želeli ločiti od svoje žene?" vpraša sodnik.

"Moja žena je dvojčica in včasih se zmotim in grem spat k njeni sestri."

"Kaj sta si tako zelo podobni? Kakšna razlika pa le mora obstajati!"

"Zato bi se pa tudi rad ločil!"

Izbira

"Kaj imate za malico?"

"Polento!"

"Ali nimate nobene izbire?"

"Dve možnosti imate: ali jo naročite ali pa ne!"

Devica

Ženska se je hotela ločiti, toda sodnik ni dovolil ločitve.

"Ni mogoče!" je dejal.

"Kako, ni mogoče, ko sem pa še devica!"

"Kako ste lahko devica, ko ste pa že tretjič poročena?"

"Enostavno! Prvič sem se poročila s

Francozom, drugič z muslimanom, tretjič pa s komunistom!"

"Razumem, da ste med zakonom s

Francozom in muslimanom ostali devica, toda s komunistom?"

"Komunisti samo govorijo in nič ne naredijo!"

Brez škandala

"Moj mož in jaz sva se dogovorila, da se bova ločila brez škandala in preprirov."

"Čudovito! Danes je tako malo zakoncev, ki se tako lepo razumejo."

Zapisal D. G.

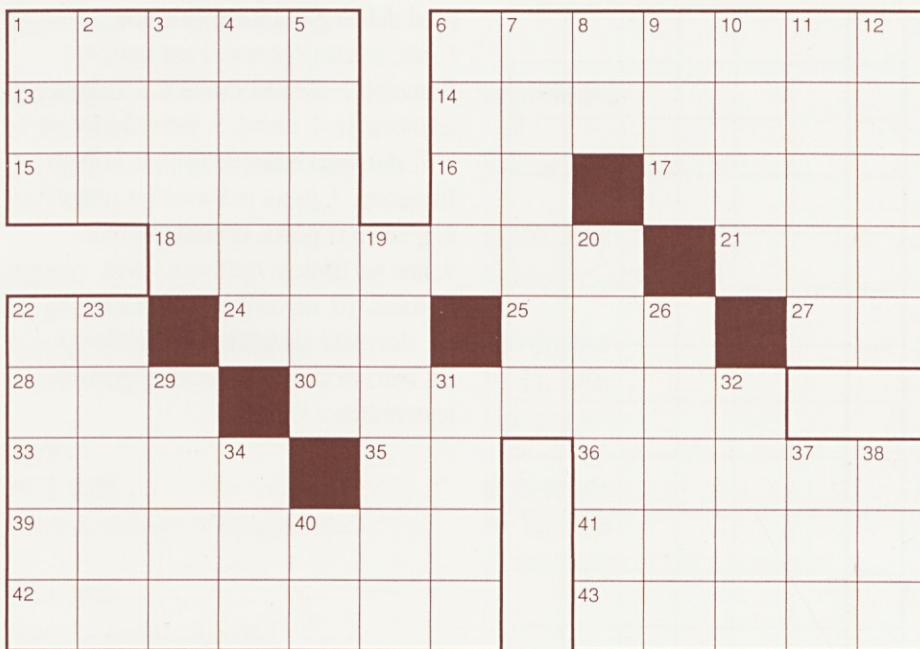

Kotiček za križankarje

Veliko število poslanih rešitev priča, da je enigmatika pri nas zelo priljubljena. Srečni dobitniki so nagrade prejeli, sedaj pa vas vabimo k reševanju novih ugank.

Tudi tokrat razpisujemo tri nagrade. Rešitve pošljite do 15. aprila 2006 v kuverti na naslov Društvo upokojencev, Bazoviška 28, 6250 Ilirska Bistrica.

Križanka

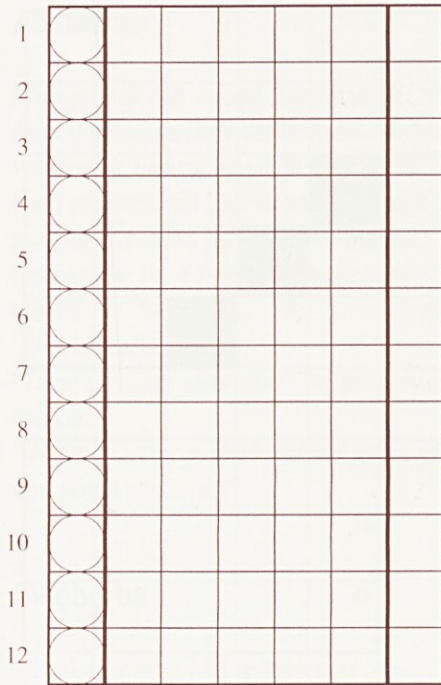

Vodoravno: 1. jed iz testenin (primorsko), 6. samoveznica, 13. žrtvenik, 14. slovenska operna pevka (Norina), 15. nemški pisatelj in pesnik (Wilhelm, 1831-1910), 16. dva vokala, 17. majhen dirkalni avtomobil, 18. mestno in upravno središče v Italiji z najstarejšo univerzo v Evropi, 21. vulkan na Havajih, 22. okrajšava za post scriptum, 24. nordijska boginja morja, 25. rimska boginja jeze, 27. avtomobilska oznaka Kranja, 28. etiopski naziv za gospoda, 30. privatni prevoznik, voznik taksija, 33. ameriška filmska igralka Fonda, 35. okrajšava za transakcijski račun, 36. srčni preddvor, atrium, 39. vrsta uganke, premetanka, 41. nemški politik, organizator uboja Liebnehta (Gustav, 1868-1946), 42. grad v Italiji, blizu Parme, simbol cesarskega ponižanja, 43. maroška utežna enota.

Navpično: 1. povrtina, zelenjadnica, 2. krilo rimske legije, 3. vojaško poveljstvo, 4. kamp, 5. srednjeveška kraljevina z glavnim mestom Arles, burgundsko kraljestvo, 6. geometrijski lik, 7. največji letonski pesnik in dramatik, pravo ime Janis Pliekšans, 8. začetnici skladatelja glasbenega pedagoga Dariana, 9. kitajska posoda za kuhanje, 10. meniško jamstvo, 11. popularna igra s kartami, 12. simfonija Rimskega Korsakova, 19. grški kipar iz 5 stol. pred našim štetjem, 20. roman švicarskega pisatelja Clauda Aneta, 22. klovn, burkež, 23. Stanislava, 26. ameriška filmska igralka (Mary), 29. oseba iz biblije, 31. alpska dolina pod Triglavom, 32. mesto v tržaškem zalivu, 34. jaz (lat.), 37. letovišče pri Opatiji, 38. jelka, 40. začetnici skladatelja Savina.

Dimitrij Grlj

Tulci

Med debelejšima navpičnicama:

1. ime nekdanjega nemškega smučarja Bittnerja, 2. okrasna cvetlica, 3. začetek tekmovalja, 4. napad, 5. judovska ločina iz 2. stol. pred našim štetjem, 6. hrib pri Beogradu, 7. junak iz Slavoloka zmage, 8. gradivo iz peska, cementa in vode, 9. ime nekdanjega opernega pevca Korošca, 10. največji grški otok, 11. slovenski gledališki igralec (Boris), 12. ime selektorja slovenske nogometne reprezentance Oblaka.

Skozi ves lik s pomešanimi opisi:

na dlaki posušena blatna kepica – drugo vratno vretence – smučarski center v Italiji – ameriški filmski igralec grškega rodu (Telly) – točaj – črtalnik – ime zborovodkinje Šilec – feničanska boginja ljubezni in plodnosti – ruski pesnik (Sergej Aleksandrovič, 1895–1925) – ica, – ruski pisatelj (Fjodor Vasiljevič, 1883–1958) – francoski dramatik (Edmond, 1868–1918).

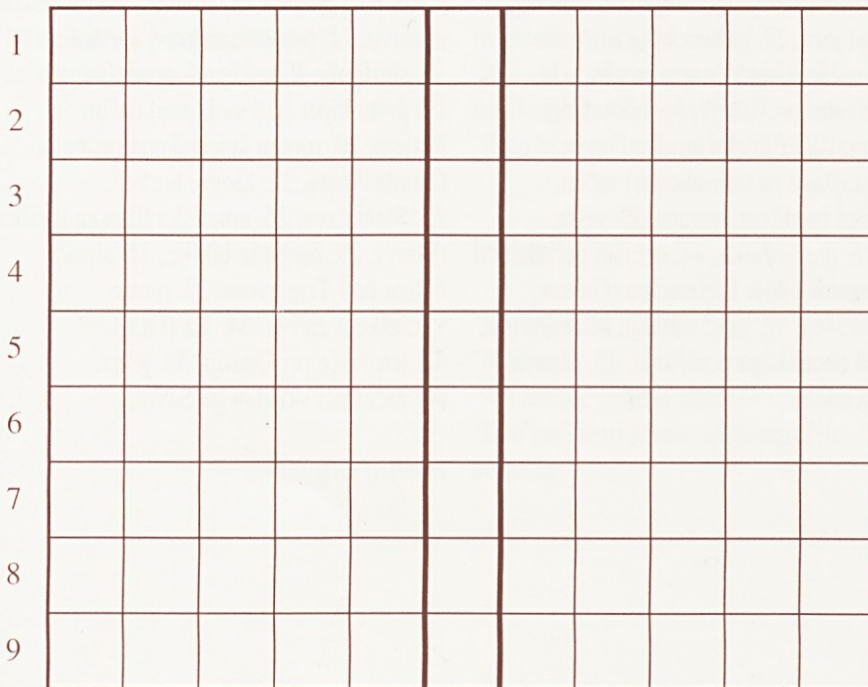
Na označenih poljih dobite smučarski center v Sloveniji.

Dimitrij Grlj

Anagrami

Prva beseda sega od začetka lika do vključno polja v sredini, druga pa iz tega polja do konca lika. Besedi sta

sestavljene iz istih črk in imata skupno zadnjo in prvo črko. Opisi so navedeni v pravem zaporedju.

1. bolgarski pisatelj in komediograf (Stefan, 1879–1933) – prva sovjetska vesoljska ladja z enočlansko posadko, 2. kmečki praznik ob zakolu prašiča – hribovje v grški pokrajini Beociji, 3. steklena ali gumijasta posoda za seč v bolnišnicah – prvi slovenski živinozdravnik (Janez Krstnik, 1793–1840), 4. azijska divja koza – naprave, namenjene otrokom za igranje, 5. slovenski pesnik, jezikoslovec in zgodovinar (Urban, 1784–1844) – morska riba iz družine zobčastih ostrizjev, 6. škofijski cerkveni zbor – lep mladenič, ljubljenec Afrodite, 7. kraj pri Kopru s progo za motokros – slovenska pisateljica (Lela Bajda), 8. drevesna smola s prijetnim vonjem – pozitivna lastnost, značilnost, 9. kladivo za klepanje kose – slovenska atletinja (Jolanda).

V srednjem stolpcu dobite drugi največji krščanski praznik.

Dimitrij Grlj

Hiša

Prazna hiša tam stoji.
Cvetje je več ne krasi.
Okna so pusta in nema,
povsod praznina zeva.
Zamrl je še smeh ljudi,
ki so tu nekoč živeli.

Radovednost me k hiši žene.
Skozi razbito steklo
si notranjost ogledujem.
V mislih vidim ljudi,
ko so si domek urejali,
o boljših časih sanjali.

V kotu miza sameva,
le stol ji še družbo dela.
Dolgo ne bosta zdržala,
vlagi, starosti se bosta vdala.
Zavese na oknih so vzele slovo,
krpe blaga še kažejo to.

Na zidu so vidne sledi
o oltarčku in nabožni sliki.
Jo je kdo vzel za spomin,
na mamo, očeta, družino?
Ali v njej še vidi čas,
ko so še imeli mlad obraz?

V špranjah pajki
v mrežah čepijo.
Tu le mušice, komarji letijo.
Skozi priprta vrata se vetrič lovi.
Čas se je ustavil,
ko so ljudje po svetu odšli.

Ubogo zgradbo starost teži,
a bolj od tega jo samota boli.
Streha se še komaj pokonci drži.
Zgrbljena in sključena tiho ječi.
Le malo vlage, morda snega,
pa lahko še ona na tla zgrmi.

Ana Seles

Program izletov in srečanj Društva upokojencev Ilirska Bistrica za leto 2006

februar**17. 02. 2006**

Družabni večer v menzi TIB Transport
Ilirska Bistrica

marec**10. 03. 2006**

Kopanje in družabni večer
v hotelu Delfin Izola

april**15. 4. 2006**

Planinski pohod - Velika Pleševica

27. 4. 2006

Planinski pohod - Kozlek

maj**20. 05. 2006**

Enodnevni izlet v Belo in Suho krajino

junij**22. 06. 2006**

Srečanje upokojencev Slovenije

julij**19. 07. 2006**

Srečanje upokojencev - Sežana

21. 07. 2006

Piknik na Mašunu

avgust**5. 08. 2006**

Pohod ob reki Reki

26. 08. 2006

Enodnevni izlet po Gorenjski

september

Mednarodno srečanje treh dežel

16. 09. 2006

Enodnevni izlet po Istri

november**10. 11. 2006**

Martinovanje

december**30. 12. 2006**

Prednovoletno družabno srečanje

Pred napovedanim izletom ali srečanjem
bomo poverjenike in člane društva obvestili
o ceni in ostalih pogojih.

Prijave z vplačilom bomo sprejemali
v pisarni društva, ob sredah in petkih
od 9 - 12 ure. **Vabljeni.**

Tudi balinati znamo

Pri Društvu upokojencev v Ilirski Bistrici deluje tudi športna sekcija. Na vsakoletnih športnih igrah upokojencev Primorske nastopajo balinarji, igralci pikada, reševalci križank, strelci in tarokisti.

Najuspešnejši so balinarji, ki so aktivni celo leto. Ponašajo se z lepimi uspehi, ki jih dosegajo na domačih turnirjih in v gosteh.

Na fotografiji so balinarke v družbi svojih tekmic.

Izdajo pričujoče številke Jesenskih listov so podprli:

Društvo upokojencev
Ilirska Bistrica

Gostišče s prenočišči Danilo
Ilirska Bistrica

Izoterm Plama d.d.
Podgrad

Frizerski salon Mitja
Ilirska Bistrica

Dom starejših občanov
Ilirska Bistrica

Demokratska stranka
upokojencev Slovenije
Občinski odbor Ilirska Bistrica

Uredniški odbor

Dimitrij Grlj
Franc Gombač
Ivko Spetič
Danica Pardo

Oblikovanje
Edo Seles
Grafična priprava
StudioRolih Ilirska Bistrica
Tisk
Lotos Postojna, marec 2006

